

ASSIST – bendruomenės telkimas kuriant saugią mokyklą

SAVITARPIO PAGALBOS MOKYKLOJE VADOVAS

ASSIST – bendruomenės telkimas kuriant saugią mokyklą

SAVITARPIO PAGALBOS MOKYKLOJE VADOVAS

Kaunas, 2008

Autoriai:

Zina Baltrenienė, Indrė Augutienė – Jaunimo karjeros centras (Lietuva)

Daiva Penkauskienė – Šiuolaikinių didaktikų centras (Lietuva)

Katia Bruno, Piero Stillitano – Euroform RFS (Italija)

Helena Matavož, Matej Kos – Maribor suaugusiųjų mokymo centras (Slovėnija)

Nelly Tzinieri, Despoina Stamataki – European kultūrinės sąveikos (Graikija)

Liudmila Pilv, Mihkel Pilv – Miksike (Estija)

Education and Culture

Socrates Comenius

Projektą ASSIST – *bendruomenės telkimas kuriant saugią mokyklą* parėmė **Europos Komisijos Socrates Comenius 2.1 programa.**

Šis leidinys atspindi tik autorių požiūrį, todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokią jame pateikiamos informacijos naudojimą.

MIKSIKE
Hea enesefunne baremast haridusesit

European Cultural Interactions

Turinys

ĮVADAS	3
Pirma dalis. Konsultavimo sąvoka ir pagrindai	6
Antra dalis. Planuojame konsultavimo programą	22
H.O.M.E. Bendraamžių konsultavimo programa.....	32
PROGRAMA „MOKSLEIVIAI – MOKSLEIVIAMS“	45
Trečia dalis. Mokyklinių konfliktų ištakos.....	74
Ketvirta dalis. Konfliktų prevencija.....	75
Penkta dalis. Konfliktų atvejų analizė.....	114
Šešta dalis. Įvairovės valdymas.....	128
Septinta dalis Kaip tai atrodo praktikoje? Keletas naudingų strategijų, metodų ir technikų.....	138
Gerosios praktikos pavyzdžiai	165

ĮVADAS

Daiva Penkauskienė, Šiuolaikinių didaktikų centras, Lietuva

Konsultavimo Vadovas skiriamas pedagogams, mokyklų specialistams ir visiems tiems, kurie padeda ar nori padėti vaikams, paaugliams, jaunimui spręsti įvairias problemas, su kuriomis jie susiduria mokykloje ar kitoje artimoje aplinkoje. Ši publikacija – tai bendras tarptautinės komandos, Comenius 2.1 projekto ASSIST darbas. Partneriai iš Italijos, Graikijos, Slovėnijos, Lietuvos ir Estijos dalinasi savo mintimis ir patyrimu, patikrintais kasdieniu darbu ir praktika savo šalyse.

Mokyklos nelankymas, patyčios, nesėkmės moksle, socialinė atskirtis, prievarta, kenksmingų medžiagų vartojimas – tai tik dalis problemų, su kuriomis šiose šalyse susiduria besimokantieji. Projekto partneriai – tai įvairių švietimo institucijų specialistai, dirbantys ir su paaugliais, ir su jaunimu, ir su suaugusiais, kurie vienokiu ar kitokiu būdu yra susidūrę su minėtomis problemomis. Šių problemų sprendimo būdai, keliai gali būti įvairūs, juos lemia situacija, pasirengimas ir nusiteikimas, įgūdžiai, patirtis. Tuo galima įsitikinti šiame leidinyje, kuriame nepateikiamas vienas vienintelis receptas, kaip elgtis sunkiose situacijose. Priemonių, būdų, metodų įvairovė yra plati. Leidinio autoriai siūlo skaityti, gilintis, bandyti ir rinktis tuos būdus, tas priemones, kurios pačios tinkamiausios konkrečioje situacijoje, konkrečiam asmeniui. Projekto partneriai vieningai laikosi pagrindinės nuostatos – asmens pagalba kitam asmeniui yra neginčijama vertybė, greita, efektyvi priemonė, dažnai apsauganti nuo tolimesnių skaudžių pasekmių.

Vadovas glaustai pristato konsultavimo esmines nuostatas, teorinius pagrindus, iliustruotus praktiniais pavyzdžiais. Knygą sudaro septynios viena su kita susijusios dalys. Pradedama nuo bendriausių – teorinių pagrindų, konsultavimo programos planavimo mokykloje sąvokų apibrėžimo, poreikių įvertinimo,

toliau pristatomos įvairios konfliktų rūšys ir jų sprendimo būdai, strategijos ir konkrečiais atvejų pavyzdžiais iliustruojami metodai.

Dalis medžiagos — tai gerai žinomos teorinės medžiagos ir tyrimų apžvalga, kita dalis — autentiški projekto partnerių kasdienio profesinio darbo pavyzdžiai.

Pirmojoje dalyje pateikiama šiek tiek konsultavimo teorijos istorijos, bendras sąvokos apibrėžimas, pagrindiniai principai ir taisyklės.

Antrojoje dalyje pasakojama, kaip žingsnis po žingsnio planuoti konsultavimo programą mokykloje, ką būtina įsidėmėti, į ką atkreipti dėmesį. Programa H.O.M.E., parengta organizacijos „Euroform“ iš Italijos, pateikiama kaip vienas iš galimų pavyzdžių. Programa „Moksleiviai — moksleiviams“ yra antrasis pavyzdys, pateiktas projekto partnerio Lietuvoje — Šiuolaikinių didikų centro.

Trečiojoje dalyje aprašoma, kaip ir kodėl mokykloje kyla konfliktai, kaip juos atpažinti, surasti jų kilimo priežastis bei numatyti tolesnes galimas pasekmes. Autoriai paaiškina, kaip

tinkamai pasirinkti bendravimo ir konfliktų sprendimo metodus, kaip elgtis susidūrus su nepageidaujamu elgesiu.

Ketvirtojoje dalyje pristatomos konfliktų sprendimų strategijos ir metodai, pateikiami konkretūs pavyzdžiai.

Penktojoje dalyje aprašomi konkretūs konfliktų atvejai, patirti ir aprašyti praktikų. Šie pavyzdžiai padeda geriau suprasti pateikiamą teorinę medžiagą ir apskritai visą ASSIST programą.

Šeštojoje dalyje kalbama apie įvairovės supratimo ir toleravimo reikšmę mokykloje. Pristatomos ir aptariamos esminės sąvokos — pagarba, empatija, klišės, išankstinės nuostatos, solidarumas, kultūriniai skirtumai ir kt.

Septintojoje dalyje pateikiama strategijų, metodų, technikų pavyzdžių, galinčių praversti kaip edukaciniai įrankiai įvairiuose nacionaliniuose, kultūriniuose ir socialiniuose kontekstuose dirbant tiek su vaikais, tiek su suaugusiais.

Papildomi šaltiniai, literatūra, nuorodos platesnės, išsamesnės informacijos link veda tuos, kurie dirba arba ruošiasi dirbti konsultantais, „derybininkais“, tarpininkais mokykloje ar vietos bendruomenėje bei prisidėti prie sėkmingų konfliktų sprendimų. Autoriai neabejoja, kad kiekvienas, dirbantis šį ar panašų darbą, leidinį praturtintų įdomiais savo darbo pavyzdžiais, netikėtais sprendimų būdais ar kitokiais požiūriais. Todėl šis Vadovas nepretenduoja tapti viena vienintele priemone, o tik vienu iš pavyzdžių, pagrįstų tarptautine partneryste, bendru darbu ir praktika.

Šį leidinį lydi dar vienas šios programos kūrinys – metodinės priemonės lektoriams, „treneriams“, rengiantiems būsimus konsultantus mokyklose, Joje pateikiama pedagogų, mokyklos specialistų profesinio tobulinimo programa ir praktiniai jos įgyvendinimo žingsniai bei pavyzdžiai.

Pirma dalis. Konsultavimo sąvoka ir pagrindai

Konsultavimas mokykloje ir konsultavimo metodologija

Jaunimo karjeros centras, Lietuva

Įvadas

Visiems, skaitantiems šį Vadovą, norime priminti, kad kiekvienas iš jūsų galite prisidėti prie kūrimo proceso. Konsultavimas mokykloje yra naujas, tik beprasidedąs darbas. Dirbantiems šį darbą prireiks intuicijos, meilės, jautrumo, kūrybiškumo ir, be abejo, energijos. Konsultavimas – tai nėra tipiška programa su tiksliais nuorodomis, kurių privalu laikytis. Tai greičiau būdas jaunas žmones pasiekti kitaip – ieškoti naujų ryšių, sąsajų, bendravimo formų ir tikėtis, kad ši patirtis ilgą laiką abiem pusėms bus įsimintina.

Jei prieš pradėdami šį darbą turite abejonių, prisiminkite savo stipriausias puses, humoro jausmą, skirkite širdies dalelę ir viskas bus puiku!

Nors ir vartosime sąvokas „mokytojas“, „lektorius“, „treneris“, visų svarbiausia ne tai, kaip ir ką pavadinsime, bet jūsų pačių šiame procese pasirinktas vaidmuo. Jei visą savo energiją pačioje pradžioje nukreipsite į grupės formavimą, tai gausite rezultatą, kuriuo džiaugsitės visą likusį laiką. Tai nereiškia, kad nesusidursite su sunkumais, bet tai natūrali proceso dalis. Dažniau prisiminkite esmę – dėl ko jūs stengiatės, dėl ko visa tai darote, ir visada rasite išeitį. Čia būtų tinkama paminėti ištrauką iš Ričardo Bacho romano „Džonatanas Livingstonas Žuvėdra“:

„Jei nori skrieti greičiau už pačią mintį, skristi ten, kur trokšta širdis <...> pirmiausia turi suvokti, ko jau esi pasiekęs“(vert. Jovita Liutkutė).

Ko siekiame šioje dalyje

Norime jums pristatyti konsultavimo mokykloje sąvoką, supažindinti su pagrindiniais darbo poroje principais, galimais modeliais ir pagrindais, kurie būtini įgyvendinant šią metodiką.

Raktiniai žodžiai ir sąvokos

Mentorius — mokytojas pagalbininkas, kuris vadovauja visam procesui. Jis yra labai svarbus asmuo. Nors mentorius moksleivių, kuriems reikia pagalbos, tiesiogiai ir nekonsultuoja, jis vis tiek išlieka „reguliuojančiu“ visą judėjimą žmogumi. Jis padeda mokiniams, kurie dirba su tokios pagalbos stokojančiais žmonėmis, jei reikia, pagalbos kreipiasi į kitas organizacijas, kitus asmenis, esančius už mokyklos ribų.

Poroskonsultantai — tai mentoriaus atrinkti ir parengti moksleiviai. Juos galima vadinti įvairiai: „patarėjais“, „pagalbininkais“, „vyresniaisiais broliais ar seserimis“ ir pan. Jų darbas yra padėti savo bendraamžiams spręsti įvairias problemas. Žinoma, tas, kurias įmanoma tokiu būdu išspręsti.

Tutoriavimas — konsultavimo darbas poroje, sprendžiant akademinės problemas.

Poros — moksleiviai, mokomi dirbti poroje.

1 tema. Darbo poroje mokymai (bendraamžių parama bendraamžiams)

Kas tai?

Peer education — tai išties sunkiai verčiama ir sunkiai suvokiama sąvoka. Net ir užsienio literatūroje ji apibrėžiama skirtingai — apibrėžimo struktūrą lemia teorinis požiūris ir praktiniai realizavimo aspektai. Šios sąvokos esmė — tai glaudus bendravimas, sąveika tarp žmonių, kuriuos sieja tam tikri tarpusavio panašumai ir kuriuos būtų galima tikslingai panaudoti (pvz.: idėjų, požiūrių sklaidai, elgesio modelių kaitai).

Kuo gali pasitarnauti konsultantų mokymai ?

Jie yra ypač prasmingi, nes į šiuos mokymus įtraukiami jaunuoliai, kurie tiesiogiai ir betarpiškai bendrauja su tokiais pačiais jų amžiaus grupės jaunuoliais, puikiai supranta jų problemas, poreikius, požiūrius. Šie mokymai yra paremti savigarbos,

savivertės, pasitikėjimo savimi jausmais, bendravimo įgūdžiais, ir kartu padeda juos ugdyti, lavinti tam, kad būtų galima tuos įgūdžius veiksmingai panaudoti.

Jaunų žmonių patirtis padeda jiems tapti „ekspertais“, o dalyvavimas konsultantų darbe – tai jų galių pripažinimas. Įsitraukimas į šį darbą suteikia dar didesnio pasitikėjimo ir skatina atsakomybę už mokykloje vykstantį gyvenimą. Konsultantai padeda tiems, kurie yra nuošaliau, kurie „iškrenta“ ar jau yra „iškritę“ iš mokyklinio gyvenimo proceso (pvz., jauni nepilnamečiai tėvai, etninių mažumų grupių atstovai, neįgalieji ar kiti specialiųjų poreikių turintys asmenys).

Konsultantų mokymai dirbti poroje yra plačiai paplitę pasaulyje. Nepaisant gausėjančios patirties, akivaizdžių pasiekimų, daugelis šį darbą pradeda nuo nulio.

Iš kur kilusi ši idėja?

Šių mokymų ankstyvoji forma siekia Viktorijos laikus. Vyresnieji jaunesniuosius moksleivius mokė gramatikos ir matematikos. Tokiu būdu buvo siekiama padėti mokytojams, dirbantiems su didelėmis ir įvairiomis grupėmis, kai tuo pat metu klasėje sėdėdavo įvairaus amžiaus ir gebėjimų vaikai. Tiesa, panašumų tarp vaikų „mokytojų“ ir vaikų „mokinių“ nebuvo labai daug. Pirmieji tiesiog mėgdžiojo mokytojus, skirdami bausmes neklusniesiems, ir apdovanodami sėkmingiausius.

Tutoriavimas 1960 m. atgimė Šiaurės Amerikoje. Vėl vyresnieji moksleiviai buvo „pajungti“ teikti pagalbą silpnesniems, tačiau šįkart porų konsultantų mokymai rėmėsi švietimo psichologijos teorija. Ši teorija rėmėsi aktyvaus bendradarbiavimo poroje nuostata, kaip esminiu sėkmės garantu. Buvo teigiama, kad geriausiai išmokstama, kai turima bendros patirties, dalijamasi mintimis, kai su bendraamžių pagalba ieškoma kompromiso. Toks mokymas buvo laikomas intymiu mokymu, kurio dažniausiai trūkdavo bendraujant su suaugusiais. Tokiu būdu, suvedus moksleivį su moksleiviu, jaunuolį su jaunuoliu, buvo padedama

spřesti daugelį asmeninių problemų. Šie mokymai ir toliau tęsiami, tobulinami daugelyje pasaulio šalių.

2 tema. Lyderiavimo poroje nuostatos ir metodai

Apžvelgdami pagrindines darbo poroje nuostatas nustatėme pagrindinius penkis modelius. Kiekvienas iš jų skiriasi savo tikslu ir darbo pobūdžiu:

- **Tutoriavimas** — dėmesys akademiniams pasiekimams, mokymuisi, dažniausiai mokykloje.
- **Susidraugavimas** — padrašinimas, padėjimas susidraugauti tiems, kurie jaučiasi vieniši, atstumti, izoliuoti.
- **Klausymasis/konsultavimas** — pagalbos teikimas tiems, kurie patiria stresą, turi kokių nors problemų, jiems reikia išsikalbėti (metodas „vienas prieš vieną“).
- **Mentoriavimas/mentorystė** — pagalbos teikimas prieš „papuolant į bėdą“ (prevencinis darbas). Pvz., į mokyklą ateina naujokai, iš pradinės mokyklos pereinama į aukštesnės pakopos mokyklą ir pan.
- **Tarpininkavimas** — tai pagalbos teikimas sprendžiant nesutarimus ir siekiant konfliktų sprendimo, ieškant svarių argumentų, priimtinių abiem konfliktuojančiom pusėm.
- **Darbo poroje mokymai** — tai nauja forma, besiskirianti nuo kitų čia aprašytų. Tai jaunų žmonių grupės įgūdžių, kuriais siekiama spřesti tokias problemas, kaip akademinų spragų šalinimas, sveikos gyvensenos pasirinkimas, draugystė ir seksas, narkotinės medžiagos ir pan., ugdymas.

3 tema. Mokymų dirbti poroje modeliai

Išskiriami pagrindiniai keturi modeliai:

1. Mokyklinis modelis. Tai dažniausiai mokykloje naudojama forma. Iš pradžių formalioje aplinkoje (mokykloje, jaunimo klube ar pan.) pateikiama informacija apie tai, su kokiomis problemomis susiduriama mokykloje, kaip jas būtų galima spřesti. Dažniausiai

naudojami aktyvaus mokymosi, bendradarbiavimo ir kiti didaktiniai metodai.

2. Artimos aplinkos modelis. Porų lyderiai yra tokie patys, kaip ir tie, kuriems jie padeda – panašaus amžiaus, dažniausiai priklausantys tai pačiai etninei grupei, kalbantys ta pačia kalba, kartais besiskiriantys savo socialiniu statusu, žmonės. Svarbu, kad jais pasitikima tarp bendraamžių. Bendraujama labiausiai jaunimo pamėgtose vietose – prekybos centruose, baruose, kavinėse ir pan. Nors darbas poroje ir turi tam tikrų „mokymo“ elementų, jie yra neformalūs, dažniausiai apsiribojama diskusijomis, informacijos apsikeitimu.

3. Difuzinis (sklaidos) modelis. Stengiamasi mokyti per neformalų bendravimą, kuris vyksta socialiniais tinklais, pvz.: moksleivių patarėjų grupės, klubai, įvairios jaunimo organizacijos. Poros spontaniškai naudojasi neformalia aplinka ir stengiasi įtraukti šių organizacijų lyderius, pelniusius pasitikėjimą ir galinčius veikti kaip informacijos sklaidėjai. Organizacijų vadovai turi patirties, tad jų veiklos metodai nėra tipiškai pedagogiški, todėl galima tikėtis sėkmės.

4. Bendruomeninis modelis. Tai toks pat veikimo modelis, kai bendruomenės stengiasi į savo projektus įjungti mokyklas (pvz., sveikatos problemų sprendimas). Šiuo atveju poros stengiasi pasinaudoti bendruomenėmis, įtraukti jas į problemų sprendimus. Bendruomenės gali būti suprantamos kaip žmonių grupės, veikiančios tam tikroje geografinėje aplinkoje, kaip etninės grupės ar tautinių mažumų atstovai. Kartu sprendžiamos tokios problemos, kaip ŽIV/AIDS, nusikaltimai, prievarta, ankstyvas nėštumas ir kt. Telkiami pavieniai asmenys, visuomeninės organizacijos, privačios įmonės, viešosios institucijos.

4 tema. Kaip veikia darbo poroje modelis?

Elgesio, mokymosi, visuomenės įtakos teorijos gali padėti suprasti, kaip darbo poroje modelis gali prisidėti prie jaunų žmonių nuostatų, požiūrio, elgesio kaitos. Šios teorijos dar tebesivysto, nes ir mūsų supratimas apie jaunų žmonių elgseną kinta. Bet kokių atveju šios teorijos turi būti analizuojamos ir prieš veiklos pradžią privalo tapti atramos tašku. Teorijos teigia, kad darbo poroje mokymai veikiama šių trijų mechanizmų:

Visuomenių normų kaitos

Remiantis visuomenėje priimtinomis normomis, suvokimas, kas yra normalu, kas yra priimtina, yra labai svarbus asmeniui ir tiesiogiai lemia jo elgesį. Darbo poroje mokymai suteikia vertingos, patirtimi paremtos informacijos apie jaunuolių elgesį ir gali padėti pakoreguoti kai kurias klaidingai susidarytas nuostatas apie tai, kas visuomenėje yra priimtina, o kas ne.

Naujų idėjų sklaidos

Difuzijos arba sklaidos teorijos teigia, kad pokytis inicijuojamas keleto svarbių asmenų grupėje, kuriais tikima, jie yra mėgstami, o jų požiūriai – vertinami. Kiti tiesiog kopijuoja jų veiksmus. Asmenys darbui poroje dažnai tokiu principu ir parenkami. Savo sveiku pavyzdžiu jie geba užkrėsti kitus ir daryti teigiamą poveikį.

Pasitikėjimo auginimu

Mokymai yra žymiai efektyvesni, kai remiamasi pasitikėjimu asmeniu, jo gebėjimu praktiškai pritaikyti įgytas žinias. Visuomeninės mokymosi teorijos aiškina, kad kuo žmonės labiau pasitiki savimi, tuo labiau jie gali kontroliuoti tai, kas vyksta aplinkui juos ir su jais, todėl mokymais stengiamasi tobulinti elgsenos įgūdžius ir kartu pasitikėjimą savo jėgomis bei gebėjimą praktiškai jomis pasinaudoti.

Iš tiesų žmonių elgseną nulemiantys veiksniai yra labai sudėtingi, persipynę tarpusavyje, todėl nė viena teorija negali tiksliai visko paaiškinti ar numatyti. Bet jos paruošia dirvą apmąstymams, kad toks darbas mokykloje gali prisidėti prie požiūrių, žinių ir elgsenos kaitos.

5 tema. Kas yra poros konsultavimas?

Poros konsultavimas paremtas aktyvaus klausymo ir problemų sprendimo įgūdžiais, žiniomis apie asmens augimą, tobulėjimą, psichiką. Poros konsultavimas – tai konsultavimas asmens, panašaus į save amžiumi, statusu, žiniomis. Poros konsultavimas yra ne tik metodas, bet ir filosofija.

Konsultavimas remiasi prielaida, kad žmonės, jei tik jiems suteikiama proga, geba išspręsti daugelį savo gyvenimiškų problemų. Konsultanto užduotis – ne išspręsti kitų problemas, bet padėti jiems patiems surasti tinkamus sprendimus. Konsultantai nenurodo, ką reikia daryti, neteikia „gatavų receptų“, jie ne diagnozuoja ar interpretuoja. Jie nėra profesionalai, todėl geriau nei pats žmogus negali nuspręsti, ką tas žmogus mąsto, jaučia. Jie, naudodamiesi aktyvaus klausymosi ar kitomis metodikomis, kurios bus pristatytos šioje knygoje, tik gali išryškinti jausmus, išgryninti mintis ir ieškoti įvairių sprendimų variantų.

Poros konsultavimas naudojamas įvairiai. Daugelis aukštųjų mokyklų, universitetų turi krizių valdymo ar konsultavimo centrus, daugelis miestų – karštąsias pagalbos linijas, kuriose ne visada dirba profesionalai. Savitarpio pagalbos grupės gali pritraukti daug konsultantų – net verslo kompanijos savo darbuotojus rengia kaip pagalbininkus, mokančius suprasti darbe kylančias problemas ir galinčius savo kolegoms padėti jas spęsti.

Nuo 1960 m. porų konsultavimas (kaip priešprieša profesionaliam konsultavimui) buvo vis labiau ir labiau sėkmingai naudojamas įvairiose situacijose. J. A. Durlak (1979) savo apžvalgoje teigia, kad ne profesionalai konsultantai buvo ne ką prasčiau vertinami nei profesionalai, nes padėjo išspręsti daugelį gyvenimiškų

problemų. Būdami geri klausytojai, aiškintojai, informacijos teikėjai, konsultantai gali padėti susidoroti ir su rimtesnėmis problemomis.

AŠTUONI ĮSAKYMAI

Ar jūs tiesiog klausytumėtės, kaip jums išsiliesama, ar jūs aktyviai bandytumėte padėti priimti sprendimus, ar konsultuotumėte krizės ištiktą žmogų, visais atvejais turėtumėte laikytis aštuonių pagrindinių taisyklių. Jos „įsakymais“ vadinamos ne todėl, kad negalima jų nesilaikyti, bet todėl, kad jos sutinkamos ir pritaikomos daugelyje situacijų, kuriose ir patys ne kartą esate buvę ar būsite.

1. Neteisk.
2. Būk empatiškas (neatsitverk geležine siena).
3. Nedalink asmeninių patarimų.
4. Neužduok žodeliu „kodėl“ prasidedančių klausimų.
5. Nepriimk atsakomybės už kitų žmonių problemas.
6. Neinterpretuok.
7. Galvok, kas yra „čia ir dabar“.
8. Pirmiausia susitvarkyk su jausmais.

Neteisk

Neteisti yra svarbiausias konsultavimo principas. Žinoma, susiduriama su įvairiomis problemomis, situacijomis, kurios pačiam konsultantui yra svetimos ar nepriimtinos. Dažnai pagalvojama: „Tas žmogus tikrai keistas“ arba „Jei aš būčiau jo vietoje, tai daryčiau taip“. Svarbu prisiminti, kad esi *ne tas* žmogus ir tai, ką tu darytum *jo vietoje*, nėra adekvati situacija. Laikykis principo atidžiai klausytis, padėk išsiaiškinti situaciją ir spręsti problemą, bet niekad nbandyk žmogaus matuoti savo masteliu, diagnozuoti ar lyginti su savimi.

Štai keletas pavyzdžių:

- *Konsultuojamasis*: Turiu problemą. Kiekvieną kartą pasimatymo metu aš nervinuosi ir sakau kvailus dalykus.

- *Teisiamas atsakymas:* Atrodo, esate nepatyręs tokiuose reikaluose.
- *Neteisiamas atsakymas:* O ką tai reiškia „nervintis“? Kaip tai atrodo?
- *Vyriškis:* Suvokiau, kad mane traukia kiti vyrai.
- *Teisiamas atsakymas:* Jums pasireiškė pavėlavusios homoseksualios tendencijos. Taigi tai iš tiesų keista.
- *Neteisiamas atsakymas:* Papasakokite man daugiau, ką jaučiate kitiems vyrams.

(Nota bene: Niekada nevertokite tokių žodžių kaip „gėjus“ ar „homoseksualus“, nebent konsultuojamas asmuo pats pirmas pavartos tuos žodžius.

Jei kaip konsultantas tokiose situacijose jaučiatės nepatogiai, štai alternatyva:

- *Neteisiamas atsakymas:* Nesijaučiu patogiai kalbėdamas apie šią situaciją. Gal galėčiau jums surasti kitą konsultantą?

Ši alternatyva verčia pagalvoti apie kitas situacijas, kuriose galėtumėte jaustis nepatogiai. Ar yra dar kokių nors temų, kuriomis nenorėtumėte kalbėti ar negalėtumėte priimti deramos pozicijos? Jei taip, tai tos situacijos turi būti išryškintos, ir turėtumėte nuspręsti, kaip elgtis, kai su jomis susidursite. Tikriausiai norėsite konsultuojamąjį nukreipti pas kitą konsultantą, bet galbūt rasite kokią nors būdą, kaip neparodyti savo pozicijos, kaip išsisukti iš keblios situacijos. Pavyzdžiui, jei esate prieš abortus, tai dar nereiškia, kad jūs negalėsite neteisdami konsultuoti to, kuris jau tai patyrė. Konsultuojamasis yra *ne jūs*, todėl svarbu neleisti jūsų vertybėms ir patirčiai tokiu atveju pasireikšti. Jei manote, kad to neišvengsite, ieškokite pagalbos kitur.

Būk empatiškas (neatsitverk geležine siena)

Empatiški konsultantai, nesvarbu, koks jų patyrimo laipsnis, žinios ar orientacija, dirba žymiai efektyviau nei kiti. Būti empatiškam — tai matyti problemą ir gebėti bendrauti šiltai ir palaikyti konsultuojamą asmenį. Barbara Okun (1976) teigia, kad empatija yra kito žmogaus supratimas iš jo paties pozicijų.

Empatija padeda užmegzti ryšius.

Ką reiškia būti empatišku konsultantu? Tai reiškia, kad reikia padaryti daugiau, nei vien kito akimis matyti situaciją. Reikia parodyti, kad tikrai ir nuoširdžiai dirbate: paklausiate kelis kartus, ar teisingai supratote, perfrazuojate, rodote dėmesio ir padrašinimo ženklus (šypsena, linkčiojimas), palaikote akių kontaktą.

Būti empatiškam — tai ir kiekvienam konsultuojamajam pritaikyti bendravimo stilių. Žvalūs klientai turi būti konsultuojami šiek tiek stipriau, energingiau; ramūs, drovūs ir depresuoti — švelniau ir atsargiau. Konsultantas turi prisiimti tokį vaidmenį ir stilių, kuris atitiktų konsultuojamojo nuotaiką bei temperamentą.

Blogiausia, kai konsultantas, atsakydamas į kliento jausmus ir mintis, atsiveria lyg geležine siena. Deja, seni Holivudo filmai būtent taip vaizduoja psichoterapeutus — filmuose tai seni barzdoti vyrai, kurie nieko nedaro, tik sėdi už klientų nugarų ir probėgšmais kažką suniurna. Tokia elgsena gali būti pateisinama tik tada, jeigu esate talentingas tradicinis psichoanalitikas (ir net jei jūs tikrai toks esate), bet šiek tiek empatijos nepakenktų.

Nedalink asmeninių patarimų

Kalbėdami su draugais apie jų problemas dažnai reiškiamo savo nuomonę — kaip patarimą, kaip derėtų spręsti iškilusias problemas. Ir konsultuojant kitus norisi patarti, bet reikia nuo to susilaikyti. Nesvarbu, kokie empatiški besijaustume, mes nejaučiame to paties, neturime tos pačios patirties, nemąstome taip pat kaip kiti. Asmeninių patarimų davimas nėra produktyvus konsultavimo būdas. Eric Berne (1964) jį pavadino „taip, bet...“ žaidimu.

Pavyzdžiui:

- *Konsultuojamasis:* Mano kambario draugas per daug garsiai klausydamasis muzikos trukdo man mokytis.
- *Konsultantas:* Ar bandėte su juo pakalbėti?
- *Konsultuojamasis:* Taip, bet tai nepadėjo.
- *Konsultantas:* Ar kalbėjote su jo mergina?
- *Konsultuojamasis:* Taip, bet ji palaiko jo pusę.

- *Konsultantas*: Ar nebandėte prie magnetofono prilipdyti užrašo „Jokios garsios muzikos po 22.00 val.“?

- *Konsultuojamasis*: Taip, bet...

Kaip matote, nėra lengva duoti patarimų. Pastebėta, kad kai pats konsultuojamasis generuoja pasiūlymus, sprendimo būdus, galima tikėtis kokio nors rezultato. Jis arba jį jaučia, kad gali rasti sprendimą. Konsultantų rekomendacijų dažnai nesilaikoma, o jei bandoma jas pritaikyti, dažnai patiriamas bejėgiškumo ar rezignacijos jausmas. Patarimų davimas neturi būti maišomas su informacijos pateikimu. Konsultantai turi daug informacijos apie bendruomenėje esančius pagalbos šaltinius, psichikos sveikatos centrus, paramos grupes, agentūras ir kt. Konsultanto pareiga – tinkamai panaudoti šią informaciją. Ji turi būti perduodama tiesiogiai, bet ne užmaskuota patarimais.

Pavyzdžiui:

- *Tinkama*: Turime informacijos apie savitarpio pagalbos grupes norintiems kontroliuoti svorį, turintiems antsvorio. Ar norėtumėte, kad atsiųsčiau jums lankstinuką?

- *Netinkama*: Ar negalvojate prisidėti prie svorį kontroliuojančios grupės? Galėčiau atsiųsti lankstinuką.

Kartais klaidingai manoma, kad jei patarimas priimamas, tai jis suveikia. Toks mąstymas niekur toli nenuveda. Kai konsultuojamieji gauna patarimų, jie toliau nėra skatinami patys galvoti ir ieškoti sprendimų. Atvirkščiai, tai skatina priklausomybę nuo konsultanto. Jei tokia priklausomybė atsiranda, negalime teigti, kad padedame savo porininkui spręsti problemas.

Neužduok žodeliu „kodėl“ prasidedančių klausimų

Kodėl taip nederėtų klausti? Pastebėta, kad tokie klausimai verčia konsultuojamuosius atsidurti gynybinėje pozicijoje ir jaustis kvočiamais. „Kodėl?“ reikia pasiaiškinimo, o ne tolesnio aiškinimosi ir nagrinėjimo. Šį klausimą galima pakeisti mažiau bauginančiais.

Pavyzdžiui, palyginkite dviejų dialogų intonacijas:

DIALOGAS 1:

- *Konsultantas*: Kaip jaučiatės?
- *Konsultuojamasis*: Šiek tiek prislėgtas.
- *Konsultantas*: Kodėl jaučiatės prislėgtas?
- *Konsultuojamasis*: Tėtis išėjo iš namų prieš šešis mėnesius, ir aš palikau mokyklą.
- *Konsultantas*: Kodėl tėtis išėjo?
- *Konsultuojamasis*: Iš kur aš žinau? Manau, kad jis yra niekšas.
- *Konsultantas*: Kodėl manote, kad jis yra niekšas?
- *Konsultuojamasis*: Nežaiskite su manimi... Tai jūs esate konsultantas, kodėl pats neatsakote į klausimą?

DIALOGAS 2:

- *Konsultantas*: Kaip jaučiatės?
- *Konsultuojamasis*: Šiek tiek prislėgtas.
- *Konsultantas*: Ką turite omenyje sakydamas „prislėgtas“?
- *Konsultuojamasis*: Nuo to laiko, kai mus paliko tėtis, aš negaliu valgyti, negaliu miegoti...
- *Konsultantas*: Papasakokite daugiau apie tai.
- *Konsultuojamasis*: Na, kai tėtis mus paliko, aš labai išgyvenau...

Pirmajame pavyzdyje konsultuojamasis atrodo piktas, jį paveikė klausimai „kodėl?“. Antrajame pavyzdyje konsultuojamasis atrodo atsipalaidavęs ir nepatiria didelių sunkumų atsakydamas į klausimus. Klausimas „kodėl?“ nėra tinkamas, jį, kai tik ateina laikas konsultuoti, derėtų išbraukti iš konsultantų žodyno. Ir kodėl gi ne?

Neprisiimk atsakomybės už kitų žmonių problemas.

Konsultantai kuo dažniau turi savęs paklausti: „Kaip geriausiai aš galėčiau padėti šioje situacijoje?“. Tačiau konsultantai dažnai klysta pagalbą siedami su asmenine atsakomybe už konsultuojamojo gerovę. Svarbu atsiminti, kad ateinama su asmeninėmis problemomis ir tikimasi pagalbos. Tačiau problema yra jų, o ne

jūsų, todėl konsultuojamieji patys turi nuspręsti, kaip pasielgti. Jūsų pareiga – sukurti palaikančią ir empatišką atmosferą, padėti susitvarkyti su mintimis ir jausmais. Jūs nebūtinai turite išspręsti problemą (jei ji išsprendžiama – puiku!). Jei problema neišsprendžiama, visiškai pakanka to, kad jūs konsultuojamajam suteikėte progą išlieti jausmus ir pasidalinti mintimis. Dažniausiai žmonės nori su kuo nors pasikalbėti, kartais niekas net nesitiki, kad jų problemos bus pilnai išspręstos. Susitikimų ar mokymų metu pagalvokite, ar yra buvę tokių situacijų, kai jūs patys be konsultuojamojo sprendimo priėjote prie išvados jo naudai? Kaip elgiatės tokiais atvejais, kai iš jūsų primygtinai reikalaujam problemų sprendimo?

Neinterpretuok

Interpretavimas prasideda tada, kai einama tolyn nuo gautos informacijos: bandoma ieškoti elgesio motyvacijos, asmeninių savybių, socialinių situacijų ir t. t. Galima parafrazuoti, t. y. prašyti plačiau paaiškinti, praplėsti teikiamą informaciją, stengiantis padrašinti, paraginti. Interpretavimas, kaip ir patarimų davimas, nėra produktyvus. Konsultuojamasis tikisi iš jūsų savo minčių ir jausmų paaiškinimo, o ne asmeninio elgesio motyvų nagrinėjimo.

Palyginkite du dialogus:

DIALOGAS 1:

- *Konsultuojamasis:* Turiu problemą su mama. Kiekvieną kartą prašydamas pagalbos jaučiuosi kaltas.
- *Konsultantas:* Atrodo, turite neatskleistų jausmų savo mamai?
- *Konsultuojamasis:* Na, nežinau.
- *Konsultantas:* Jūsų kaltės jausmas gali būti su kuo nors susijęs. Ar dėl ko nors pykstate ant savo tėvo?
- *Konsultuojamasis:* Ne. Kur jūs kreipiate kalbą?
- *Konsultantas:* Tai tik užuomina... Kokios jūsų, kaip berniuko, svajonės?

DIALOGAS 2:

- *Konsultuojamasis:* Turiu problemą su mama. Kiekvieną kartą prašydamas pagalbos jaučiuosi kaltas.
- *Konsultantas:* Jauti kaltės jausmą bendraudamas su mama?
- *Konsultuojamasis:* Taip, nieko negaliu paprašyti, nesijausdamas blogai.
- *Konsultantas:* Papasakok daugiau apie tuos jausmus.
- *Konsultuojamasis:* Na, aš jaučiuosi susigėdęs ir neramus, nervingas ir susijaudinęs... Net negaliu paprašyti nupirkti man laikraščio pakeliui iš darbo.
- *Konsultantas:* Taigi jautiesi kaltas, bet ir susirūpinęs, ar ne?

Pirmajame dialoge konsultantas, ieškodamas paslėptų motyvų, stengiasi interpretuoti konsultuojamojo elgesį, o antrajame dialoge konsultantas tik šiek tiek parafrazuoja gaunamą informaciją. Antrasis požiūris yra veiksmingesnis, nes stengiamasi gilintis į konsultuojamojo jausmus, suprasti jo mintis. Net jei interpretavimas yra teisingas, jis vis tiek gali būti paviršutiniškas, išsibarstęs ir netikslus. Bihevioristai ir humanistai sutaria: pirmosiomis konsultavimo dienomis dirbk stengdamasis išsiaiškinti ir padėti, o ne siek „ižvalgų“.

Galvok, kas yra „čia ir dabar“

Konsultavimo tikslas yra padėti klientams spręsti jų problemas, skatinti geriau išreikšti savo jausmus ir mintis. Tai žymiai efektyvesnis būdas, nei praleidžiant daug laiko gilinantis į ankstyvosios vaikystės patyrimus ar aptarinėjant asmenis, kurių nėra. Produktiviau laikytis nuostatos, kad nagrinėjama situacija „čia ir dabar“ ir jai skiriamas visas dėmesys. Gali ateiti laikas, kai norėsis tą „čia ir dabar“ erdvę pakeisti. Pavyzdžiui, dažnai yra naudinga paspėlioti, kokios alternatyvių situacijų atžvilgiu būtų galimos pasekmės. Arba nagrinėjant jausmus norisi patyrinti šių jausmų „istoriją“: ar jie ilgai trunka, kas juos sukėlė ir pan. Abi šios situacijos galimos tada, kai į jas nuklystama tik laikinai. Bet (ir tai yra svarbu) panašiose situacijose pagrindinis laikas turi būti skiriamas „čia ir dabar“ mintims, jos turi būti aptariamoms pirmiau „istorinių ekskursų“.

Pirmiausia susitvarkyk su jausmais

Kadangi neįmanoma išvengti emocinių reakcijų, kylančių iš vienos ar kitos situacijos, yra prasminga prieš pajudant link kognityvaus problemos sprendimo išryškinti, išgryninti, aptarti jausmus. Jei pastebėjote, vienas iš pirmųjų klausimų, susitikus su konsultuojamuoju, yra „kaip jūs jaučiatės?“ arba „kaip tai jus verčia jaustis?“. Bob Dylan suformulavo dar vieną klausimą: „Kaip tai atrodo, ką tai reiškia?“ (būti vienam, nežinomam, be namų, kaip riedančiam pakelės akmeniui).

Dažnai konsultavimas yra kai kas daugiau, nei jausmų aiškinimasis. Kadangi problema ne visada išsprendžiama ar ne visada reikia ją spręsti, konsultantai atlieka svarbų vaidmenį kurdami saugią emocijų išraiškos aplinką. Žmonėms reikia to, su kuriuo galėtų pasidalinti sėkme, ieškoti užuojautos dėl nesėkmių, apgailestauti dėl praradimų. Problemoms nesprendžiamoms neleidžiant pirma pasireikšti jausmams. Jei bandoma taip daryti, neišvengiamai bus grįžtama prie jausmų, o pats konsultavimas gali įstrigti „taip, bet...“ situacijose.

Taigi susitvarkykite su jausmais. Paklauskite apie juos, reflektuokite verbalines ir neverbalines emocijas, raskite joms vietą bendrame kontekste, užduokite daugiau klausimų apie jausmus ir viskas bus gerai.

SETTING UP A PEER SERVICE

PHASE 1:

- SCHOOL authorities
- Local groups
(student/parent/teacher)
- Specialist agencies
- Legal organizations

SET UP A
SCHOOL PEER
GROUP

APPLY FOR FUNDS

FROM: (name sources)

1. ...
2. ...
3. ...

START
ASSEMBLING
INFORMATION

PHASE 2:

TRAIN
TRAINERS

SET UP
SUPPORT
OFFICE
/ROOM

HELP
EXISTING
ADVICE
OFFICES TO
IMPROVE

PRODUCE
INFORMATION
SYSTEM

PHASE 3:

SELECT PEERS - SELECT ADVISERS

ESTABLISH
PERMANENT
TEAM/GROUP/CLUB

KEEP
INFORMATION
UP TO DATE

References:

Involving Young People in Peer Education, Department of Health, London
S. T. Meier, S. R. Davis, The Elements of Counseling(2nd edition), Pacific Grove, CA
V. D'Andrea, P. Salovey, Peer Counseling/ Skill & Perspectives, Palo Alto, CA

Antra dalis. Planuojame konsultavimo programą

Matej KOS, išorės ekspertas

Helena MATAVŽ, Klavdija MIRIČ, Irena URANKAR

Suaugusiųjų švietimo centras, Maribor (Slovėnija)

Ivadas

Susipažinote su pagrindiniais konsultavimo principais. Galima pradėti planuoti konsultavimo programos įgyvendinimą mokykloje. Planavimo etapas yra ypač svarbus. Nuo jo priklausys, ar nebus nuklystama iš kelio, ar rezultatas bus sėkmingas. Reikia pagalvoti, su kokiomis grupėmis ketinama dirbti, kokius keliamė tikslus ir uždavinius, kokių taisyklių laikysimės, kaip planuosime laiką, kaip vertinsime. Ir, be abejojimo, nederėtų užmiršti finansavimo.

Šios dalies tikslas

Šioje dalyje norime jus supažindinti su pradiniais programos planavimo žingsniais ir padėti jums apmąstyti kai kuriuos dalykus, nuo kurių tiesiogiai priklauso sėkmingas startas.

Raktiniai žodžiai

Tikslinė grupė, poreikių įvertinimas, taisyklės, kūrybiškumas, laiko planavimas ir valdymas, vertinimas.

1 tema. Ar pasiruošę pirmam žingsniui?

Bet koks darbas prasideda nuo plano. Jo įprastos sudėtinės dalys yra šios:

- Įgyvendinimo tikslai ir uždaviniai;
- Veiklos, atitinkančios išsikeltus tikslus bei apsibrėžtus uždavinius;
- Bendradarbiavimo planas, įtraukus visus suinteresuotus asmenis;

- Laiko paskirstymas pagal veiklas, įgyvendinimo etapai;
- Finansinis planas, biudžetas;
- Vertinimo planas;
- Veiklos pristatymas ir viešinimas, sklaida.

Už atskirų veiklos plano dalių įgyvendinimą, kasdienį darbą yra atsakingi **mentorai**. Jie dirba drauge su programos dalyviais – aptaria planuojamą įgyvendinti planą, tikslina, vertina. Kasdienę veiklą, kaip visuminio plano dalį, taip pat riboja laiko rėmai – nuo planavimo iki įvertinimo etapo. Kasdienė veikla aptariama su dalyviais, pasitikrinama, ar tikrai realu, įmanoma įgyvendinti tai, kas numatyta. Jei reikia, galima tartis ir su pašaliniais asmenimis, kitais **suinteresuotais** asmenimis ar organizacijoms (pvz., planuojant mokomąsias veiklas, seminarus, vizitus į kitas institucijas). Jauniems žmonėms svarbu tai, kad su jais tariamasi ir jiems aiškūs laiko rėmai. Mentorų sprendimui paliekame tai, kaip organizuoti darbą, kaip paskirstyti individualias užduotis, kokias darbo formas pasirinkti, nes tik jie geriausiai pažįsta grupę. Veiklos planavimą sudaro šie elementai:

- Veiklos turinio pasirinkimas;
- Veiklos uždaviniai;
- Individualių ir bendrų interesų identifikavimas;
- Projektų planavimas;
- Užduočių ir atsakomybės pasiskirstymas;
- Vertinimas;
- Pristatymas;
- Tolesnių uždavinių formulavimas;
- Projekto tobulinimas.

Žr.: veiklos plano pavyzdys akademiniams mokslo metams

Veiklos plano pavyzdys akademinioams mokslo metams

Mokinių veiklos	Mokytojų/mentorijų veiklos	Komentariai
Susipažinimas su konsultavimu	Teorinių ir praktinių pagrindų darbai su tiksline grupe suformulavimas	Rugsėjis
Motyvacijos elementų paieška	Konsultavimo porų sudarymas, veiklų, savanoriško darbo organizavimas	Spalis
Programos dalyvių tinklo sudarymas horizontaliu principu: veiklų organizatoriai ir veiklų dalyviai arba paslaugų teikėjai ir paslaugų gavėjai	Programos dalyvių tinklo sudarymas horizontaliu principu: veiklų organizatoriai ir veiklų dalyviai arba paslaugų teikėjai ir paslaugų gavėjai. Teorinių ir praktinių pagrindų įgyvendinimas – vertikali žinių ir įgūdžių transmisija Mentorystė	Lapkritis
Programos dalyvių tinklo tobulinimas, jo veiklos organizavimas	Horizontalės ir vertikalės derinimo veiklos, bendras jų įgyvendinimas	Gruodis Rezultatų fiksavimas
Programos dalyvių tinklo tobulinimas, gerai veikiančių, nusistovėjusių programos horizontalių jungčių sudarymas	Horizontalės ir vertikalės derinimo veiklos, bendras jų įgyvendinimas	Sausis Rezultatų fiksavimas
Daugiasluoksnių horizontalių jungčių formavimas	Žinių ir įgūdžių perkėlimas į aukštesnių horizontalių jungčių lygį Tiesioginės mentorystės pakeitimas netiesiogine	Vasaris Rezultatų fiksavimas
Jaunuoliai konsultantai Naujų dalyvių pritraukimas	Jaunuolių konsultantų ugdymas Netiesioginė mentorystė	Kovas Rezultatų fiksavimas
Nepriklausomi, savarankiški jaunuoliai konsultantai	Netiesioginė mentorystė Mentorių tinklo praplėtimas įtraukus naujų narių	Balandis Rezultatų fiksavimas
Sertifikuoti, diplomuoti nepriklausomi jaunuoliai konsultantai	Darbo įvertinimas Nauji profesiniai atradimai	Gegužė Pabaiga Tolesnės veiklos planavimas

2 tema. Ar tai man, ar tai tau?

Tikslinė grupė – tai jauni žmonės, bendrojo lavinimo mokyklos mokiniai, turintys įvairių mokymosi ar socialinių sunkumų bei tie, kurie nori bendradarbiauti, kūrybiškai dirbti ir jiems padėti. Šios dvi pusės sudaro **horizontalias jungtis**, nepriklausomas nuo ekonominio, socialinio ar mokyklinio statuso. Svarbiausia – jų susidomėjimas, jų pačių pozicija ir elgesys šioje psichosocialinėje kasdienio gyvenimo schemoje. **Vertikalus tinklas** sudaromas iš moksleivių tėvų, konsultantų, draugų, mokytojų ir kt. Jų vaidmuo šioje schemoje taip pat svarbus, tik jis nėra griežtai apibrėžtas.

Dirbdami su jaunais žmonėmis turime paisyti šių principų:

- diskretiškumo;
- nenutrūkstamo darbo proceso (nuo mokslo metų pradžios iki pabaigos);
- laisvanoriško apsisprendimo dalyvauti programoje;
- tėvų informavimo apie jų vaikų dalyvavimą programoje;
- etikos ir lankstumo; aiškių tikslų ir spontaniškumo;
- profesionalaus pedagogų vadovavimo;
- priežiūros.

Jaunuoliai žino, kaip kūrybiškai ir sėkmingai dirbti, jiems tik prisireikia pagalbos užmezgant pradinis ryšius, suvokiant kasdienio jų darbo sąsajas su platesniais visuomenės poreikiais.

Konsultuojama gali būti mokykloje ir už jos ribų, pamokų metu ir po jų. Prieš šio darbo pradžią svarbu atrasti mentorių bei porose dirbančių moksleivių asmeninius motyvacinius elementus, jų apsisprendimo dalyvauti programoje priežastis. Grupė formuojama pamažu, vėliau ji auga, plėtojasi, vystosi drauge su besikeičiančiais tikslais ir uždaviniais.

3 tema. Turime žinoti tai, ką turime žinoti

Konsultavimo programa veiksminga tik tada, kai ji paremta realiais poreikiais. Kad suprastumėte mokyklos ir moksleivių poreikius, egzistuojančias problemas, turite atsakyti į kelis

klausimus. Turite savęs paklausti: kokia jūsų mokyklos socialinė struktūra, kokioje geografinėje ir socialinėje erdvėje ji yra, kiek joje mokinių, kokios ugdymo programos, kokių problemų ir rūpesčių turi moksleiviai, jų tėvai, mokytojai, mokyklos administracija? Atsakę į šiuos klausimus galite svarstyti, ar tikrai mokykloje reikia konsultavimo programos, ar ji bus veiksminga. Jei taip, kokia ji turi būti? Kokia ji galėtų būti, rasite pavyzdžių ir šioje knygoje.

4 tema. Taisyklės ir kodėl jų mums reikia

Labai svarbu nusistatyti „žaidimo taisykles“, nes jos padeda įgyvendinti programą. Taisyklės turi būti aiškios, paprastos, glaustos, visiems suprantamos. Jos ypač praverčia atsiradus netikslumų, neatitikimų tarp programos keliamų tikslų ir jos įgyvendinimo. Taisyklės galima suskirstyti į dvi grupes: pirmąją grupę sudaro bendresnio pobūdžio taisyklės – programos grafikas, pagrindinių programos principų laikymasis (pvz., pagarba visiems dalyvaujantiems), ir yra paprastos bei aiškios; antrajai grupei priskiriamos taisyklės, pabrėžiančios individualų darbą ir darbą mažose grupėse. Jos taip pat yra trumpos ir aiškios.

Skirtumas tas, kad pastarųjų kitimą gali lemti asmeniškai joje dalyvaujančių susitarimas. Kaip bebūtų, su programos tikslais susiję pamatiniai susitarimai nekinta. Šiuo atžvilgiu konsultavimo programa yra pranašesnė už kitas ugdymo programas (taisyklių pakeitimas susijęs su norimu pasiekti konkrečiu rezultatu, įgyvendinimo planu). Taisyklių labilumas yra pridėtinė programos vertybė, padedanti siekti kokybės, geresnių rezultatų, suteikianti programai „gyvumo“ – reaguoja į psichologinę ir socialinę dalyvių įvairovę.

Labai svarbu į taisyklių kūrimą įtraukti ir moksleivius. Kad nebūtų visakaltė suverčiama taisyklės pažeidusiems moksleiviams, visuomet reikia aptarti, išsiaiškinti, kodėl taisyklės laužomos, jų nesilaikoma. Priežasčių išsiaiškinimas padės patobulinti taisykles ir pačią programą.

5 tema. Kūrybiškumas nugali pasyvumą

Kūrybiškumo ugdymas – tai mentorių atsakomybės sritis. Jie turi stebėti jaunųjų konsultantų darbą, juos padrašinti ieškoti naujų kelių, problemų sprendimo strategijų. Kūrybiškumo ugdymas per mentoriaus ir konsultanto bei konsultanto ir konsultuojamojo bendravimą skatina asmeninį ir bendrą tobulėjimą. Tai veikia sėkmingiau, nei kompleksinių sprendimų paieška. Šiuo atveju tokia nuostata skatina atvirumą, formalių ir neformalių požiūrių derinimą, lankstumą, įvairių metodų paiešką konsultavimo darbe. Kad geriau suprastumėte, kaip dirbti su moksleiviais, pabandykite apmąstyti šiuos teiginius:

- Man patinka duoti tikslus nurodymus ir tikėtis, kad jų bus laikomasi.
- Man patinka palikti erdvės moksleivių mintims ir jų pasirinktiems problemų sprendimo būdams.

Galima rasti „už“ ir „prieš“ argumentų abiem teiginiams. Bet, skatindami moksleivių kūrybiškumą ir kartu likdami mokytoju, kontroliuojančiu procesą visų dalyvaujančių labui, galime siekti ir balanso.

6 tema. Kaip valdyti laiką

Programos laikas turi būti derinamas su akademiniais mokslo metų laiku. Juk konsultavimo programa yra sudėtingų kompleksinių švietimo sistemų pridėtinė dalis, todėl turi būti derinama su visų jos dalyvių poreikiais ir galimybėmis. Programos laikas sutampa su mokslo metų laiku, bet, jei reikia, gali būti tęsiama ir pasibaigus mokslo metams. Dalyviai drauge su mentoriumi patys nusprendžia, kaip pasinaudoti laisvomis nuo mokslo dienomis. Svarbu išlaikyti programos tęstinumą. Žinoma, daug ką lemia pačios programos sudėtingumas. Jei ji yra platesnė, didesnė, reikia tarpinstitucinio bendradarbiavimo, tai, žinoma, prireiks daugiau laiko. Bet jei programa yra nedidelė, remiasi labiau individualiu kontaktu, nei kolektyvine pagalba, galima sutaupyti laiko. Didesnės programos vertinamos mokslo metams pasibaigus, o mažosios – bet kada, kai darbas yra baigtas.

Programai įgyvendinti prireiks maždaug 2–4 valandų triskart per savaitę. Į šį laiką įeina ir jaunųjų konsultantų mokymai, ir bendradarbiavimas su tėvais, ir darbas su profesionaliomis tarnybomis bei agentūromis.

7 tema. „Veidrodeli, pasakyk...“

Vertinimas yra integrali ir nuolatinė konsultavimo programos dalis, už kurią tiesiogiai yra atsakingi mentoriai. Tam reikia atidos ir jautrumo. Vertinimas tiesiogiai priklausys nuo keliamų vertinimo tikslų — prireiks kokybiškos analizės, kokybiško šiuolaikinėse humanistinėse studijose naudojamo tyrimo. Vertinami pasiekimai mokykloje. Padedami mentorių, vertina patys dalyviai. Yra įvairaus pobūdžio vertinimų, todėl komanda turi apsispręsti, ką svarbu sužinoti: ką norime vertinti, kaip norime vertinti, kas mums svarbu — individualūs pasiekimai ar bendras mokyklinis rezultatas. Konsultavimo programą sudaro daug dimensijų, todėl ne viskas gali būti pamatuojama kiekybiškai. Štai klausimai, kurie jums padės planuoti programos vertinimą:

Ką vertiname:

- dalyvavusiųjų skaičių;
- įgytas žinias ir įgūdžius (bendravimas, problemų sprendimas, pasitikėjimas, savigarba, noras pasikeisti...);
- mokyklos bendruomenės požiūrį į programą;
- įgyvendinimą;
- naudotos metodologijos efektyvumą;
- moksleivių nuomones;
- mokyklos kaitą ir tobulėjimą;
- mokyklos klimato gerinimą;
- santykių gerinimą;
- kita.

Kas vertina:

- jaunieji konsultantai;

- konsultuojami moksleiviai;
- visi moksleiviai;
- mokytojai;
- kiti dalyviai;
- kiti.

Vertinimo instrumentai/metodai:

- klausimynai;
- veiklos lapai;
- klausimynai prieš užsiėmimus;
- klausimynai po užsiėmimų;
- vertinimai;
- moksleivių sudaryti klausimynai;
- kita.

Šaltiniai

(tik tie, kuriais buvo naudotasi rengiant šią dalį)

Aries Philippe: *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Studia humanitatis, Ljubljana, 1991.

Ule Mirjam in Miheljak Vlado: *Pri(e)hodnost mladih*. Juventa, Ljubljana, 1995.

Marentič Požarnik Barica: *Psihologija učenja in pouka*. DZS, Ljubljana, 2000.

Ule Mirjana: *Psihologija vsakdanjega življenja*. ZPS, Ljubljana, 1993.

Ule Mirjana: *Mladina in ideologija*. DE, Ljubljana, 1988.

Ule Mirjana, Miheljak Vlado: *Pri(e)hodnost mladine*. DZS, Ljubljana, 1995.

Ule Mirjana: *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. ZPS, Ljubljana, 2000.

Ule Mirjana: *Temelji socialne psihologije*. ZPS, Ljubljana, 1997.

Urek Mojca: *Življenjske zgodbe in njihov pomen*. Socialno delo, letnik 38, št. 2–4, Ljubljana, 2001.

Sieder Reinhard: *Socialna zgodovina družine*. ZRC, Ljubljana, 1998.

Renner Tanja: Avto/biografije v sociologiji in ženskih študijah. Teorija in praksa, letnik 33, št. 5, Ljubljana, 1996.

Luckmann, Thomas: Družbena konstrukcija realnosti. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1988.

Gillis John R.: Mladina in zgodovina, tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes. Aristej, Šentilj, 1999.

Castells Manuel: The Power of Identity. Oxford, Blackwell, 1997.

Jung Carl Gustav: Arhetipi, kolektivno nezavedno, sinhroniciteta. Katerda, Maribor, 1995.

Urek Mojca: Zgodbe na delu. Oranžna zbirka, Ljubljana, 2005.

Blažič Zlatko: Zgodovina moje heroinske odvisnosti: pot skozi Don Pierinovo Skupnost Srečanje. Subkulturni azil, Maribor, 2005.

Heinemann U. Ranke: Ne in amen; napotilo za verski dvom, CZ, Ljubljana, 2000.

Shutz Alfred: The problem of social reality. Martinus Nijhoff, The Hague, 1973.

Beck Ulrich: Družba tveganja (1. in 2. del).

Tönnies: Skupnost in družba, FDV, Ljubljana 1999.

Kiti naudingi šaltiniai ir papildomi skaitiniai

Crawford D., Bodine R., Conflict Resolution Education: a Guide to Implementing Programmes in Schools, Youth-serving Organisations, and Community and Juvenile Justice Settings (programme report), Washington, DC.

Konflikt in komunikacija: Vodnik skozi labirint obvladovanja konfliktov, Ljubljana.

Shapiro D., Pilsitz L., Shapiro S.: Conflict & Communication: A Guide Through The Labyrinth Of Conflict Management, Central European University Press, 2004.

Žodynėlis

Aiškinamos tekste paryškintos sąvokos

Mentorius – suaugęs žmogus (mokytojas ar kitas mokykloje dirbantis specialistas), kontroliuojantis konsultavimo programą, padedantis ją įgyvendinti.

Suinteresuotieji – nebūtinai mokykloje dirbantys žmonės, bet vienaip ar kitaip su ją susiję, bendradarbiaujantys, turintys svarbių ir reikalingų kompetencijų bei gebėjimų, reikalingų konsultavimo programai įgyvendinti.

Horizontalios jungtys – tai tiesiogiai programoje dalyvaujančių asmenų ryšys, t. y. konsultantai ir konsultuojamieji.

Vertikalus tinklas – visų asmenų ir organizacijų, dalyvaujančių programoje, tinklas. Ne tik mokiniai ir mokytojai, bet ir tėvai, administracijos atstovai, sveikatos įstaigų atstovai, valdžios atstovai.

Tikslinė grupė – asmenys (moksleiviai), kuriems programa yra rengiama ir kurie tiesiogiai iš jos gauna naudos, bei asmenys (moksleiviai), šią programą įgyvendinantys.

H.O.M.E.
Helping Others Made Easy

Padedame kitiems

**Bendraamžių konsultavimo
programa**

Turinys

---

1. Programos tikslas.....	34
2. Programos valdymas, veikimas.....	34
3. Programos koordinatorius.....	34
a. Žinios ir įgūdžiai, būtini koordinatoriui.....	35
4. Programos uždaviniai ir turinys.....	36
a. Pagrindinės sritys (schema).....	36
b. Mokymosi tikslai ir uždaviniai.....	39
5. H.O.M.E. mokymų programa.....	39
a. Mokymų turinys.....	39
b. Mokymų aprašymas.....	40
Lentelė 1 (Priedas A).....	41

1. Programos tikslas

H.O.M.E. (Helping Others Made Easy) yra bendraamžiams skirta konsultavimo programa, kuria siekiama sveiko, pilnaverčio ir saugaus jaunų žmonių gyvenimo ir tarpusavio santykių.

Šia programa siekiame mokyti mokytojus ir kitus mokykloje dirbančius specialistus dirbti su moksleiviais kaip su savo bendraamžių pagalbininkais.

Programos **H.O.M.E.** šerdis – akademinis turinys, kuriuo siekiama ugdyti bendravimo, problemų sprendimo įgūdžius. Programa taip pat atliepia įvairius asmens, šeimos, mokyklos bendruomenės problemų aspektus. Rūpestinga jaunųjų konsultantų atranka ir mokymas sudaro didesnes siekiamų rezultatų įgyvendinimo galimybes. Programa yra prevencinio pobūdžio. Siekiant motyvuoti, lavinti, ugdyti moksleivius naudojamos įvairios intervencijos strategijos. Siekiami rezultatai – labiau pozityvi ir saugi mokykla, sveikesni moksleiviai, mažiau įsitempę mokytojai, geriau panaudoti mokyklos ir bendruomenės ištekliai

2. Programos veikimas

H.O.M.E. programa naudojasi visais tinkamais mokykliniais ugdymo metodais, vaidmenų žaidimais, įgūdžių lavinimo pratybomis ir kt. Programos poreikiai, jos reikalingumas aptariamas kartu su mokyklos administracija, mokytojais, tėvais, konsultantais ir moksleiviais. Jie kartu paskiria išmanantį mokytoją–konsultantą, kuris dirbs su moksleivių poromis. Mokytojas–konsultantas dirba ir su kiekvienu moksleiviu atskirai, ir su grupėmis. Tačiau jie turi ir kitų pareigų – tarpininkauja iškilus konfliktui, padeda specialiom grupėm mokykloje ir už jos ribų, rengia programos pristatymus, padeda įsijungti naujiems dalyviams, skatina įvairių projektų atsiradimą.

3. Programos koordinatorius

Programos koordinatorius yra labai svarbus asmuo programoje. Jis, reklamuodamas programą, vykdydamas jos

sklaidą, bendradarbiauja su tėvais, mokytojais, administracija, bendruomenės nariais. Jis yra programos lyderis, užtikrinantis efektyvių strategijų panaudojimą konsultavimo darbe.

Žinios ir įgūdžiai, būtini koordinatoriui:

1. Programos kūrimas, įgyvendinimas ir vertinimas:

- a. Mokykloje esančios informacijos panaudojimas, valdymas, analizė ir pristatymas;
- b. Mokyklos konsultavimo programos kūrimas, įgyvendinimas, stebėseną, vertinimas bei supančios aplinkos, galinčios turėti įtakos programos įgyvendinimui, pažinimas;
- c. Programos tikslus ir uždavinius atitinkančių strategijų įgyvendinimas ir įvertinimas;
- d. Moksleivių asmeninių/socialinių kompetencijų nustatymas ir jų tinkamas panaudojimas įgyvendinant programą (šių kompetencijų plėtojimas, tobulinimas);
- e. Konsultavimo programos plano, schemas ir darbotvarkės parengimas, atsižvelgus į laiko limitus ir programos prioritetus;
- f. Alternatyvių finansavimo šaltinių paieška tolimesnei programos plėtrai;
- g. Įvairių technologijų panaudojimas kuriant, įgyvendinant ir vertinant programą.

2. Konsultavimas ir vadovavimas

- a. Individualus, grupės ar klasės konsultavimas bei vadovavimas, kai siekiama padėti moksleiviams ugdyti jų asmeninius/socialinius gebėjimus;
- b. Pagalba poroms, dalyvaujančiomis tutorių, tarpininkų ar kitose programose;
- c. Konsultavimas dėl problemų, galinčių paliesti moksleivius (pvz.: prievarta, valgymo sutrikimai, hiperaktyvumas, depresija, dėmesio sutrikimai ir kt.);
- d. Konsultavimas moksleivių ir tėvų, patiriančių perėjimą į

kitą mokyklą, klasę, mokyklos lygmenį ar renkantis tolesnio ugdymo(si)/mokymo(si)/karjeros kelią;

- e. Konstruktyvios partnerystės su tėvais, globėjais, šeimomis, bendruomene palaikymas, kai siekiama asmeninės ar socialinės moksleivių sėkmės;
- f. Įvairių sistemų (mokyklos, šeimos, bendruomenės) stebėjimas ir analizė (kaip jos sąveikauja, kokią įtaką daro moksleiviams ir pan.);
- g. Moksleivių, vartojančių alkoholi, narkotikus atpažinimas ir pagalba jiems (arba tokioje aplinkoje gyvenančių atpažinimas ir pagalba jiems).

3. Konsultacijos

- a. Tai strategijų, užtikrinančių efektyvų komandos darbą, panaudojimas;
- b. Tai įvairių teorijų, modelių, schemų panaudojimas konsultavimo darbe, pasidalinimas jomis su mokyklos administracija, mokytojais, tėvais, bendruomenės nariais ir, jei reikia, su moksleiviais;
- c. Įvairių strategijų dirbant su tėvais, globėjais, šeimomis panaudojimas, kai siekiama juos paskatinti veikti savo vaikų labui;
- d. Žinių ir įgūdžių panaudojimas programoje siekiant patenkinti moksleivių akademinis, socialinius, emocinius ir kt. poreikius.

4. Programos uždaviniai ir turinys

---

a. Pagrindinės sritys (schema)

H.O.M.E. programą sudaro šios pagrindinės sritys:

1. PROFESIONALUMO SUVOKIMAS – tai studijos, padedančios suvokti tokius aspektus:

- a) konsultavimo profesijos istoriją ir filosofiją, kai aptariami pagrindiniai faktai, įvykiai, elementai;

- b) profesijos vaidmenį ir veikimą sąsajose su kitomis profesijomis;
- c) „advokataavimo“ sąvokos supratimą, kurio reikia norint įveikti socialinius, institucinius barjerus, siekiant lygybės, prieinamumo ir sėkmės visiems klientams;
- d) etinių ir teisinių aspektų paisymas konsultavimo darbe.

2. SOCIALINĖS IR KULTŪRINĖS ĮVAIROVĖS SUVOKIMAS –

- tai studijos, suteikiančios supratimą apie santykių, problemų, krypčių, tendencijų kontekstą multikultūrinėje visuomenėje (etniškumo, kultūros, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, protinių ir fizinių gebėjimų, išsilavinimo, šeimos, religijos, vertybių, socioekonominio statuso ir kt. unikalių savybių aspektais):
- a) multikultūrinės ir pliuralistinės tendencijos, t. y. požymiai ir savybės skirtingose tautinėse ir tarptautinėse grupėse (ar jų viduje);
  - b) tikėjimai, požiūriai, patirtys (taip pat ir mokymosi), įvairus suvokimas;
  - c) asmens, grupės ir bendruomenės strategijos dirbant su įvairiomis etninėmis ir gyventojų grupėmis;
  - d) konsultanto vaidmuo advokataujant, sprendžiant konfliktus ar kaip nors kitaip užtikrinant socialinį teisingumą; kultūrinis savęs pažinimas, išankstinių nuostatų prigimties supratimas, tarptautinės nesantaikos, diskriminacijos suvokimas;
  - e) multikultūrinių kompetencijų ir konsultavimo teorijų, tapatumo teorijų pažinimas;
  - f) etikos ir teisėtumo paisymas.

ASMENS AUGIMAS IR VYSTYMASIS – tai studijos, teikiančios supratimą apie žmogaus poreikių prigimtį įvairiais lygmenimis:

- a) asmens ir šeimos vystymosi teorijos ir pereinamieji laikotarpiai gyvenimo tėkmėje;
- b) asmens vystymosi teorijos;
- c) žmogaus elgsenos teorijos (krizės, negalios, išskirtinė elgsena, netinkamas elgesys, žalingi įpročiai, psichopatologija, aplinkos

ir situacijų faktoriai, lemiantys žmogaus elgseną);
d) etikos ir teisėtumo paisymas.

3. GRUPĖS DARBAS — tai studijos, teikiančios supratimą apie grupės tikslus, vystymąsi, dinamiką, konsultavimo teorijas, grupės konsultavimo metodus, tarp jų ir šiuos aspektus:

- a) grupės dinamikos principai, grupės sudėtinės dalys, jos vystymosi etapai, grupės narių vaidmenys ir elgsena, terapinis darbo grupėje pobūdis;
- b) vadovavimo grupei stiliai, įvairių lyderių vaidmenys ir požymiai, lyderiavimo stiliai ir kt.;
- c) grupės konsultavimo teorijos (jos panašumai ir skirtumai, tyrimai ir literatūra);
- d) grupės konsultavimo metodai, tinkama jų atranka, veiklos efektyvumo vertinimo metodai;
- e) įvairios grupės: tam tikros užduotie grupės; psichoedukacinės grupės, terapinės grupės ir kt.;
- f) grupės lyderio profesinio pasirengimo standartai;
- g) etikos ir teisėtumo paisymas.

4. VERTINIMAS — tai studijos, prisidedančios prie atskirų asmenų ir grupių požiūrio į vertinimą suvokimo, tarp jų ir:

- a) pagrindinės standartizuoto ir nestandartizuoto vertinimo sąvokos, kitos vertinimo technikos (grįstos normomis, kriterijais, aplinkos vertinimu, testais, elgsenos stebėseną, kompiuteriniais vertinimo metodais ir kt.);
- b) asmens, grupės vertinimas, susijęs su amžiumi, lytimi, seksualine orientacija, etniškumu, negalia, kultūra ir kt.;
- c) konsultavimo vertinimo instrumentų atrankos, valdymo ir aiškinimosi strategijos;
- d) pagrindinių atvejo analizės principų ir metodų suvokimas, vertinimas; protinės ir emocinės sveikatos įvertinimas;
- e) etikos ir teisėtumo paisymas.

b. Mokymosi tikslai ir uždaviniai

H.O.M.E. programa padės moksleiviams pažinti, gerbti save ir kitus, ugdyti atsakingus moksleivius ir piliečius.

Įprasti mokymosi uždaviniai:

- a. Suvokti sprendimų ir pasirinkimų pasekmes;
- b. Suvokti kito asmens spaudimo priimant sprendimus poveikį;
- c. Suvokti taisyklių, įstatymų, saugumo ir asmens teisių gynimo svarbą ir visų šių dalykų tarpusavio ryšį;
- d. Suprasti emocinį ir fizinį pavojingų medžiagų poveikį asmeniui;
- e. Naudotis tinkamais sprendimų priėmimo ir problemų sprendimo įgūdžiais;
- f. Demonstruoti tinkamus sąveikos su suaugusiaisiais įgūdžius, palaikyti ir išlaikyti pozityvius santykius su bendraamžiais;
- g. Naudoti tinkamus bendravimo ir konfliktų sprendimo įgūdžius su bendraamžiais ir suaugusiaisiais;
- h. Suvokti, kada ir kaip naudotis šeimos, draugų, mokyklos ar bendruomenės pagalba;
- i. Naudoti tinkamus problemų sprendimo įgūdžius priimant saugius ir sveikus sprendimus;

5. H.O.M.E. mokymų programa

---

a. Mokymo turinys:

- a. Lyderystės įgūdžiai;
- b. Kitų elgesio kaip atsako į savo elgesį suvokimas, jo poveikis pačiam ir kitiems;
- c. Tarpasmeniniai įgūdžiai;
- d. Bendravimo įgūdžiai ir strategijos;
- e. Konflikto sprendimas;
- f. Mokyklos ir bendruomenės išteklių (pagalba);
- g. Poreikių įvertinimas;
- h. Tarpininkavimas;
- i. Prevencijos ir intervencijos strategijos;
- j. Programos planavimas ir įgyvendinimas;

- k. Bendruomenės intervencija;
- 1. Programos analizė ir vertinimas.

b. Mokymų aprašymas

Mokymai apima 8 užsiėmimus klasėje ir 2 praktinius seminarus. Užsiėmimų klasėje trukmė – 40 valandų. Kiekvieno seminaro trukmė – 4 valandos. Bendra mokymų programos trukmė – 48 valandos.

Naudojami paskaitos, diskusijų, vaidmenų žaidimų, praktikumų, pratybų metodai ir strategijos.

Štai detalesnės teorinių užsiėmimų ir praktinių seminarų temos:

Užsiėmimai klasėje:

1. Efektyvi lyderystė ir tarpasmeniniai įgūdžiai.
2. Grupės dinamika.
3. Poreikių įvertinimas.
4. Elgsenos analizė.
5. Tarpininkavimas.
6. Konfliktų prevencija ir valdymas.
7. Programos planavimas ir įgyvendinimas.
8. Programos stebėseną ir vertinimas.

Praktiniai seminarai:

1. Bendraamžių konsultavimas: etiniai ir teisiniai aspektai.
2. Bendruomenės ištekliai (pajėgos).

Lentelė 1 (PRIEDAS A)

H.O.M.E. (Helping Others Made Easy. PADEDAME KITIEMS)				
KURSO PAVADINIMAS	PAGRINDINĖS TEMOS	MOKYMOSI PASIEKIMAI/REZULTATAI	Metodai	Val.
(LDS-01) EFEKTYVI LYDERYSTĖ IR TARPASMENINIAI IGŪDŽIAI	Lyderystė. Pagrindiniai principai	Bendravimo, rūpesčio kitais, kitų paaisymo, pagarbos sau ir kitiems metodų ir strategijų pažinimas Žinių apie pozityvius įtakos būdus ir poveikio darymo kitų pasirinkimams įgijimas Gebėjimas susitvarkyti sudėtingose situacijose	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Diskusija ● Vaidmenų žaidimas 	4
(GRP-01) GRUPĖS DINAMIKA	Neformalių grupių su(si) darymo principai, jų funkcionavimo mechanizmų pažinimas	Grupės dinamikos pagrindinių principų suvokimas (grupės sudėtinės dalys, vystymosi teorijos, grupės narių vaidmenys ir elgsena, terapinis darbas su grupe aspektas) Grupės lyderio vaidmuo, lyderiavimo stiliai, lyderių tipai ir kt. Grupės konsultavimo metodų supratimas, jų atrankos ir efektyvumo įvertinimo kriterijai	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Diskusija ● Vaidmenų žaidimas 	4
(ASS-01) POREIKIŲ ĮVERTINIMAS	Ankstesnės informacijos ir vertinimų analizė siekiant nustatyti esamus poreikius ir problemas mokykloje	Rizikingos elgsenos pažinimas, jos įtakos gyvenimo kokybei supratimas Galimų konfliktų priežasčių tarp jaunimo suvokimas (mokykloje ir už jos ribų); metodų, mažinančių konfliktus, pažinimas (tarpininkavimas, derybos ir kt.)	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Pratybos 	4

H.O.M.E. (Helping Others Made Easy. PADEDAME KITIEMS)				
KURSO PAVADINIMAS	PAGRINDINĖS TEMOS	MOKYMOSI PASIEKIMAI/REZULTATAI	Metodai	
			Val.	
(BEH-01) ELGSENOS ANALIZĖ	Įvairių elgsenos modelių, kaip atsako į aplinką ir situacijas, su- pratimas ir dėl to kilusių spren- dimų priėmimo poveikis sau ir kitiems	Elgsenos poveikio sveikatai ir kūnui suvokimas Protinės, emocinės, fizinės, socialinės sveikatos tarpusavio ryšio suvokimas Žinios apie visuomeninės aplinkos poveikį bendruomenės sveikatai	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Diskusija ● Vaidmenų žaidimas 	4
(MED-01) TARPININKAVIMAS	Konfliktų sprendimo metodai tarpininkaujant trečiai šaliai	Žinios apie konflikto analizavimo būdus ir jo sprendimą tarpininkaujant Bendravimo dinamikos supratimas Žinios apie tinkamus būdus išreikšti emocijas, poreikius, jausmus ir kt. Alternatyvų paieška ir įvertinimas Tarpasmeninių konfliktų sprendimų strategijos nedarant žalos sau ir kitiems	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Diskusija ● Vaidmenų žaidimas 	4
(CFT-01) KONFLIKTŲ PREVENCIJA IR VALDYMAS	Įvairūs konfliktų prevencijos bei valdymo metodai, strategijos, technikos	Žinios apie streso valdymo strategijas Žinios apie elgesį agresijos, priešiškuo, bendravimo vengimo atvejais Žinios apie sprendimų priėmimą siekiant sveikos gyvensenos įpročių Žinios apie darbą su kitais siekiant sveikesnės visuomenės	<ul style="list-style-type: none"> ● Paskaita ● Diskusija ● Vaidmenų žaidimas 	4

H.O.M.E. (Helping Others Made Easy. PADEDAME KITIEMS)				
KURSO PAVADINIMAS	PAGRINDINĖS TEMOS	MOKYMOSI PASIEKIMAI/REZULTATAI	Metodai	Val.
(PLN-01) PROGRAMOS PLANAVIMAS IR ĮGYVENDINIMAS	Bendraamžių pagalbos programos, tenkinančios nustatytus poreikius ir atliepančios aktualias problemas, planavimas ir įgyvendinimas	Žinios apie metinės konsultavimo programos parengimą mokykloje ir jos efektyvumo įvertinimo strategijas Žinios apie žodinę, rašytinę, vaizdo, vizualinę informaciją bei priemones, bendravimo metodus	<ul style="list-style-type: none"> • Paskaita • Pratybos 	4
(EVL-01) PROGRAMOS STEBĖSENA IR VERTINIMAS	Klausimų kūrimas. Duomenų rinkimas ir analizė. Stebėjimo būdai ir metodai	Žinios, kaip pasinaudoti įvairiais rezultatų ir paties proceso vertinimo būdais ir metodais,	<ul style="list-style-type: none"> • Paskaita • Pratybos 	4

Šaltiniai

Caplan G., & Killilea M. (Eds), *Support systems and mutual help*. New York: Grune & Stratton, 1976.

Carr R. A. Theory and practice of peer counselling. *Educational & Vocational guidance*, 1984, 42, 1–10.

Carter E. & Hughes C. *Success for All Students: Promoting Inclusion in Secondary Schools Through Peer Buddy Programs*. Allyn & Bacon, 2005.

Dorosin D., D'Andrea V. & Jacks R. A peer counselling training program: rationale, curriculum and evaluation. *Journal of American College Health*, 1977, 25(4), 259–262.

Morrill C. M., et al. Peer helpers: Overview and Education. *International Journal of Adolescence & Youth*, 1987, 1(1), 33–37.

Myrick R. & Sorenson D. *Peer helping: A practical guide*. Educational Media Corporation, 1997.

Potter B., et al. *The Equip Implementation Guide: Teaching Youth to Think and Act Responsibly Through a Peer–Helping Approach*. Research Pr Pub, 2001.

PROGRAMA „MOKSLEIVIAI — MOKSLEIVIAMS“

MOKSLEIVIŲ PARAMA MOKSLEIVIAMS ĮVEIKIANT AKADEMINIUS MOKYMOŠI SUNKUMUS

Trumpas programos pristatymas:

Moksleivių savitarpio pagalbos moksle organizavimas

Programa vykdyta bendradarbiaujant su Vilniaus mokyklų mokytojais bei moksleiviais.

Tikslai:

- Skatinti moksleivių, kaip besimokančios bendruomenės, savivoką, aktyvumą ir integralumą.
- Ugdyti moksleivių ir mokytojų bendradarbiavimo įgūdžius.
- Demokratizuoti ugdymo procesą.
- Mažinti atsiliekančiųjų, neprisitaikančių prie mokyklos reikalavimų moksleivių socialinės atskirties riziką, „nubyrėjimą“ iš mokyklos.
- Skatinti visos bendruomenės įsitraukimą į ugdymo problemų sprendimą.

Moksleivių savitarpio pagalba moksle — daugelyje šalių vykstantis judėjimas. Lietuvai — naujas. Ypač aktuali ir nauja šioje srityje yra metodinė parama mokytojams, moksleiviams, tėvams. Tai plati tema, leidžianti ieškoti kontaktų ir dalintis patirtimi su labiau patyrusiais užsienio pedagogais ir moksleiviais. Toliau ši idėja gali būti įgyvendinama bendradarbiaujant su mokytojų rengimo, socialinės globos institucijomis, su bendrojo lavinimo mokyklomis.

Programos mokymų programa:

1. Seminaras Vilniaus mokyklų mokytojams (trys sesijos po vieną dieną, kad mokytojai galėtų rinktis ir analizuoti savo darbo šioje srityje klausimus) — *3 mėnesiai*.
2. Seminaras moksleiviams–pagalbininkams (trys sesijos po vieną dieną) — *3 mėnesiai*.
3. Darbas mokyklose: mokytojų vadovaujami moksleiviai padeda savo bendraamžiams arba jaunesniems draugams. Pagalba vyksta per pamokas arba po pamokų. Organizuojami susitikimai su tėvais: informacija, mokymas, bendradarbiavimo sutartys. Vertinamas pagalbos efektyvumas (pažymiai, lankomumas, interviu) — *3 mėnesiai*.
4. Parengiamos 50 puslapių metodinės rekomendacijos — *2 mėnesiai*.
5. Idėja ir rezultatai aptariami moksleivių tarybose — *1 mėnuo*.
Veikla numatoma vieneriems mokslo metams.

Programos naujumas

Pastaruosiu metu vis daugiau atsiranda metodų, padedančių įgyvendinti į vaiką orientuoto ugdymo nuostatas. Programos idėja nauja tuo, kad skatina vaikus domėtis savo draugų mokymosi ypatumais, pripažinti, pažinti ir ugdyti įvairovės toleranciją. Moksleivių savitarpio pagalba yra didžiulio žmogiškųjų išteklių potencialo atskleidimo galimybė. Ji orientuota į vaikų grupę, kuriai šiuo metu skiriama mažiausiai dėmesio: į turinčius mokymosi spragų — tai vaikai, kurių specialieji poreikiai gali būti aiškinami visų pirma socializacijos, prisitaikymo prie mokyklos reikalavimų sunkumais.

Programos autoriai

Šiuolaikinių didaktikų centras, koordinatore — Romualda Raguotienė (daugiau: www.vpu.lt/sdc)

Paramos vaikams centras, koordinatore — Erna Petkutė (daugiau: www.pvc.lt)

Programos „Moksleiviai – moksleiviams“ Vertinimas

(po 1-erių metų jos įgyvendinimo)

Vertinimo modelis

Pagrindinis programos, kaip trumpalaikio projekto, tikslas – įtraukti mokyklų bendruomenes į moksleivių savitarpio pagalbos mokykloje procesą, nes mokymasis kartu, suprantant savo ir kitų patiriamus sunkumus, labiausiai skatina inkliuzinio mokymo idėjos įgyvendinimą.

Tai yra sudėtingas tikslas, kurio siekiant reikia pagalvoti apie daugelį aspektų:

- Mokytojų pasirengimą ir padedančiųjų moksleivių pasirengimą: reikia parinkti moksleivių poras, kurių bendras darbas leistų tikėtis sėkmės, pasirengti analizuoti ir vadovauti mokymosi procesui;
- Bendradarbiavimo įgūdžius, kurių reikia visiems ugdymo proceso dalyviams: mokytojams, tėvams, moksleiviams ir mokyklos administracijai;
- Teigiamą nuostatą į moksleivių savitarpio pagalbą ir pasiryžimą skirti šiai veiklai laiko bei jėgų.

Projektas ypatingas tuo, kad pagalba turi būti orientuota į moksleivį: reikia įvertinti spragas ir skirti užduotis, padedančias jas įveikti, taip pat reikia atsižvelgti į vaiko sugebėjimus (tiek protinius, tiek organizacinius), jo sugebėjimą pasakyti, ko nemoka, savarankiškai tai įvertinti, pasitikėjimą savimi atliekant užduotis ir kt. Kad visi suprastume, KAIP tai daroma, būtina fiksuoti projekto eigą bei vertinti daromą pažangą.

Tai, kiek ši veikla bus sėkminga atskiroms moksleivių poroms, priklausys nuo:

- užduoties porai sudėtingumo;
- poros parinkimo sėkmės;
- mokytojo vadovavimo jautrumo;

- padedančiojo moksleivio metakognityvinių sugebėjimų;
- darbo sistemingumo.

Tai, kiek ši veikla prigis atskiroje mokykloje, lemia tai, kaip ši mokymosi veikla įsijungs į ugdymo mokykloje sistemą, t. y. nuo to:

- ar jai pritaris mokyklos administracija, ar skatins į šią veiklą įsitraukusius moksleivius ir mokytojus, ar mokykloje sudarys sąlygas, kad ta veikla galėtų vykti;
- ar šiai veiklai pritaris kolegos, ar svarstys jos metu kylančius metodinius klausimus ir ieškos sprendimo, ar sudarys sąlygas moksleivių savitarpio pagalbai per pamokas ir po pamokų, ar mokės tarpusavyje derinti mokymosi bendradarbiaujant ir mokymosi pagalbos idėjas;
- ar patys moksleiviai ją priims;
- ar jai pritaris moksleivių tėvai.

Tai, kiek šis projektas prigis atskirose mokyklose, visų pirma priklausys nuo tų mokyklų pasiryžimo ją įjungti į ugdymo procesą ir dar nuo to, kiek jai pritaris ir kiek ją remis ugdymą mokyklose organizuojančios institucijos.

Ir diegdami projektą, ir jį vertindami laikomės sisteminio požiūrio.

Vertinimas apima:

Tiesioginio moksleivių savitarpio pagalbos proceso analizę. Tam siūlomos priemonės:

1. Renkami vaikų, kuriems bus padedama, darbai. Būtų geriausia, kad jie papildomas užduotis atliktų atskirame sąsiuvinyje. Mokytojas bent kartą per mėnesį peržiūri atliktus darbus ir įvertina mokymosi sėkmę: ar suprantamos pateikiamos užduotys, ar jos atliekamos be klaidų, kokio pobūdžio klaidos, jeigu jų yra, ir pan. Komentarus, analizę reiktų rašyti mokytojo dienoraštyje.
2. Moksleivių–pagalbininkų dienoraštis. Jame siūloma užrašyti susitikimų datą, trumpą pamokos aprašymą: kokios užduotys buvo atliekamos, kas jas pateikė (pats moksleivis paprašė padėti, mokytojas skyrė ar moksleivis–pagalbininkas) ir

pastabos (apie elgesį, užduočių atlikimą, klausimai mokytojui ir kt.).

3. Mokytojo dienoraštis. Pradžioje trumpai aprašoma problema: kas kam padeda, kodėl reikia pagalbos, ar vaikas mokosi pagal bendrojo ugdymo, modifikuotą ar kitokią programą, kokio dalyko žinias nori patobulinti.

Vėliau mokytojo dienoraštyje turi būti fiksuojami pokalbiai su moksleiviu–pagalbininku, su psichologu ir su moksleivių tėvais.

4. Moksleiviams–pagalbininkams ir tiems moksleiviams, kuriems padedama, duodamos anketos su klausimais apie jų mokymosi sėkmę bei pasitenkinimą mokykla.
5. Moksleiviai pildo sunkumų ir galių klausimyną, kuriuo siekiama nustatyti, kaip, jų pačių nuomone, jiems sekasi bendrauti, ar jiems kyla emocinių, elgesio problemų, bei tam, kad būtų galima tikslingai pasinaudoti projekte numatyta psichologo pagalba. Šią metodiką vertinti gali tik psichologai.

Mokyklos konteksto analizė. Tam siūlomos priemonės:

1. Klausimynas mokytojams, kuriuo siekiama išsiaiškinti mokytojų lūkesčius ir numatomas kliūti.
2. Projekto eigos analizės klausimai, į kuriuos antrojo seminaro metu atsako mokytojai ir kuriuos turi omenyje, toliau vykdydami projektą.
3. Diskusijos tėvų susirinkimuose ir aptartų klausimų analizė.
4. Projekto pristatymas pedagogų metodiniuose būreliuose bei išsakytų pastabų analizė.
5. Diskusijos moksleivių tarybose arba komitetuose bei aptartų klausimų analizė.
6. Pokalbiai su mokyklų administracija apie moksleivių ir mokytojų skatinimą, projekto vykdymo sąlygų sudarymą.

Projekto vertinime dalyvauja visi projekto dalyviai. Derinamos vidinio ir išorinio vertinimo nuostatos.

Moksleiviai skatinami analizuoti, stebėti ir vertinti savo pačių mokymąsi, mokytojai dienoraščiuose turi fiksuoti tiesiogiai su pagalba moksleiviams susijusius klausimus ir kartu mokyklos

kontekstą atspindinčius dalykus: kolegų, tėvų, administracijos nuostatas, pastangas daryti joms įtaką, ir, jei reikia, keisti.

ŠDC darbuotojai dalyvauja tėvų, moksleivių susirinkimuose. Parengia reikiamus išorinio vertinimo klausimynus, vertina mokinių darbus ir mokytojų dienoraščius.

Atskirų moksleivių savitarpio pagalbos atvejų analizė irgi yra vienas iš projekto vertinimo metodų. Tokią analizę pagal pateiktus klausimus turi atlikti kiekvienas projekte dalyvaujantis mokytojas.

Be to, atsižvelgiama į objektyvius mokymosi sėkmės rodiklius – pažymius ir pamokų lankomumą.

Vertinimo priemonės:

- * anketa mokytojui;
- * anketa moksleiviui–pagalbininkui;
- * anketa moksleiviui, kuriam padedama mokytis;
- * SDQ klausimynas;
- * projekto eigos analizės klausimai;
- * anketa „Kaip man sekėsi mokytis?“;
- * anketa „Kaip man sekėsi mokytis?“;
- * mokytojų dienoraščiai;
- * moksleivių darbai;
- * mokytojų metodinių susirinkimų, tėvų susirinkimų ir moksleivių parlamentų ar komitetų susirinkimų protokolai;
- * moksleivių ir mokytojų konsultavimo protokolai;
- * mokymo atvejų analizės protokolai.

REZULTATAI

Projekto dalyvių charakteristika

Moksleivių skaičius

Į moksleivių savitarpio pagalbą pradžioje įsitraukė 25 moksleiviai–pagalbininkai. Antrajame seminare dalyvavo 18, o trečiajame – 10 pagalbininkų. Tačiau šie skaičiai nereiškia pagalbininkų skaičiaus

mažėjimo projekto metu. Kovo mėnesį nemažai vaikų sirgo, todėl negalėjo dalyvauti seminare, o į paskutinį seminarą X mokyklos moksleivių (10) nebuvo kam palydėti, o Y vidurinės mokyklos direkcija išleido tik 4 moksleivius, nors projekte dalyvavo ir atvykti norėjo 12 moksleivių. Z pagrindinėje mokykloje moksleivių savitarpio pagalba buvo organizuojama, tačiau poros dirbo trumpai.

Labai didėjo moksleivių, kuriems padedama, skaičius, nes be porų atsirado ir kelios grupės, kuriose vienas moksleivis padėjo keliems jaunesnio amžiaus moksleiviams. Be to, į projektą įsitraukė kelios klasės, kuriose šis metodas buvo daugiau ar mažiau sistemingai taikomas.

Padedančiųjų moksleivių charakteristika

Sprendžiant iš atsakymų į anketos moksleiviams–pagalbininkams klausimus, dauguma jų mėgsta mokyklą, jiems nesunku mokytis ir jie gerai mokosi. Dažniausiai jiems mokytis įdomu, jie mėgsta skaityti knygas, dalyvauti mokyklos renginiuose, gerai sutaria su bendraklasiais ir mokytojais, yra iniciatyvūs – gali savo klasei pasiūlyti ką nors nuveikti, lanko papildomus būrelius.

Sprendžiant iš SDQ klausimyno atsakymų, trečdalis iš pradžių projekte pradėjusių dirbti vaikų turėjo nedidelių bendravimo ar emocinių sunkumų.

Moksleivių, kuriems buvo padedama mokytis, charakteristika

Projekte dalyvavę moksleiviai, kuriems buvo padedama mokytis, nepaisant to, kad mokytis jiems nebuvo lengva, buvo teigiamai nusistatę mokyklos atžvilgiu. Jie jautė pasitenkinimą pradėdami suprasti tai, ko anksčiau nesuprato, dažniau jiems mokytis buvo įdomu, negu neįdomu. Didžioji jų dalis knygų skaityti nemėgsta ir, palyginti su moksleiviais–pagalbininkais, ne taip noriai dalyvauja mokyklos renginiuose. Jie kiek rečiau pažymi, kad klasiškai jiems draugiški, ir kad jie sutaria su mokytojais, nors bendras nusiteikimas draugų bei mokytojų atžvilgiu ir šių moksleivių yra teigiamas. Dauguma jų nesiryžta klasėje rodyti iniciatyvos.

Sprendžiant iš SDQ klausimyno atsakymų, 50 procentų tokių moksleivių savyje pastebi emocinių ar bendravimo problemų.

Projekte dalyvavusių mokytojų skaičius. Dalykai

Projekto pradžioje dalyvavo 15 mokytojų (matematikos – 5, lietuvių kalbos – 2, anglų kalbos – 2, fizikos – 1, lenkų kalbos – 1, dailės – 1, socialinis pedagogas – 1, tikybos – 1, psichologas – 1). Antrajame seminare jau buvo 18 mokytojų. Tiek jų ir liko iki projekto pabaigos.

Mokytojų lūkesčiai: anketos mokytojui analizė

Apklausoje dalyvavo 16 mokytojų – visos pirmojo projekto seminaro dalyvės.

Klausimo apie motyvus, paskatinusius mokytojus dalyvauti šiame projekte, atsakymuose dominuoja motyvas mokyti vaikus prasmingai bendrauti, padėti vienas kitam. Taip pat svarbus ir noras padėti silpnai besimokantiems bei susidomėjimas metodiniais šio reiškinio aspektais. Susidomėjimas nauja idėja buvo silpniausias motyvas grupėje.

Dvylika mokytojų iš 16 kartais savo praktiniame darbe taikydavo šį metodą.

Klausimo, kuo šis metodas gali būti veiksmingas, atsakymai pagal svarbą pasiskirsto taip (skliausteliuose nurodytas rangas):

- Vaikai bus draugiškesni, dažniau ir neraginami padės vienas kitam (1);
- Moksleiviai geriau supras ir užjaus vieni kitus (2);
- Moksleiviai labiau norės mokytis (3);
- Prieinamesnė pasidarys pagalba sunkumų turintiems moksleiviams (4);
- Moksleiviai išmoks analizuoti tai, ko nemoka (5);
- Moksleiviai įveiks mokymosi spragas (6);
- Moksleiviai mieliau lankys mokyklą (6);
- Su moksleiviais, jų tėvais ir kitais mokytojais paskatins atvirus pokalbius apie mokymąsi (7);
- Tobulės mokytojų metodiniai įgūdžiai (8);

- Mokymo procesas taps demokratiškesnis (9);
- Moksleiviai geriau atliks savo pareigas (10);
- Moksleiviai labiau gerbs mokytojus (11);
- Moksleiviai taps drausmingesni (12);
- Keisis mokyklos personalo požiūris į mokymą ir mokymąsi (13);
- Ugdymo politikos strategai rekomenduos jį Lietuvos mokykloms (14).

Tarp galimo projekto įgyvendinimo kliūčių mokytojai svarbiausiomis laiko šias:

- Laiko trūkumas (1);
- Sunku bus rasti užsiėmimams tinkamas patalpas (2);
- Moksleivių neatsakingumas (3);
- Tėvų pasipriešinimas, kad nebūtų išnaudojami prasčiau besimokantiems padedantys jų vaikai (4).

Taigi pagrindinė problema — rasti laiko ir vietą projektui. Daugelis projektą suvokia kaip papildomą veiklą.

Moksleivių neatsakingumas laikomas viena iš svarbiausių kliūčių. Turint omenyje tai, kad mokytojai nelabai tikisi, kad projektas padės moksleiviams tapti drausmingesniems ir atsakingesniems, ši kliūtis tampa dar pavojingesne.

Klausimo, kuo patiems mokytojams gali būti naudingas dalyvavimas šiame projekte, atsakymuose galima išskirti šias svarbiausias temas:

- Moksleivių savitarpio pagalba moksle skatina bendradarbiauti, tai yra lyg ir nauja bendradarbiavimo forma, kurioje svarbus ir mokinių bendradarbiavimas tarpusavyje, ir su mokytoju;
- Skatins geriau pažinti ir suprasti mokinius, ypač turinčius specialiųjų mokymosi poreikių, efektyviau jiems padėti;
- Efektyviau bus panaudojamas pamokos laikas, nes moksleiviai taps savarankiškesni;
- Mokytojai įgis metodinių žinių.

Kiek pasiteisino mokytojų lūkesčiai

Visi mokytojai pripažino, kad moksleiviai, padėdami vieni kitiems įveikti mokymosi spragas, tampa draugiškesni ir pamažu

toks elgesys tampa įgūdžiu. Jie geriau supranta ir užjaučia vieni kitus, labiau gerbia mokytojus. Dauguma mano, kad prieinamesnė tapo vienui kitiems pagalba, moksleiviai geriau išmoko analizuoti tai, ko nemoka, labiau nori mokytis ir tapo drausmingesni.

Didžiausios kliūtys – laiko trūkumas, sunkumas rasti patalpas ir moksleivių neatsakingumas. To buvo tikėtasi, taip ir atsitiko.

Vertindami dalyvavimo projekte poveikį sau, mokytojai pamini tokius dalykus:

- Dalyvavimas projekte padėjo bendrauti su vaikais ir su kolegomis;
- Pasidarė geresni santykiai su vaikais, pagerėjo darbo atmosfera klasėje, atsirado noras mokytis, padėti ir pasinaudoti pagalba;
- Susimąstymas apie vaikų bendravimo problemas, blogo elgesio priežastis;
- Tapimas mokinių drauge, mokiniai daugiau solidarizuojausi su mokytoja;
- Mokiniai supranta, kad vertinimas – tai ne bausmė, o parodymas, ką reikia išmokti.

Projekto eigos vertinimas

Rezultatus analizuosime mokyklomis. Klausimai pateikti per antrąjį seminarą mokytojams. Apklauso tikslas buvo atkreipti mokytojų dėmesį į organizacinius mokyklos aspektus, kurie turėtų skatinti projekto vyksmą. Žemiau atskiriomis lentelėmis yra pateikti sutrumpinti mokyklų atsakymai į anketos klausimus.

Lentelė 2 (PRIEDAS A)

Klausimas Mokykla	Kaip pavyko realizuoti moksleivių savitarpio pagalbos klubo idėja?	Kaip vyko pirmieji susitikimai su moksleivių poromis?
X	Organizuotas susirinkimas, paskirta vieta, administracija pritaria	Patys pasirinko, poros nestabilios
Z	Vieni kitus pažįsta, bet bendrauja mažai, nėra paskirtos vietos	Susitinkama sistemingai, praktiškai nekalbama apie užduotis
Y	Nelabai aiški idėja, trūksta laiko ir patalpų, kad būtų realizuota	Viena pora suiro, bet atsirado kita
V	Vangiai	Labai nestabilios poros
F	Reguliarūs susirinkimai, idėja realizuota ir formalizuota	Vyksta pagal rekomendacijas
H	Sutapatina su projektu „Big brothers, big sisters“	Atsitiktinės poros ir pačios pasiskiria užduotis

Klausimas Mokykla	Ar su šiuo projektu supažindinti tėvai, kolegos, kiti moksleiviai klasėje, moksleivių taryba?	Kokie PVC organizuotame seminare dalyvavusių moksleivių atsiliepimai apie pasirengimą teikti pagalbą moksle?	Ar reguliariai vyksta moksleivių porų užsiėmimai?
X	Taip	Naudinga	Poros suyra dėl laiko stokos
Z	Taip	Naudinga	Reguliarūs užsiėmimai
Y	Taip	Naudinga	Nereguliarūs dėl mokinio ligų- stumo
V	Taip	Naudinga	Reguliarūs
F	Taip	Naudinga	Nereguliarūs dėl patalpų trūkumo
H	Taip, bet projekte „Big brothers, big sisters“	Naudinga	Šis seminaras yra pirmas, kuriame dalyvaujame, todėl neįvykdėme duotų užduočių

Klausimas Mokykla	Ar mokyklos laikraštyje pasirodė žinutė apie projektą?	Ar moksleiviai reguliariai pildė savo dienoraščius?	Ar mokytojai reguliariai pildė savo dienoraščius?
X	Ne	Neturi įgūdžių aptarti savo darbą	Pildė nereguliariai
Z	Ne	Pildo reguliariai, aptaria	Pildė nereguliariai
Y	Ne	Painioja moksleivių darbų sąsiuvinį ir tutorių dienoraštį	Pildė nereguliariai
V	Ne	Ne	Pildė nereguliariai
F	Ne	Taip	Pildė reguliariai
H	Ne	Ne	Pildė nereguliariai

Klausimas Mokykla	Ar projekto eigoje pastebėta problemų, kurias reiktų aptarti su kolegomis, tėvais, projekte nedalyvaujanciais moksleiviais ar moksleivių taryba?	Trumpai reziumuokite projekto vykdymo eigos ypatumus savo mokykloje.
X	Nei problemų, nei pasiekimų	Projektas neišsibėgėjęs
Z	Mokiniai nesavarankiški, tutoriui per didelis krūvis	Bendradarbiaujama, aptariamoms problemoms
Y	Problema – moksleivių pareigingumas, pažadų laikymasis	Projektas vyksta
V	Dominuoja nuomonė, kad ši veikla nerimta, tikslingiau – korepetitoriai	Visi šypsosi, visi linksi... ir pššš...
F	Sunku rasti pagalbininkų	Vyksta, vaikams nauja, veikla analizuojama
H	Ne visada aiškiai apibrėžtos pareigos, laiko stoka	Dar nesusigaudė

Peržiūrėję lentelę pastebėsime, kad pusėje mokyklų moksleivių savitarpio idėja suprasta ir įgyvendinama. Kitose mokyklose ji nerealizuojama dėl to, kad nelabai aiški šių klubų idėja arba tiesiog konstatuojamas faktas, kad klubų idėja realizuojama vangiai, neaiškinamos priežastys.

Nors pirmasis seminaras mokytojams buvo skirtas moksleivių savitarpio pagalbos poroms parinkti, daugelyje mokyklų poros nestabilios, atsitiktinės, tik dviejose mokyklose poros parinktos pagal pateiktas rekomendacijas.

Mokytojai iš vaikų sužinojo, kad moksleiviams organizuotas seminaras jiems buvo įdomus ir naudingas, su projektu metodinių pasitarimų metu supažindinti mokytojai, moksleiviai ir tėvai.

Užsiėmimai reguliariai vyksta irgi ne visose mokyklose: moksleiviams trukdo laiko stoka, ligos ir tai, kad viena mokykla pavėlavusi įsijungė į projektą, gerai nesusipažino su jo reikalavimais.

Nė viena mokykla apie projektą nepaskelbė vietiniame laikraštyje, nes kai kurios to laikraščio visai neturi, o kitose jis leidžiamas nereguliariai.

Tik vienoje mokykloje mokytojai dienoraščius pildė reguliariai. Toje mokykloje reguliariai dienoraščius pildė ir moksleiviai. Kitose mokyklose dienoraščių pildymas sudarė sunkumų ir mokytojams, ir moksleiviams, nors nuorodos, kaip tai reikia daryti, buvo pateiktos pirmame seminare. Dienoraščiai yra daugelyje inovacinių projektų siūlomas vertinimo metodas, vis dėlto mūsų mokyklose jie sunkiai prigryja. Galbūt todėl, kad prioritetas teikiamas įprastiems vertinimo būdams.

Reziumuodami projekto eigą, trijų mokyklų atstovai teigia, kad projektas vyksta, jo metu kylančios problemos aptariamoms ir analizuojamos, kitose mokyklose jis vyksta vangiai, įveikdamas nebylų ir mandagų mokyklos bendruomenės pasipriešinimą arba patiems projekto dalyviams dar tik mėginant susiorientuoti, kas jame svarbiausia atlikti.

Mokytojų atsakymai aptarti seminaro metu, atkreiptas jų dėmesys į tai, kad svarbus ne tik pačių porų darbas, bet ir tai, kad mokyklų bendruomenės apie šią idėją žinotų ir ją paremtų. Svarbu ne tik padėti vieni kitiems, bet ir analizuoti pačią savitarpio pagalbos eigą, kad geriau būtų suprastos ir atsilikimo moksle priežastys, ir spragų įveikimo mechanizmas.

Bendruomenės narių (mokytojų, tėvų ir moksleivių) nuomonė Tėvų nuomonė

Projekto lektorės lankėsi mokyklose ir susitiko su tėvais. Pateiksime šių susirinkimų protokolų ištraukas, iliustruojančias tėvų nuostatas į vykdomą projektą.

Susirinkimas buvo organizuotas norint aptarti pirmojo pusmečio rezultatus. Ta proga pristatėme projektą „Moksleiviai – moksleiviams: pagalba įveikiant mokymosi sunkumus“ ir prašėme tėvų išsakyti savo nuomonę apie jį. Vienas šios klasės moksleivis dalyvauja projekte – jam mokymosi pagalbą teikia tos pačios mokyklos septintokė. Jo mama buvo aktyviausia diskusijos dalyvė – ji pastebėjo, kad berniukas noriai lanko tuos užsiėmimus ir stengiasi geriau mokytis. Mama papasakojo atvejį, kad pas moksleivę–pagalbininkę užsiėmimo metu atėjo draugas ir pamoka atsidūrė antrame plane. Pakalbėjome apie nuostatas. Kartais tėvams atrodo, kad vaikai nenori mokytis, kad juos reikia versti. Tačiau šis moksleivis nebuvo patenkintas, kad pamoka nutrūko. Jo mama klausė klasės vadovės, ar klasėje pastebimi berniuko mokymosi rezultatai. Diskusija pakrypo į tai, kaip pamokų metu organizuojamas darbas klasėje. Kartais vaikai išleidžiami iš pamokų, kad galėtų dalyvauti įvairiuose konkursuose, kelionėse ir pan. Dėl to atsiranda mokymosi spragų. Tai ypač jaučiama matematikos pamokose, kur sistemingumas yra labai svarbus. Kitas klausimas lietė darbą pamokoje, nes ir klasės vadovė, ir tėvai sutiko, kad viskas daugiausia priklauso nuo to, kaip vaikas dirba pamokoje. Tėvai manė, kad mokytoja turi mokslu sudominti moksleivius. Mokytoja pastebėjo, kad mokslu domisi tie moksleiviai, kuriems sekasi. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad vaikus reikia mokyti patiems ieškoti mokymosi motyvacijos, t. y. kelti sau mokymosi tikslus ir jų siekti. Kaip tai padaryti? Ar pastebimos pastangos klasėje? Mokytoja atsako labai abstrakčiai: „Kartais vaikai pasako, kad suprato tik tada, kai mokytoja užrašo pavyzdį lentoje... Praeina pora dienų ir jie sako, kad vėl nesuprato...“. Tėvai su mokytoja sutaria, kad aptars atskirus vaikų nesėkmių moksle atvejus.

Tačiau vis dėlto projekto idėja tėvams atrodo priimtina. Kartais po to, kai jų vaikams padeda kiti moksleiviai, jie aktyviau ieško korepetitorių pagalbos, t. y. jie pripažįsta tą faktą, kad jų vaikui reikia pagalbos. Patirties šioje srityje kol kas yra mažai.

Vienas tėvas paaiškino, kad savo namuose sūnaus draugus norėtų matyti tik tada, kada juose yra tėvai. Tada jis neprieštarautų, kad jo sūnus teiktų pagalbą. Jis galvoja, kad mokykla turėtų sudaryti sąlygas antrosios pamainos vaikams lankyti būrelius ir sudaryti sąlygas vaikų savitarpio pagalbos klubo veiklai. Jis pastebi, kad šiuo metu įprasta, jog moksleiviai savarankiškai ruošia pamokas. Savitarpio pagalba moksleiviams nėra visuotinai paplitęs ir visuotinai priimtinas reiškinys.

Aptariant projekto uždavinį padėti vaikams geriau suprasti mokymosi procesą, paliestas gabumų klausimas. Diskutuota, ar vaikai turi suprasti, kad jie yra skirtingų gabumų. Vieno tėvo nuomone, mokytojas taip turi organizuoti mokymą, kad šitas klausimas neiškiltų. Vaikus reikia paskatinti, ugdyti pasitikėjimą savo jėgomis, ir tada jų rezultatai iš tiesų bus geresni. Tačiau į mokyklą vis daugiau ateina specialiųjų poreikių vaikų, tarp jų ir lengvai protiškai atsilikusių. Neišeis to nuslėpti, nes jų atsilikimas yra akivaizdus. Jie patys tai suvokia, tačiau vis tiek net pačiu žymiausiu lygiu nepajėgia mokytis pagal bendrojo ugdymo programą. Šioje klasėje dominavo nuostata, kad mokymasis yra svarbiausia. Tėvai išreiškė požiūrį, kad mokytojams sunku mokytis klasėje, kurioje kartu mokosi labai skirtingų gabumų vaikai, nes tada visi kaip ir „suvidutinėja“. Vienas tėvas prisiminė, kaip matematikos mokytojas gabiems vaikams padavė vadovėlį (tada, kai tas tėvas pats buvo mokinys) ir liepė mokytis savarankiškai, o per pamoką dirbo su silpnesniais. Tėvai norėtų, kad moksleiviai pagal pajėgumą būtų suskirstyti į atskiras klases ir, jų nuomone, būtų gražu, kad stipresnė klasė mokytų silpnesnę. Pasiūlyta įsijausti į tų „antrarūšių“ vaidmenį. Tėvai pripažino, kad kiekvienas iš jų norėtų savo vaiką matyti stipresniųjų klasėje. Jie taip pat sutinka, kad svarbu mokytis taikiai kartu sugyventi įvairius vaikus: sveikus

ir ligotus, gabius ir nelabai, laimingesnius ir ne tokius laimingus. Tai sunkus uždavinys, kurio tinkamų sprendimų paieškoms reikia laiko ir ne vieno aptarimo.

Mokiniai vienoje klasėje beveik visi turi kompiuterius ir jais susisiekia bei tariasi, kaip spręsti matematikos, fizikos pratimus. Mama nežino, kaip dirba mokytojai, bet žino, kaip dirba vaikai. Jie padeda vieni kitiems. Bendra atmosfera, kai teigiama, kad reikia pagalbos, tam padeda.

Reikia, kad vaikai patys norėtų pagalbos. Tam, kuris nenori, nepadėsi.

Vaikai kartais linę nusirašyti, o ne aiškinti. Taip jie „taupo laiką“ ir taip padeda.

Reikia mokėti paaiškinti, ne visi tai sugeba, o tada ir pagalbos nesinori pakartotinai prašyti.

Pradinėse klasėse vaikai greičiau linę pasakyti, kaip daryti ir kiek gausis, o ne paaiškinti, nors pradinėse klasėse jie labai nori padėti. Reikia juos mokyti aiškinti, tada jie padės. Reiktų siekti, kad pradinėse klasėse pastebimi geri vaikų norai, jų palankumas vienas kitam liktų ir vyresnėse klasėse.

Ne visi vaikai nori pagalbos. Kai kurie linę viską daryti savarankiškai, kiti nori mokytis kartu su draugais, tačiau ne su bet kuo.

Kai kurie vaikai vieni kitiems padeda kaip korepetitoriai už pinigus, nes dabar vyrauja rinkos dėsniai – niekas nenori veltui dirbti.

Aukštosiose mokyklose dėstytojai kartoja, kad studentai vienas kitam yra konkurentai: kas geriau mokysis, tam nereikės mokėti už mokslą.

Kiti tėvai teigia, kad padėti reikia, yra normalu padėti, tik tam reikia rasti laiko.

Šios idėjos viena spalva nenuspalvinsi: čia svarbus ir noras, ir intelektas, ir klasės tarpusavio santykiai, santykiai su vaikais ir tėvais, klasėje nusistovėję prioritetai (vienoje klasėje prioritetas – kas praleis daugiau pamokų, kitoje – kas daugiau pasieks).

Pagalbos dažniau prašys tie, kam jos mažiau reikia, o ne tie,

kuriems ji daugiau reikalinga, nes pastarieji gal net nedrįs to daryti.

Verta pakalbėti apie tai, kaip mes mokomės, tik tuo atveju, jeigu pagerės mokymosi rezultatai: egzaminų, trimestrų balai.

Šią idėją diegti padėtų mokinių motyvavimas: šią veiklą užskaityti kaip visuomenei naudingą, įtikinti, kad gerumas savaime yra vertybė, nors ir ne materialinė, moksleiviai gali pasitikrinti, ar turi mokytojo talentą, ar moka aiškinti. Šią mokymosi formą reiktų taikyti pamokų metu, kad vaikai negaištų papildomo laiko.

Dauguma tėvų, sužinoję apie moksleivių savitarpio pagalbos moksle projekta, labai nustemba. Mokytoja gelbsti aiškindama, kad į tėvų susirinkimus ateina tai vieni, tai kiti tėvai, todėl ne visi ir šiuo metu žino, kas tai per projektas. Trumpai pristatau projekto idėjas.

Tėvų reakcijos: „Jeigu vaikai kartu mokosi, tai visada gerai“. Aš klausiu, ar tėvai pastebi, kad vaikai kartu mokytųsi. Tėvas, išsakęs tą optimistišką mintį, teigia, kad nežino, ką tie vaikai kartu veikia. Beje, jis greitai ir išeina iš klasės.

Tėvas, kurio vaikas buvo kritikuotas kaip visiškai beraštis, klausia, ką tokiu atveju jo vaikui gali padėti kitas moksleivis. Aš trumpai papasakoju apie specialiojo ugdymo sistemą, apie disleksijas ir disgrafijas, specialiai pritaikomas programas. Paaiškinu, kad šiame projekte, kaip ir bet kuriame kitame ugdymo projekte, lemiamas vaidmuo tenka ugdymo procesą organizuojančiam mokytojui. Pedagogas ir sprendžia, ką konkretus vaikas gali padėti kitam.

Moksleivių nuomonė

Projekto idėjos aptartos ir moksleivių parlamentų ar komitetų susirinkimuose. Pateiksime jų išsakytų minčių ištraukas:

- Moksleiviai, kurie blogai mokosi, turėtų išeiti į kitas mokyklas, o ne likti gimnazijoje. Čia yra gimnazija ir aišku, kad ji skirta tiems, kurie nori ir gali mokytis. Susidaro nepalanki atmosfera, nes blogai besimokantys tempia žemyn tuos, kurie gali ir nori mokytis.
- Nereikia tų mokinių nustumti, būtina sumažinti jiems

- reikalavimus, nes ne visi vienodai gabūs. Moksleiviai pritaria mokinių skirstymui į silpnesnes ir silpnesnes klases.
- Yra nenorinčių mokytis mokinių ir tada jau nieko nepadarysi.
  - Dabar tu, kurie nesimoko, didesnis autoritetas, negu tu, kurie mokosi. Svarbiau, kad turėtų „stogą“, o ne gerai mokytoji, kad galėtų vaidinti „kietus“.
  - Mokytojai kartais vertina labai subjektyviai ir dėl to krenta pažangumas. Bet nesinori tų problemų viešinti, nes baisu, kad sau nepakenktum. Mokytojai kartais vertina subjektyviai, dažnai tai lemia jų nuotaika arba geriau ar blogiau besimokančio brolio ar sesers prisiminimas, asmenišką nusiteikimą prieš atskirus mokinius. Mokiniai turi stengtis pasirodyti kuo geriau. Jie nelabai supranta mokytojų vertinimą „už pastangas“.
  - Kartais apie kylančius moksleivių savitarpio pagalbos sunkumus galima drąsiau kalbėti su mokytoju, negu apie savo. Mokytojai kartais nesupranta vaikų, kurie iš karto nesuvokia aiškinimo, kviečia juos atsakinėti, sudaro stresinę situaciją, gresiančią blogu pažymiu, ir tada nesinori klausti.
  - Pavyzdžiui, vienoje matematinę profilį pasirinkusioje klasėje yra įvairių mokinių: ir olimpiadų nugalėtojų, ir tokių, kurie vos gauna patenkinamus pažymius. O mokytojai, aiškindami temas, dažnai orientuojasi į stipriausius mokinius. Kartais spragų atsiranda praleidus pamokas dėl ligos ir tada mokytojai dažnai liepia bendraklasių vyti savarankiškai. Tokiose situacijose savitarpio pagalbos projektas gal ir padėtų.
  - Moksleiviai nelabai supranta, kodėl 1 ir 2 gimnazijos klasėse skiriasi tvarkaraščiai, jeigu nėra profiliavimo. Mokytojai ne visada tai paaiškina. Vaikams kyla klausimų dėl mokymo organizavimo: pvz., kodėl biologijos pamoka yra viena kartą per savaitę ir maži reikalavimai. Tačiau jie vienas kitam tuos dalykus kartu ir paaiškina: pamokų skaičius padalinamas per dvejus metus ir pan.
  - Iškyla įskaitų klausimas. Pvz., anglų kalbos, fizinio lavinimo, dailės ar muzikos pamokose vieni norėtų gauti įskaitas, o kiti pažymius.

- Kai kurie mokytojai (lietuvių, anglų kalbų) pamokose taiko tokią mokymo formą: mokinių klausti yra saugiau, nes mokiniai bijo, kad mokytojas įsidėmės, ko vaikas nesupranta, ir vėliau norės patikrinti.
- Klasėje būna mokinių, kurie mokosi iš žemesnių klasių vadovėlių. Diskusijoje dalyvavę mokiniai nelabai supranta, kas ten vyksta. Kai kas mano, kad gal tie vaikai negauna tinkamos paramos namuose, gal jiems trūksta reikiamos pagalbos. Gal šis projektas labiau padėtų suvokti tų vaikų padėtį klasėje, priežastis, dėl kurių tie vaikai neišmoksta reikiamos medžiagos.
- Padedantiems mokiniams mokytojai kartais pakelia dalyko pažymį, norėdami juos paskatinti.
- Mokiniai galvoja, kad per egzaminus jie yra teisingai vertinami.
- Mokiniai pastebi, kad skirtingi mokytojai pagal specialias programas nevienodai moko vaikus. Mokiniai norėtų suprasti tą sistemą, nes skirtingi mokytojai nevienodai elgiasi.
- Vaikai pastebi grupinio darbo organizavimo spragų, nes grupėje būna skirtingi mokiniai, bet pažymius gauna visi vienodai. Keistas jausmas, nes vieni tarsi dirba už kitus. O gavę gerus pažymius visi džiaugiasi ir neužduoda sau klausimo, už ką tie pažymiai.
- Šiuo metu pažymiai labai aktualūs. Galima sakyti, kad mokiniai kovoja dėl pažymių.
- Padedant kitiems mokiniams svarbu ir amžiaus skirtumas: geriau, kai vyresni padeda jaunesniems.
- Šiuo metu nedaug pagarbos: „Aiškini, tai ir aiškink“. Norėtusi, kad vaikai, kuriems padedi, patys stengtusi, kad padėkotų už pagalbą. Norisi matyti gerus to darbo rezultatus. Norą padėti „atmuša“ tada, kai vaikai išsisukinėja.
- Ne visi vaikai, dalyvaujantys diskusijoje, žino, kad mokykloje dar leidžiamas laikraštis. Vyresni prisimena, kad pasikeitė mokinių susidomėjimas laikraščiu. Susidomėjimą laikraščiu lemia jo turinys, tai, kiek jame atsiskleidžios mokyklos

aktualijos, kas jį leidžia, kiek ten įdeda širdies.

- Vaikai, laikydami egzaminus, iš mokyklos tikisi pagalbos, tačiau dažnai jiems tenka naudotis korepetitorių paslaugomis. Kartais nevyksta lietuvių kalbos, anglų kalbos pamokos, nes trūksta mokytojų. Užsienio kalbos mokytojai mieliau įsidarbina firmose, nes ten daugiau uždirba.
- Mokiniai norėtų savo pastebėtas problemas aptarti su mokytojais. Dažnai tai išsako jau iš mokyklos išeinantys mokiniai. Tai irgi daro poveikį mokyklos vadovybei, nes vaikai pastebi pakitimus. Atvirai su mokytojais kalbėti trukdo baimė, kad „užsisės“.
- Pasiūloma su mokytojais mokymo klausimais vesti debatus. Jiems reiktų iš anksto pasiruošti, pasidomėti mokiniams kylančiomis problemomis, konkrečiomis situacijomis.
- Būtina kalbėti apie savo problemas, kad neįprastum būti „pilka pelyte“, reikia šalinti iškilusius sunkumus. Kai moksleiviai buvo renkami į moksleivių parlamentą, rinkimai baigėsi mokykloje, nes niekas nesuteikė informacijos apie tolimesnius rinkimus.
- Iš nuogirdų vaikai susidarė įspūdi, kad mokiniai parlamente yra „tik dėl savęs“: ten moko, kaip organizuoti visokius renginius, bet savų mokyklų problemų niekas nesprenžia.
- Mokiniai „diedovščinos“ reiškinijų pastebi net tarp pradinukų. Tai stebina, nes tokie dalykai nesusiejami su mokslais. Mokiniai prisimena savo patirtas skriaudas, kai pradinėse klasėse draugai mušdavo, jeigu neduodavo nusirašyti. Vaikai sutinka, kad šiame projekte iškiltų visi tie aptariamai klausimai. Mokytojai gimnazijoje turėtų būti stiprūs. Vaikai pastebi, kad spragos dažnai išryškėja perėjus iš vienos mokyklos į kitą. Vaikai nori, kad mokykla parengtų studijoms aukštojoje mokykloje.
- Vaikai sutinka, kad svarbu diskutuoti mokymosi klausimais: ar reikalingas lenkų kalbos egzaminas, kokia vertinimo sistema ir t. t.
- Diskutuojama ir bendrais tarybos veiklos klausimais: retai renkasi, ne itin daug sprenžia. Kitose mokyklose daugiau kalbama apie mokiniams aktualius klausimus.
- Mokytis vieni kitiems mokiniai turėtų padėti pajuokaudami,

- šiltai bendraudami, kad tai nebūtų tik rimtas kalimas.
- Mokytojai galėtų patarti, kaip mokyti, jeigu padedantysis moksleivis nežino. Mokytojas irgi turėtų būti linksmas, draugiškas, o ne toks griežtas, kaip pamokoje. Ne toks susikaustęs, turėtų nekritikuoti išvaizdos ir pan.
  - Prašyti pagalbos, susiorganizuoti ją – paties moksleivio reikalas.
  - Paskatinti teikti pagalbą vieni kitiems, gal net už tai parašyti geresnį pažymį, gali ir mokytojas.
  - Bet jeigu mokinys yra „beviltiškas“, nenori mokytis, nelanko pamokų, tai ir padėti jam yra beprasmis reikalas.
  - Kartais atrodo, kad ta pagalba yra geresnių mokinių diskriminavimas, esi lyg ir priverstas jaustis kaltas, kad tau geriau sekasi mokytis.
  - Nuo paties moksleivio priklauso, kiek ir kaip jis nori mokytis.
  - Nežinia nuo kurios klasės mums yra kalama, kad ir profesinėse mokyklose galima įsigyti gerų specialybių, įgyti gerą išsilavinimą.
  - Mokykloje, ypač aukštesnėse klasėse, mokytis ir taip nelengva.
  - Nelabai aišku, kaip mokyklos parlamentas galėtų prisidėti prie tokios akcijos vykdymo: jie atstovauja mokiniams, bet nelabai supranta, kaip jiems gali padėti.
  - Tiesiog paskelbus, kad organizuojama pagalba, niekas, vaikų įsitikinimu, neateis.
  - Nežinia, ar reikalingas toks darbas, nes mokymasis – labai individualus dalykas.
  - Reikia padaryti, kad mokytojai mokiniams sudarytų visas sąlygas gauti išsilavinimą, o ne moksleivis moksleiviui. Tarkim, dešimtukus gaunantis mokinys tikrai ne visada gerai paaiškins, ne visada bus viskas tikslu, gali nenorėdamas draugą išmokyti klaidingai.
  - Moksleivių parlamentas atstovauja visiems moksleiviams. Jie kviečiami dalintis savo nepasitenkinimu, skundais, bet jų parlamentas sulaukia labai nedaug.

- Dažniausiai parlamentas organizuoja renginius: vietinius ir tarpmokyklinius.
- Mokyklų parlamentai mokyklose dabar nėra autoritetingi ir gal net neturi apibrėžtos savo veiklos sferos.
- Pagalbos dabar mažai kas prašo, greičiau visi linkę kritikuoti tai, kas blogai: netgi renginius. Nesiūlo, mokiniai yra neaktyvūs, kritikuoja už akių.
- Aktyvių žmonių labai mažai, net ir į diskotekas tokie nenoriai eina.
- Reakcija — geriausias renginys. Reklamuoja — iš lūpų į lūpas, lankstinukai... Dalyvavo daugiausia ir parlamento nariai
- Kartą direktorė paklausė, kokių problemų mokiniai mato mokykloje. Moksleiviai pasakė, bet niekas nuo to nepasikeitė.
- Moksleivių aktyvumas mažas, nes nėra palaikymo iš mokytojų pusės. Tai, ką sugalvoja, moksleiviai patys ir turi įgyvendinti. Kiti mokytojai net prikiša, kad per daug sėdima prie renginių, užuot mokiusis.
- Labai dideli krūviai, be mokslų praktiškai niekam nelieka laiko.
- Kartais mokytojai mano, kad blogas pažymys paskatins geriau mokytis. Bet taip nėra. Priešingai, tokie mokiniai nustoja stengtis, nes netiki, kad gali geriau.
- Mes negalime pakeisti mokytojų vertinimo sistemos. Kai kurie netgi pasako, kad vertina mažesniais pažymiais.
- Kodėl kartelė taip užkelta, kad 100 proc. įvertinimo neįmanoma gauti?
- Kitais metais žada mažinti mokinių krūvį, tai yra pamokų skaičių, bet ar mažės egzaminų reikalavimai?
- Mokiniai, turėdami mažiau valandų, nesugebės visko išmokti.
- Reikės dažniau kreiptis į korepetitorius.
- Viena mokytoja sakė, kad mokykla mokinių egzaminams neparuošia. Tai ko čia sėdim?
- Mokykloje patiriu didelį stresą, aš net vasarą verkdavau, prisimindama mokyklą.
- Tėvai sako, kad ir jų laikais taip buvo. Norėčiau sužinoti, ar iš

- tiesų jie tiek daug mokėsi.
- Nėra kada mokykloje nagrinėti mokymo krūvio ir mokymosi problemų.
  - Mokymasis kartu su kitais padeda geriau suprasti mokymąsi, bet atima daug laiko. Yra toks posakis: „Gera širdelė, nuoga subinėlə“.
  - Vis dėlto galima padėti, jeigu padėjėjų yra daugiau ir jie retkarčiais pataria. Tada galima rasti laiko.
  - Geriausia, kai žmogus, kuriam reikia padėti, jau būna padaręs viską, ką pats gali padaryti, ir turi klausimų, kuriuos jam reiktų paaiškinti. Geriausia tai daryti neformaliai tarp gerų draugų.
  - Nusirašinėjimas irgi kartais suprantamas kaip pagalba. Būna, kad mokiniai neina į pamoką, jeigu nepadarė namų darbų...
  - Kartais mokytojų pozicija yra tokia – jie atseit neturi papildomai aiškinti, jiems už tai nemoka, pamokai skirta 45 min., tad tik per pamoką ir aiškina.
  - Tais atvejais, kai mokinys praleidžia dvi ar tris savaites, irgi atsiranda spragų. Tam laikotarpiui namų mokymo niekas neskirs. Sergantis mokinys pats nelabai gali mokytis visų pirma dėl bendros būsenos.
  - Dažnai mokytojai kritikuoja vadovėlius, patys renka medžiagą ir todėl sunku susivokti, tad kaip mokiniai gali savarankiškai mokytis, jeigu mokytojas yra labai svarbus?
  - Kalbėti apie mokymąsi nėra laiko: bėgi, bėgi, skubi, skubi... Žinai, kad nieko nepakeisi, tai ir „važiuoji“.
  - Šią problemą turėtų spręsti ministerijoje.
  - Į klausimą: „O kaip su demokratija?“ moksleiviai atsako taip: „Mokykls namie ir atsiskaitinėk eksternu“. Bet jeigu aš nesugebu gerai išmolti per pamokas, tai ką aš išmoksiu vienas? Tai, kad mokytojai savaip interpretuoja pamokas, irgi apsunkina mokymąsi, nes pasidaro neaišku, ką ir kaip mokytis.
  - Universitete nereikia tų žinių, kurias mes kalam čia, mokykloje. Bet reikia gerų egzaminų balų ir... vėl turi kalti, kalti...
  - Moksleiviai labai susirūpinę savo pačių mokymusi, studijom ir t. t.

- Todėl laiko neužtenka rūpintis kitaip...
- Tėvai klausia: „Kodėl tu neini miegot?“ Reikia mokytis, o kai 6 – vėl blogai, paskui vėl miegot ir t. t. Tėvai ne visada supranta, ką reikia padėti, daugumos dalykų jie nesimokė. Labai pasikeitė programos, tėvai pamiršo per tiek laiko.
- Norėdamas išlaikyti egzaminus, visą laiką turi mokytis ir dar samdyti korepetitorius. Reikia papildomų pinigų, jei nori mokytis nemokamoj vietoj...
- Problemos kaupiasi ir nėra sprendžiamos. Jas spręsti turėtų ministerija... Reiktų iš pagrindų keisti sistemą...
- 30 val. visuomeninio darbo kelia pasipiktinimą: jau geriau pasimokyti tuo metu, negu tvarkyti mokytojų kabinetus.
- Dar ne laikas dirbti visuomenei, mes dar nepadarėm nusikaltimų...
- Ką gauna tie, kurie moko?
- Mokykla yra perpildyta: dvigubai daugiau mokinių, negu suprojektuota (800/16000).
- Kalbos nukrypsta į mokyklų partvarkymą, liečiami mokyklos prestižo klausimai ir su tuo susijusios mokymo perspektyvos.
- Ne visi mokytojai per pamokas išmoko, todėl korepetitorius geriau samdyti kuo anksčiau.
- Viena mergaitė sako, kad kirčiavimo išmoko tik 10 klasėje, kai mokytoja pateikė aiškia ir koncentruotą medžiagą. Paklausta apie galimybę dalintis, ji sako, kad kažkur nukišo tuos lapus....
- Mokiniai pataria vieni kitiems rinkti visokius testukus, nes paskui jie padės pakartoti kursą...
- Reikia padėti.
- Kartais mokytojai pakartotinai neaiškina, o dar bara, kad mokiniai nesupranta to, „kas buvo aiškinta prieš pusę metų“, todėl pagalbos kreiptis į mokinius gali būti drąsiau.
- Vis dėlto prašant pagalbos krenta moksleivių savęs vertinimas. Negabus mokinytis turi daug daugiau dirbti ir pasiekti kuo daugiau, tada jis labiau save vertins.
- Mokiniai patys kalti, kad nesimokė ir atsiliko, todėl dabar jie

turi mokytis daug daugiau, kad pasivytų draugus.

- Moksleiviai patys pasistengę ir daugiau pasiekę pagrįstai save geriau vertins.
- Su ta nuomone ne visi sutinka. Yra moksleivių, teigiančių, kad, nežiūrint jokių priežasčių, galima ir reikia kreiptis pagalbos. Kuo geriau jis vėliau mokysis ir supras, tuo palankiau save vertins.
- Kartais būna, kad kartu mokantis pakeiti nuomonę apie žmogų, teigiamiau jį vertini.

Mokytojų išsakytos mintys:

Vienas svarbiausių klausimų buvo vaikų mokymosi motyvacija. Kai kurie nori dirbti, o ne mokytis. Ateina vaikų iš tokių šeimų, kuriose tėvai vos tempė mokyklos krūvį, o dabar jų vaikai susiduria su tom pačiom problemom. Vaikai perima tėvų elgesio modelius. Klasėje kartais ir nesimokantys vaikai visai gerai prisitaiko, jeigu moka bendrauti. Nors mokoma ir bendradarbiaujant, tačiau tokių vaikų šie metodai irgi neišjudina. Tokie atvejai nėra blogiausi. Blogiausia, kada vaikai nieko nenori: nei dirbti, nei mokytis.

Nors aptariant vieną tokį nemokslų vaiką paaiškėjo, kad jis išvyko į užsienį ir išmoko vokiečių kalbą, tačiau mokytojos vis tiek laikosi savo nuomonės, kad mokytis jis nenorėjo, o išmokti tą kalbą privertė gyvenimas.

Mokytojos pastebi, kad dabar mokykloje pasikeitė bendra atmosfera, kai skatinamos individualios pastangos, mažiau kalbama apie kolektyvą ir kolektyvizmo idėjas. Mokytojus stebina vaikų išsakyta mintis, kad prašyti pagalbos yra gėda.

Mokytoja papasakoja kelias situacijas, kuriose adaptavo projekto idėjas. Pavyzdžiui, mokytoja kitų vaikų per pamoką prašo kokiam užduoties nesupratusiam vaikui ją paaiškinti. Ji taip pat vaikų paprašo padėti susiorientuoti mokymo medžiagoje tiems vaikams, kurie dėl ligos praleido pamokas. Ji pati paskiria temas ir pratimus, kuriuos, norint pasivyti kitus, reikia atlikti.

Vertinant mokytojų, tėvų ir moksleivių pasisakymus paaiškėja, kad daug kam šio projekto idėjos skamba naujai, jos turi įveikti

vyraujančias konkurencijos nuostatas. Antra vertus, pripažįstama, kad projekto įgyvendinimas ugdo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, skatina bendruomenės narių tarpusavio supratimą ir toleranciją.

Tenka konstatuoti, kad mokymosi problemų aptarimas nėra visuotinai paplitęs. Gal todėl ir mūsų projektas, kai kalbama apie platesnį mokyklų bendruomenių dalyvavimą, susidūrė su nebyliu pasipriešinimu, ignoravimu. Mokyklos bendruomenės vidinė komunikacija naudojantis vietiniu laikraščiu – visai apleistas reiškinys.

Projekto efektyvumas jo dalyvių akimis

Projekte dalyvavę mokytojai ir moksleiviai vis dėlto pastebėjo teigiamą jo poveikį mokymui ir mokymuisi. Išskyrus tuos atvejus, kai nepakankamai kruopščiai parinktos moksleivių poros iširo, moksleiviai iš tiesų sugebėjo vienas kitam padėti, ir ši veikla juos įtraukė, atrodė prasminga ir naudinga.

Mokytojai pastebėjo moksleivių elgesio per pamokas pagerėjimą: vaikai aktyviau įsitraukdavo į mokymosi veiklą, įveikdami mokymosi sunkumus, rodė sistemingas pastangas, ir daugelio iš jų rezultatai pagerėjo.

Tai labai aiškiai atsispindi moksleivių paskutinio seminaro metu užpildytose anketose.

Pateiksime jų rezultatus.

Anketos „Kaip man sekėsi mokytis?“ rezultatai

(Į klausimus atsakė 20 mokinių)

1. Vaikai mokėsi šių dalykų:

lietuvių k – 1;
 anglų k. – 1;
 lenkų k. – 1;
 matematikos – 15;
 fizikos – 2.

aiškus pamokas – 18;
 draugystę – 11;
 gerą nuotaiką – 13;
 kantrybę – 18;
 smagiai praleistą laiką – 10.

2. Tutorius mokė:

aiškiai – 10;
 labai aiškiai – 10.

Pamokose su tutoriumi man labiausiai patiko:

geri patarimai;
 kad gera mokytoja;
 kaip tutorius aiškino, kantrybė;
 kantrybė, draugystė;
 mokytis matematikos;
 gera nuotaika, linksmumas;
 mokytis ir būti su mokytoja;
 tutorės kantrybė, draugiškumas,
 supratingumas;
 kalbos apie pamokas ir draugus;
 mokytis;

3. Dabar supranta:

gerai – 14;
 vidutiniškai – 6.

4. Anksčiau pamoką suprasdavo:

vidutiniškai – 10;
 blogai – 10.

kad gerai paaiškina ir viską
 suprantu;
 man patiko, kad ji išaiškino
 tai, ko nesuprantu;
 kai aš gerai atsakinėju;
 klausytis ir sužinoti kažką naujo;
 kad viską išaiškino ir tai, kaip
 ji mane mokė;
 kaip ji mane gerai moko;
 mokytis;
 mokytis;
 išklausti ir mokytis;
 kaip tutorius aiškina.

5. Mokantis su tutoriumi,

dažniausiai būdavo sunku:
 suprasti, ką aiškina – 5;
 ruošti pamokoms – 3;
 kai susipykdavo – 5;
 kai būdavo bloga nuotaika ir
 nenorėdavo mokytis – 16;
 būti draugiškam – 2;
 kai tutorius pykdavo – 2.

6. Savo tutoriui norėtusi padėkoti už:

gerus patarimus – 15;

Moksleivių, kuriems buvo teikiama pagalba, atsakymai rodo, kad po tutorių pamokų jie geriau pradėjo suprasti pamoką, mokytis

jiems dažniausiai trukdė bloga nuotaika, o savo pagalbininkams jie labiausiai dėkingi už aiškias pamokas ir kantrybę. Tutoriai, patys rodydami kantrybę, įkvėpė ir moksleivius. Jiems mokantis labai svarbus palaikymas, pasireiškiantis draugiškumu ir gera nuotaika per papildomus užsiėmimus.

Anketos „Kaip man sekėsi mokytis?“ rezultatai

Atsakė 10 mokinių

1. Mokino:

lietuvių k. – 1;
anglų k. – 2;
matematikos – 1;
fizikos – 1.

2. Mokinys iš pradžių mokėsi:

labai noriai – 3;
noriai – 3;
vidutiniškai – 4.

3. Dabar mokinasi:

labai noriai – 1;
noriai – 7;
vidutiniškai – 2.

4. Kai mokinau, buvo sunku:

suprantamai dėstyti pamoką – 5;
palaikyti gerą nuotaiką – 1;
vesti pamoką, kai buvo bloga nuotaika – 3;
kai kildavo konfliktų – 1;
kai mokinys buvo nepasiruošęs pamokai – 6;
ruošti pamokai – 1;
kai mokinys buvo piktas arba liūdnas – 4;
taip pat būdavo sunku: parinkti užduotis, kai mokinys tingėdavo atlikti užduotis, susitarti susitikti,

parodyti mokinei, kad dalykas, kurį aš aiškinu, yra labai svarbus.

4. Iškilus sunkumų ir neaiškumų, mano mokytoja man:

labai padėjo – 3;
padėjo – 4;
truputį padėjo – 3.

5. Tutorių kursai:

labai padėjo – 3;
padėjo – 3;
vidutiniškai padėjo – 3;
neatsakė – 1.

6. Savo mokinį noriu pagirti už:

dideles pastangas mokantis – 4;
norą išmokti – 9;
punktualumą – 4;
linksmumą – 4;
draugiškumą – 6;
kantrybę – 5;
namų darbų atlikimą laiku – 3;
gerą nuotaiką – 4;
smagiai praleistą laiką – 6;
taip pat girtu už:
tai, kad norėjo sužinoti kažką naujo;
paklausdavo pats, kai būdavo kas nors neaišku.

Kai mokiau savo mokinį, man labiausiai patiko:

- tai, kad jis stengėsi išmokti, galėjau išbandyti savo žinias ir net pati kažko naujo sužinoti;
- kad mano mokinė labai norėjo išmokti ir visada būdavo geros nuotaikos;
- kad jie netriukšmavo ir visada klausydavo to, ko aš juos mokiau, kad tarpusavyje būdavo draugiški;
- kad mokymas dažnai virsdavo diskusija ir kad pati galėjau įtvirtinti savo žinias, ir dar tai, kad mokinys pats klausdavo, jeigu ko nors nežinojo;
- kad kai mokiniai būdavo linksmi, o aš liūdna, man jie labai padėdavo, ir kad atlikdavo namų darbus;
- tai, kad jis labai stengėsi ir tai darė su gera nuotaika ir malonumu;
- jo pastangos mokytis — noras ir užsispyrimas;
- kad mokinys buvo mandagus ir punktualus; kai išmokdavo vieną ar kitą temą, gera buvo jausti, kad mano pastangos nenuėjo veltui
- tas jausmas, kad gali kažkam padėti, smagu būdavo, kai mano mokinė iš mano dėstomo dalyko gaudavo gerus pažymius;
- bendrauti, padėti jam, parodyti jam, kad tai gyvenime pravers.

Iš tutorių atsakymų galima spręsti, kad jų mokintinių noras mokytis suvienodėjo: tie, kurie iš pradžių labai norėjo, kiek prigeso, o tie, kurie nelabai norėjo, pradėjo noriau mokytis. Tai turbūt dėsningas reiškinys, nes sistemingas darbas „atvėsina jausmus“.

Tutoriams sunkiausia buvo aiškiai paaiškinti. Norėdami to pasiekti, jie turėjo maksimaliai prisiderinti prie moksleivio, kuriam padėjo, supratimo ir mokėjimo lygio. Tai visiems sunku. Juos taip pat liūdino mokintinio neatlikti namų darbai — tą jie dažniausiai suvokdavo kaip pastangų trūkumą.

Šie faktai rodo, koks svarbus yra mokytojų ir tėvų vaidmuo, organizuojant moksleivių savitarpio pagalbą. Taip pat reikia skirti papildomo dėmesio aiškinantis, kas apsunkina pamokos ar temos supratimą, kodėl neatliekami namų darbai.

Pastebime skirtumą tarp tutoriui ir mokintiniui labiausiai trukdančių dalykų:atoriai labiau susirūpinę dalyku, o mokintiniai savo nuotaikom. Tai rodytų, kad gerų rezultatų pasiekiantys moksleiviai yra emociškai atsparesni sunkumams. Tai patvirtina ir SDQ klausimyno rezultatai.

Geranuotaika, draugiškumas yra visiems projekte dalyvavusiems moksleiviams svarbūs dalykai.

Tutoriams šiame projekte padėjo dirbti įsitikinimas, kad jų pagalba yra prasminga.

Tutorius projekte dalyvauti skatino ir jiems suorganizuoti seminarai. Daugelis juos vertina gerai ir labai gerai. Seminarų metu jie patys gaudavo žinių apie bendravimą ir ugdėsi bendravimo įgūdžius. Seminarai taip pat padėjo įtvirtinti nuostatą, kad tutorių veikla yra visuomeniškai reikšminga.

Apibendrinimas

Moksleivių savitarpio pagalbos programa turėjo teigiamą poveikį jos dalyviams.

Su šios programos idėjomis supažindintų mokyklų bendruomenių nariai apie ją išsakė prieštaringų nuomonių, tuo aiškiai parodydami, kad viena iš svarbesnių tolesnio įgyvendinimo kliūčių yra pakankamai tvirtos savitarpio pagalbos nuostatos trūkumas. Mokymosi procesas su moksleiviais ir jų tėvais kol kas aptariamas retai. Programa turi atrasti savo vietą mokyklų darbe. Tam reikia ir organizacinių pokyčių: vietos ir lėšų paieškų.

Programoje vartotų sąvokų žodynelis

Tutorius — asmuo, kuris padeda mokytis.

Mokintiniai (ang. tutees) — asmenys, kuriems padedama mokytis.

Inkliuzinis mokymas — atliepantis įvairių moksleivių poreikius (pvz.: labai talentingų, gabių kokiam nors konkrečiam dalykui, turinčių elgesio sutrikimų, hiperaktyvių, lėtesnio suvokimo ir pan.).

Akademiniai mokymosi sunkumai — sunkumai, patiriami įsisavinant, suprantant tam tikro dėstomo dalyko medžiagą (pvz.: matematikos, gimtosios ar užsienio kalbų).

Trečia dalis. Mokyklinių konfliktų ištakos. Sunkiai valdomi konfliktai

EUROFORM RFS, Italija

Įvadas

Mes konfliktą apibrėžiame kaip šalių nesutarimą, dėl kurio jos patiria grėsmes savo interesams ir poreikiams. Šis paprastas apibrėžimas apima kelias reikšmingas sąvokas, kurias svarbu išsiaiškinti:

Nesutarimas — įsivaizduojame, kad egzistuoja pozicijų skirtumai, dėl kurių dvi ar daugiau pusių nesutaria, bet tikrasis nesutarimas skiriasi nuo mūsų įsivaizduojamojo. Iš tiesų tikrasis konfliktas yra lydimas keleto lygmenų nesusipratimų, ir dėl to nesutarimas dar padidėja. Jei mes sugebame suvokti tikrąsias nesutarimo sritis, tai gali mums gerokai pagelbėti sprendžiant tikrąsias problemas ir išsiaiškinti tikruosius nesutarančių pusių poreikius.

Konflikto dalyviai (nesutarančios pusės) — visada skiriasi nuomonės dėl to, kas, mūsų manymu, yra įsivėlę į konfliktą. Kartais žmonės nustemba sužinoję, kad jie yra konflikto dalyviai arba, atvirkščiai, kad jie nėra jo dalis. Daugeliu atveju žmonės, kurie yra suvokiami kaip visuomeninės sistemos dalis (t. y. darbo grupės, organizacijos, šeimos ir kt.), yra įtraukiami į bendrus disputus, nežiūrint į tai, kaip jie patys įvardina tokią situaciją. Tokiais atvejais žmonės visuomet yra pasirengę užimti vieną ar kitą poziciją, palaikyti vieną ar kitą pusę — šiuos veiksmus lemia tai, kaip jie suvokia reiškinius, kokia yra ankstesnė jų patirtis ir santykiai, kokį vaidmenį jie vaidina organizacijoje ir kiti faktoriai. Konflikte dalyvaujančios šalys kartais gali pradėti ginti poziciją ar idėją, kuri yra labai silpna ir nereikšminga.

Įsivaizduojamos grėsmės — žmonės reaguoja labiau į įsivaizduojamas grėsmes, nei į tas, su kuriomis susiduria tikrovėje. Nors vaizdinys netampa realybe, žmonių elgesys, jausmai yra veikiami tos įsivaizduojamos grėsmės. Jei mes galime suprasti tikrąsias grėsmes (problemas) ir sukurti veiksmingas strategijas

(sprendimus), kurios padėtų jas suvaldyti (susitarti), mes veiktume tikrai konstruktyviai.

Poreikiai ir interesai – pastebima tendencija susiaurinti „problemos“ sąvoką iki tam tikros trumpalaikės užduoties įveikimo. Kaip tai bebūtų, darbiniai konfliktai yra žymiai sudėtingesni už tuos, kurie kyla ilgalaikių santykių pagrindu. Trumpai tariant, šalia esminių visada egzistuoja procedūriniai, psichologiniai konflikto aspektai. Ilgai pasireiškiantys, trunkantys konfliktuojančiųjų interesai ir rūpesčiai nieko nelaukus atsiranda iškilus konfliktui.

Sunkiai valdomi konfliktai – kai konfliktai ilgą laiką nesprendžiami, jie transformuojasi, plėtojasi, būna eskaluojami ir kartkartėmis iškyla į paviršių, o galiausiai galutinai „įstringa“ destruktiviame lygmenyje. Sunkiai valdomiems konfliktams priskiriame šiuos požymius:

- 1) prastas arba iš viso jokio bendravimo tarp šalių;
- 2) aštrūs pozicijų skirtumai;
- 3) labai didelės bent vienos iš šalių pastangos pakenkti kitai;
- 4) konfliktas yra laukiamas, skatinamas ir juo džiaugiamasi.

Šios dalies uždaviniai:

Šioje dalyje mes analizuosime sunkiai valdomus konfliktus ir mokysimės:

- atpažinti jų požymius, priežastis ir numatyti pasekmes intervencijos atveju;
- pasirinkti tinkamus bendravimo metodus šių konfliktų atveju;
- apibrėžti intervenciją tokiuose konfliktuose;
- taikyti šias sąvokas savo kasdieniame darbe.

Raktiniai žodžiai:

konfliktas, poveikis, jaudinti, motyvacija, sprendimas, konfrontacija, pažinimas, elgesys, supanti aplinka.

1 tema. POŽYMIAI, PRIEŽASTYS IR PASEKMĖS

Nors nevaldomi konfliktai prasideda lygiai taip pat, kaip ir visi kiti, juose telpa įvairių problemų, aplinkybių ir augimo dinamikos rinkinys, kuris transformuojasi į pavojingą procesą.

a. Požymiai: valdomi *versus* nevaldomi

Nevaldomi konfliktai dar gali būti apibūdinami kaip intensyvūs, „užstrigę“, „nepaklusnūs“ ir labai sunkiai išsprendžiami.

Laikas ir intensyvumas. Šie konfliktai yra linkę išlikti, apsisukti ratu, augti vis kylančia spirale su prievartos ir smurto protrūkiais. Kartais jie pasislepia, „nulenda į požemį“, ir, rodos, kad jų jau nebeliko, bet jei nebuvo paliestos jų šaknys, tai jie, jei tik yra palankios aplinkybės, vėl išlenda į paviršių, tik su dar didesniu intensyvumu.

Pagrindinės problemos. Šių konfliktų esmė — besiginčijančių pusių vertybės ar poreikiai, nuo kurių, kaip joms atrodo, priklauso visas gyvenimas, jų išlikimas. Dažnai tos vertybės ir poreikiai nėra tai, nuo ko konfliktas prasideda, dirgikliai būna kiti. Tačiau konfliktui plėtojantis problemos taip pat kinta, didėja, ir, rodos, paliečia pačią būties esmę — tokiu būdu konfliktas įgauna bauginantį pobūdį.

Konflikto apimtis. Grėsmės (grasinimo) patyrimas asocijuojasi su tokiu konfliktu, kai jis paliečia asmens būtį, persismelkia visur, išplinta visose asmens socialinio gyvenimo srityse.

Beviltiškumas. Dažniausiai besiginčijantys pasiekia tokį tašką, kai jaučiasi esą bejėgiai priimti kokį nors sprendimą ir pasiekti rezultatą. Konfliktas primena „prarastą“, bejėgišką situaciją, kai jau nieko neįmanoma padaryti.

Motyvai padaryti žalą kitam. Pasiekta tokia riba, kai tarpusavyje besipykstantys turi stiprių motyvų pakenkti kitam. Tai ir fizinė, ir emocinė bei psichologinė žala.

Pasipriešinimas sprendimui. Sunkiai valdomi konfliktai sunkiai pasiduoda nuoseklioms jų sprendimo pastangoms.

b. Nevaldomų konfliktų priežastys

Problemos. Apskritai šie konfliktai apima daug problemų ir kausimų, pavyzdžiui, turtas, ištekliai, vertybės, jėga ir poveikis bei kiti pamatiniai žmogaus poreikiai. Daugelis konfliktų neapsiriboja viena problema. Burgess and Burgess (1996) nustatė tris nevaldomų konfliktų link vedančius problemų tipus:

- I. *Nesutaikomi moraliniai skirtumai*, kurie atsiranda dėl fundamentalių, moralinių, religinių ar asmeninių vertybių nesutapimo. Tokie konfliktai neturi aiškaus sprendimo varianto ir todėl sunkiai pasiduoda kompromisams ir sprendimams.
- II. *„Pyrago nepasidalijimo“ konfliktai*, kylantys dėl turto ar kitų išteklių.
- III. *„Smūginiai jėgos“ konfliktai*, kylantys dėl nepasidalijimo valdžia, jėga, įtakos sferomis, politine galia ir t. t.

John Burton (1987), Jay Rothman (1997) ir John Paul Lederach (1997) išskyrė šių konfliktų pamatines priežastis:

- I. *Dalinami ištekliai, turtas*, pavyzdžiui, laikas, pinigai, žemės ir kt.
- II. *Priklausymas grupei*, pavyzdžiui, pagarbus ir tinkamas santykis, saugumas, savo gyvenimo kontroliavimo jausmas.

Nors dauguma sunkiai valdomų konfliktų apima abi priežastis, apie antrąją žinoma ir kalbama nedaug. Taip yra todėl, kad priklausymas grupei apskritai yra esminės žmogaus būties pamatas, todėl dar labiau baugina ir, rodos, kelia grėsmę. Šiomis priežastimis paremti konfliktai turi būti sprendžiami įvairiais įmanomais būdais, metodais (tarpininkavimas, derybos, diskusijos ir kt.).

Kontekstas. Šie konfliktai atsiranda ten, kur yra didelis disbalansas tarp konfliktuojančių pusių jėgų ir galių. Vieni yra labiau kontroliuojantys padėtį, galingesni, stipresni, o kiti — skriaudžiami, silpnesni, mažiau galingi. Dažnai konflikto metu kenčia kuri nors viena pusė.

Dinamika (kylanti į viršų). Sunkiai valdomi konfliktai gali būti prilyginami eskalatoriui — kylantiems laiptams, kurie savo augimu pereina šiuos etapus: *diskusijos, poliarizacijos, segregacijos*

ir *destrukcijos*. Štai šie sociopsichologiniai elementai gali dar daugiau „įpilti alyvos į ugnį“:

- I. **Netinkamas suvokimas** – neigiami ir supaprastinti stereotipai.
- II. **Atrankos suvokimas**, kai vertiname atsirinkdami tam tikrus elgsenos momentus ir tariamai surandame savo nuomonės patvirtinimą.
- III. **„Išsipildančios pranašystės“**, kai mūsų neigiamos nuostatos ir požiūriai turi poveikio kitų elgesiui.
- IV. **Perdėtas įsipareigojimas (pasišventimas)**, kai bandoma perdėtai sureikšminti asmens įsipareigojimus kam nors.
- V. **Įsipainiojimas** – tai tokia forma, kai besiginčijantys išleidžia, sunaudoja daugiau išteklių, nei, atrodytu, būtina remiantis įprastais standartais.
- VI. **„Laimėk–pralaimėk“ orientacija**.
- VII. **Sąmoningas atstūmimas**, negebėjimas matyti alternatyvų.
- VIII. **Autistinis priešingumas** – tai polinkis nutraukti bet kokius santykius, bendravimą su konfliktuojančiuoju.

c. Pasekmės

Ekonominė išraiška. Tai kainuoja daug laiko ir pinigų.

Smurtas, prievarta. Šiuos konfliktus dažnai lydi fizinė ir psichologinė prievarta.

Atskyrimas. Tokiose situacijose, kad būtų išvengiama smurto ir prievartos, būtina išskirti konfliktuojančias puses. Tačiau kontakto trūkumas taip pat kenkia – sukelia neigiamų, stereotipinių konfliktuojančių pusių ar pusės vaizdinį.

Protinė sveikata. Ilgai trunkančios traumos asocijuojasi su užsitęsusiais konfliktais. Ilgai trunkanti žmogiškoji kančia dėl mylimųjų praradimo, patirtos prievartos ar chroniškų ligų pažeidžia asmenų dvasią ir jų gebėjimą sveikai gyventi.

2 tema. intervencija į sunkiai valdomus konfliktus

Nuoroda Nr. 1: *Suorganizuokite nuodugnią viso konflikto analizę (istorija, kontekstas, problemos, dinamika).*

Yra daug analitinių schemų, kurios praverstų analizuojant konfliktus. Pruitt ir Olczak (1995) pasiūlė labai paprastą, bet pakankamai išsamią schemą, kurią pavadino **MACBE** (**M**otivation, **A**ffect, **C**ognition, **B**ehavior and surrounding **E**nvironment). Šis modelis tinka spręsti įvairias socialines problemas ir apima 5 svarbias, tarpusavyje susipynusias „subsistemas“:

- **Motyvacija;**
- **Afektas;**
- **Pažinimas;**
- **Elgesys;**
- **Supanti aplinka.**

Dinamiškai besivystantys konfliktai turi visų penkių „subsistemų“ elementų: motyvas — pakenkti ar sunaikinti kitą, afektas — priešiškus ir pyktis, pažinimas apima negatyvius stereotipus, išankstines nuostatas ir didelę nepasitikėjimo dozę, o supanti aplinka yra poliarizuota.

Nuoroda Nr. 2: *Į konfliktą įsikišančiųjų pirmasis uždavinys — išsiaiškinti autentišką kiekvienos šalies konflikto patirtį (kaip konfliktas atsirado, kaip subrendo).*

MACBE modelis rekomenduoja palaipsnių konflikto sprendimą — nuo subrandinimo ir motyvacijos išėiti iš konflikto. Subrandinimą dar galima apibrėžti kaip šalių pasirengimą kryptį keisti nuo konflikto auginimo į nuleidimą, nuo destruktijos į racionalų procesą. Toks pasiryžimas gali vesti link abiem pusėm naudingų sprendimų. Iš pradžių reikia pašalinti pasipriešinimą, sumažinti įtampą, neleidžiančią aptarti subrendusios situacijos. Nepasitikėjimas, įniršis, gebėjimų trūkumas — visos šios kliūtys

turi būti pašalintos, kad būtų galima pradėti siekti konstruktyvaus dialogo.

Nuoroda Nr. 3: *Pradžioje nesistenkite siekti visiško konflikto išsprendimo, bet susikoncentruokite į paprastą užduotį – suraskite, kas tinka abiem pusėm.*

Reikia rasti tai, kas abiem pusėm atrodo efektyvu (sumažinta konflikto kaina, padidėjusi nauda), tinkama, gera arba pagrįsta (plačiaja prasme.)

Nuoroda Nr. 4: *Pasirenkamas požiūris į konflikto sprendimą yra labiau gerbiamas, pripažįstamas konfliktuojančių šalių, suteikiantis daugiau galių ir labiau patvarus, nei nurodantis, „receptinis“ požiūris.*

Daugelis mokslininkų siūlo būtent „receptinę“ intervenciją, kai pagalbon pasitelkiami ekspertai, profesionalai, specialistai, o konflikto dalyviai traktuojami kaip pasyvūs tam tikrų žinių, modelių, įgūdžių recipientai. Tačiau pastariesiems labiau priimtinas kitas požiūris – kai vertinama pačių dalyvių patirtis, ekspertizė, kai jie kartu su konsultantu aptaria intervencijos formas, apibrėžia problemas.

Nuoroda Nr. 5: *Trumpalaikės intervencijos (krizių valdymo) turi būti derinamos su ilgalaikiais uždaviniais ir intervencijomis.*

Trumpalaikės intervencijos planuojamos tam, kad būtų nedelsiant nutraukiamas smurtas, sustabdoma prievarta ir suvaldoma krizė.

Nuoroda Nr. 6: *Bendroji intervencijos strategija turi apimti problemas, susijusias su praeitimi, dabartimi ir ateitimi.*

Dabartis:

- 1. Krizės valdymas:** juo siekiama sustabdyti prievartą, užkirsti kelią smurtui, sumažinti žmogiškąją kančią.
- 2. Konflikto analizė:** matomų ir užslėptų, lėtinių problemų, dinamikos ir kitų faktorių, padedančių nustatyti konflikto

parametrus, identifikavimas.

3. **Brandinimas:** taikos nustatymas tarp konfliktuojančių pusių ir pasiryžimas jos laikytis.
4. **Konstruktivi konfrontacija:** nustatoma konstruktyvi nuostata į patį konfliktą, bet ne į galutinį jo rezultatą – konflikto sprendimą.
5. **Problemos sprendimas:** „Tai verta, apsimoka“.

Praeitis:

Tam, kad būtų „gydoma“ dabartis, būtina pažvelgti į praeitį.

1. **Refleksija** – tai esminis metodas, kai apmąstomas savo vaidmuo ir atsakomybė augančiame konflikte. Tai daroma lėtinant konflikto reaktyvinį procesą ir aiškinantis, ką kiekvienam iš konfliktuojančiųjų jis reiškia, kodėl konfliktas toks svarbus, kodėl konfliktuojančios pusės taip giliai pasinėrė į destruktivų procesą.
2. **Dialogas** – tai aktyvus sąveikos tarp besiginčijančiųjų ar buvusių priešininkų procesas, kuriuo siekiama leisti pasireikšti skausmui, kančiai ir kiekvieno asmeniniam patyrimui. Dialogas skatina tyrinėjimą, bet ne advokatavimą: laikinai tam, kad visuotinai būtų vertinami ir pripažįstami kitų nelaimės ir vargai, atsisakoma nuomonių, sprendimų, asmeninių pozicijų.
3. **Atleidimas ir susitaikymas** – atleidimas yra vienas iš susitaikymo požymių, bet pats susitaikymas yra procesas. Jo metu akcentuojamas suvokimas, kad tai, kas vyko praityje, buvo bloga.

Ateitis:

Fokusuotas socialinis įvaizdis – tai gana paprastas metodas. Šalys identifikuoja keletą bendrų su konfliktu susijusių rūpimų dalykų. Konfliktuojančiųjų prašoma laikinai užmiršti dabartį ir maždaug dvidešimt ar trisdešimt metų į priekį nusikelti į ateitį ir įsivaizduoti, kad nesutarimai išspręsti. Kartu plėtojama tokios

bendruomenės, kurioje kuriami santykiai, teigiamai lemiantys rūpimų, bendrai identifikuotų klausimų sprendimą, vizija. Tada prašoma pamažu grįžti atgal į dabartį ir pagalvoti, kokie žingsniai turi būti padaryti, kad būtų sukurta tokia bendruomenė (institucijos, žmonės, santykiai). Taigi šis procesas kartu kuria viziją ir jos įgyvendinimo planą.

Žodynėlis:

Sunkiai valdomas konfliktas – tai nuolat pasikartojantys konfliktai, kurie laikui bėgant linkę nepasiduoti jų sprendimo pastangoms.

Konflikto apimtis, paplitimas – sunkiai valdomi konfliktai turi daug psichologinių (mintys, tikėjimas, įsitikinimai, požiūriai ir kt.) elementų ir socialinių veiksnių, kurie, tapdami neatskiriama konflikto dalimi, kartu sudaro jo struktūrą.

Neteisingas, iškreiptas suvokimas – tai negatyvūs ir supaprastinti stereotipai.

Atrankus suvokimas – tai vertinimas atsirinkus tam tikrus elgesio aspektus, tariamai radus vertinimą grindžiančių faktų, įrodymų.

„Išsipildanti pranašystė“ – kai negatyvus požiūris ir supratimas turi įtakos kitų elgesiui.

Perdėtas įsipareigojimas – kai įsipareigojimai pernelyg eskaluojami.

Susipainiojimas – tai atsitinka tada, kai konfliktuojančios šalys skiria pernelyg daug išteklių konfliktui, nei iš šalies atrodo būtina.

Sąmoningo uždarumo ir atšiaurumo tendencija – negebėjimas matyti, įsivaizduoti alternatyvų.

Autistinis priešingumas – tai tendencija nutraukti bet koki bendravimą su konfliktuojančia šalimi.

Krizės valdymas – tai bandymas nutraukti prievartą ir sumažinti konflikto sukeltą žmogiškąją kančią.

Konflikto analizė – sisteminis aiškiai išreikštų ir užslėptų reiškinių, augančios dinamikos ir kitų faktorių identifikavimas,

siekiant apibrėžti konflikto parametrus.

„*Brandinimas*“ — tai autentiško konfliktuojančių šalių pasiryžimo taikai kūrimas.

Konstruktvyvi konfrontacija — tai intervencija susikongcentravus į patį konfliktą, nesiekiant jį išspręsti.

Su(si)taikymas — tai racionalus būdas pripažinti praeities blogumus, negeroves.

Šaltiniai:

Azar E, E. *The Management of Protracted Social Conflict*. Hampshire, England: Dartmouth, 1990.

Burgess H. and Burgess G. „Constructive Confrontation: A Transformative Approach to Intractable Conflicts“. *Mediation Quarterly*, 1996, 13, 305–322.

Burton J. *Resolving Deep-Rooted Conflict: A Handbook*. Lanham, Md.: university Press of America, 1987.

Coleman P. T. „Redefining Ripeness: A Social Psychological Perspective“. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 1997, 3, 81–103.

Fisher R. J., „Third-Party Confrontation: A Method for the Resolution and Study of Conflict“. *Journal of Conflict Resolution*, 1994, 16, 67–94.

Lewin K. „Frontiers in Group Dynamics“. *Human Relations*, 1947, 1, 5–41.

Ross M. H. *The Management of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. New Haven: Yale University Press, 1993.

Tinklapiai:

www.ohrd.wisc.edu/onlinetraining/resolution/aboutwhatisit.htm

www.mcdonnell.iccc.edu.pl/

www.alacademic.com

www.puresafety.com

www.springerlink.com

Ketvirta dalis. Konfliktų prevencija

EUROFORM RFS, Italija

ĮVADAS

Kur žmonės besusitiktų, kaip bendrautų, visuomet bus nuomonių skirtumų, nesutarimų, diskusijų, konfliktų ir argumentų. Tai įprasta žmogaus būties dalis. Mes visi linkę slėptis nuo konflikto ar laikyti jį neigiamu reiškiniu. Lengvai užmirštama, kad jis gali būti ir pozityvus – tai lemia jo pobūdis, savybės ir mūsų gebėjimas tvarkytis su nesutarimais. Šia dalimi siekiame padėti ugdytis gebėjimus valdyti konfliktus, numatyti juos ir vengti nereikalingų konfliktų bei jų neteisingo interpretavimo bei eskalavimo. Pirmiausia aptarsime konfliktų priežastis, emocijas ir elgesio problemas mokykloje. Pateikiamos temos pristatys įvairius rizikos faktorius ir įvairias prevencijos programas aukštesnėse bendrojo lavinimo mokyklos klasėse. Antroje dalyje pristatysime tarpininkavimo strategiją, o baigsime aiškindamiesi asmens poreikius.

Šios dalies uždaviniai:

- Išanalizuoti mokyklos problemas;
- Apibrėžti emocijų ir elgesio sutrikimų priežastis mokykloje;
- Paieškoti naujų kryptų, naujų konflikto valdymo priemonių;
- Įgyvendinti efektyvias konflikto sprendimo strategijas;
- Atskleisti tarpininkavimo strategijos privalumus sprendžiant konfliktus;
- Atpažinti asmens poreikius remiantis tarpininkavimo strategija.

Raktiniai žodžiai:

tarpininkavimas, derybos, emocijos ir elgesio sutrikimai (problemos), konfidencialumas, bendravimas, empatija, jausmai, patirtis, sąveika, bešališkumas.

1 tema. Mokyklinės problemos: iššūkiai ir galimybės

ELGESIO IR EMOCINIAI SUTRIKIMAI (PROBLEMOS)

- Griaunantis ir asocialus elgesys (elgesio sutrikimai, delinkvencija ir kt.);
- Alkoholio vartojimas;
- Narkotikų vartojimas;
- Nukrypstanti nuo normos elgsena (seksualinė, maitinimosi ir kt.);
- Rūkymas.

EMOCINIŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ (PROBLEMŲ) PRIEŽASTYS RIZIKOS FAKTORIAI MOKYKLOJE:

- Prastas akademinis mokymas ar mokymasis;
- Prastas, netinkamas nuteikimas mokyklai;
- Tikėjimo (pasitikėjimo) stoka mokykloje galiojančiomis taisyklėmis;
- Bendraamžių atstūmimas ir socialinė atskirtis;
- Žema mokinių ar mokytojų moralė;
- Mokyklos disorganizacija;
- Neefektyvi moksleivių stebėseną ir vadovavimas jiems.

EMOCINIŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ (PROBLEMŲ) PRIEŽASTYS RIZIKOS FAKTORIAI ŠEIMOJE:

- Prastas tėvų dalyvavimas mokyklos veikloje;
- Šeimos netinkamo, nukrypstančio nuo normų elgesio istorija;
- Reikiamos disciplinos nebuvimas;
- Prasta ekonominė šeimos padėtis;
- Prastas tėvų išsilavinimas;
- Šeimos konfliktai.

EMOCINIŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ (PROBLEMŲ) PRIEŽASTYS INDIVIDUALŪS RIZIKOS FAKTORIAI:

- Motyvacijos ir atsidavimo, įsipareigojimo mokyklai stoka;
- Žemi individualūs tikslai ir siekiai;
- Negebėjimas valdyti emocijų;

- Skatinimo ir padrašinimo poreikis;
- Santykiai su netinkamo elgesio bendraamžiais;
- Lojalumas, pakantumas agresyviai elgesiui;
- Netolerancija daugiakultūriškumui.

STRATEGINĖS KRYPTYS IR PRAKTIKA

Įstatyminė schema: nacionalinis lygmuo

NACIONALINIS KŪDIKIŲ IR PAAUGLIŲ ANALIZĖS CENTRAS

LEIDINIAI (*Valstybinis įstatymas 451/1997*)

- Teikti žinias ir pagalbą dirbant su jaunais žmonėmis;
- Kurti ir įgyvendinti įvairias ugdymo priemones.

NACIONALINĖS VEIKLOS PROGRAMOS (PON)

Mokytojų švietimas:

- Nuolatinis, tęstinis mokytojų mokymas;
- Rizikos faktorių įvertinimas;
- Konfliktų/krizių valdymas;
- Adekvačių, ilgalaikių sprendimų/priemonių taikymas.

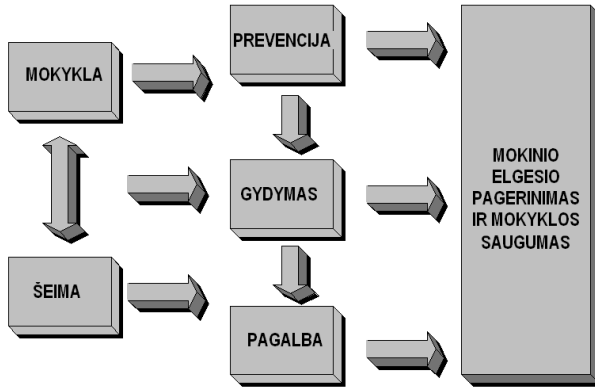
STRATEGINĖS KRYPTYS IR PRAKTIKA

Vietinės intervencijos pavyzdys: JAUNIMO PROJEKTAS 2000

Industrijos ir technikos institutas A. Monaco – I.T.I.S. (Cosenza, Italy)

- Aptartos temos (pavyzdys);
- Socialinės atskirties prevencija;
- Taika, teisėtumas ir solidarumas;
- Daugiakultūrinė tolerancija;
- Aplinkos apsauga.

STRATEGINĖS KRYPTYS IR PRAKTIKA Sisteminis požiūris

- Pabrėžiama prevencija ir efektyvios, pasiteisinusios praktikos plėtojimas;
- Laikomasi multisisteminio požiūrio (mokykla, šeima, asmuo);
- Praktiniai sprendimai yra paremti bendromis politinėmis nuostatomis ir strateginėmis kryptimis.

STRATEGINĖS KRYPTYS IR PRAKTIKA Prevencija

Lentelė 3

INTERVENCIJOS SRITYS		
SOCIALINĖS IR ŠVIETIMO	ASMENINĖS IR GRUPINĖS	GYVENIMO BŪDO KAITA
Mokyklos veiklos tobulinimas	Extra mokyklinės paramos veiklos	Žinių apie alkoholizmo žalą teikimas ir sklaida
Šeimos švietimo tobulinimas	Orientacinių, nukreipiančių veiklų skatinimas	Jaunuolių, vartojančių narkotikus, konsultavimo centrų gausinimas
Skatinimas ir kultūrinės, švietimo bei sportinės veiklos tarpusavio siejimas	Ugdymo, švietimo pagalbos šeimoms teikimas Konsultavimo centrų jaunimui kūrimas, vystymas ir tobulinimas	

STRATEGINĖS KRYPTYS IR PRAKTIKA

Gydymas ir pagalba

Lentelė 4

INFORMACINIAI IR KONSULTACINIAI CENTRAI (C.I.C.)		
ASMUO	ŠEIMA	MOKYKLA
Sunkumus patiriančių jaunuolių išklausymas, pagalbos teikimas	Pagalbos teikimas šeimoms, turinčioms problemišku vaikų	Ankstyvosios intervencijos kūrimas ir įgyvendinimas
Priežasčių įvertinimas ir adekvataus gydymo skyrimas	Šeimų konsultavimas pasirinkus rizikos faktorių mažinimo strategijas	Pagalbos teikimas mokytojams ir mokyklos administracijai pasirinkus konfliktų sprendimo metodus
Nuorodų specialiam gydymui teikimas (už mokyklos ribų)		Mokyklos paslaugų tobulinimas ir jų gausinimas

MOKYKLOS IR ŠEIMOS SANTYKIAI

BENDRI IR NETIESIOGINIAI

- Suplanuoti ir privalomi mokytojų ir tėvų susitikimai;
- Šeimų atstovų dalyvavimas mokyklos tarybos susitikimuose.

SPECIFINIAI IR TIESIOGINIAI

- Informaciniai ir konsultaciniai centrai (C.I.C.).

NAUJOS ATEITIES KRYPTYS

BENDRAAMŽIŲ TARPININKAVIMAS

- KAS TAI? Tai savanoriškas procesas, kurio metu bendraamžiai padeda spręsti įvairias problemas, diskusinius klausimus tarp dviejų asmenų ar mažų grupių.
- KĄ TAI DUODA? Padeda spręsti konfliktus pritaikius ilgalaikes strategijas (sprendimas turi būti priimtas pačių nesutarančių pusių, o ne primestas iš šalies).

POZITYVAUS ELGESIO PAGALBA

- KAS TAI? Tai pozityvios elgsenos intervencijos sistema,

siekianti visuomeniškai svarbios elgesio kaitos.

- KĄ TAI DUODA? Padidina mokyklos, šeimos ir bendruomenės gebėjimus kurti palankią, su minimaliais rizikos faktoriais, aplinką.

Šaltiniai:

www.pubblica.istruzione.it

www.itismonaco.it

www.polemos.it

www.pubblica.istruzione.it

www.solidarietasociale.gov.it

www.pon.agenziascuola.it

www.ponricerca.miur.it

www.sicurezzaud.it/

www.sociologiaeducazione.it

www.smontailbullo.it

2 tema. Kas tai yra tarpininkavimas?

Tai konflikto sprendimo procesas, kuris yra pritaikomas asmenims, susaistytiems besitęsiančių santykių ar ryšių. Jis padeda:

- 1) sumažinti įtampas;
- 2) padidinti bendradarbiavimą;
- 3) įtraukti pačių apsibrėžtus sprendimo kriterijus;
- 4) suvokti, perprasti bendravimo modelį, kuris būtų taikomas ateityje.

Kadangi konfliktas yra normali gyvenimo dalis, tai gebėjimas konstruktyviai jį valdyti padeda išvengti agresyvaus elgesio. Konflikto sprendimų įgūdžių ugdymas padeda moksleiviams išmokyti bendravimo, diskutavimo, disputų valdymo. Tarpininkavimą dar būtų galima pavadinti konfliktų sprendimo metodu, leidžiančiu konfliktuojantiems asmenims su neutralaus tarpininko pagalba priimti visoms pusėms tinkančius sprendimus.

Tarpininkavimo privalumai

Nemokama. Tarpininkavimas nieko nekainuoja abiem pusėms.

Neutralu ir tinkama. Šalys turi vienodą balsą šiame procese ir pačios priima sprendimus, o ne tarpininkas. *Nėra jokių „kaltųjų“ ar „nekaltųjų“ nustatymo* šiame procese.

Taupo laiką ir pinigus. Tarpininkavimas yra ganėtinai ankstyva konfliktų sprendimo proceso dalis. Daugeliui užtenka vieno susitikimo. Kiti susitikimai yra galimi, jie pasirenkami savo noru, bet ne visada būtini.

Konfidencialu. Visos šalys pasirašo konfidencialumo susitarimą. Tarpininkavimo metu atskleista informacija niekam kitam nėra prieinama.

Tobulina bendravimą. Tarpininkavimas sukuria neutralią ir konfidencialią aplinką, kai abi pusės gali atvirai aptarti savo požiūrius. Toks bendravimas gali vesti visiems priimtinių sprendimų link.

Padeda atskleisti tikrąsias darbo problemas. Pasidalinama daugiau supratimo apie su darbu susijusias problemas suteikiančia informacija.

Padedą atrasti savo pačių sprendimus. Neutralus trečiasis asmuo padeda savanoriškai atrasti ir priimti visiems tinkamus sprendimus.

Kiekvienas laimi. Nepriklausomi tyrimai rodo, kad 96 proc. apklaustų asmenų ir 91 proc. porų, naudojusią tarpininkavimo paslaugas, pasinaudotų jomis dar kartą, jei būtų siūloma.

Efektyvaus tarpininkavimo kliūtys: tarpininkavimas nėra „burtų lazdelė“ bet kokiam ar visiems konfliktams.

2.1. Pagrindinės tarpininkavimo kliūtys:

1. Aukšto lygmens konfliktas;
2. Žema motyvacija siekti sprendimo;
3. Labai menkas pasiryžimas tarpininkauti;
4. Nelygios konfliktuojančių pusių jėgos.

2.2. Efektyvaus tarpininkavimo sąlygos

Jei galimos derybos, tarpininkavimas gali būti naudingas bet kokiam konflikte:

- Konfliktuojančios pusės gali būti identifikuojamos;
- Jos yra tarpusavyje susijusios;
- Jos turi pamatinius kognityvinius, asmeninius, emocinius gebėjimus atstovauti sau;
- Jos turi interesų, kurie nėra visiškai nesuderinami;
- Jos mato ir supranta nepageidaujamas alternatyvas, jei nebus prieita prie konsensuso.

2.3. Tarpininkavimo procesas

Formalų tarpininkavimą sudaro trys dalys:

1. ATSKIRI SUSITIKIMAI

Su kiekviena iš šalių kalbama atskirai ir konfidencialiai.

2. VERTINIMAS

Nustatoma, kur ir kada situacija yra tinkama tarpininkauti.

3. BENDRAS SUSITIKIMAS

Susitinkama su visom konfliktuojančiom pusėm kartu.

2.4. Tarpininkavimo proceso etapai

1 dalis. ATSKIRI SUSITIKIMAI

Etapas Nr. 1. Pirmasis kontaktas su pirma šalimi.

Etapas Nr. 2. Pirmasis kontaktas su antra šalimi.

Pirmojo ir antrojo etapo tikslas — sukurti saugią, konfidencialią aplinką individualiai ir privačiai apmąstyti:

- kas atsitiko;
- kaip jaučiamasi;
- kaip judėti į priekį;
- ar tarpininkavimas gali padėti.

2 dalis. VERTINIMAS

Etapas Nr. 3. Įvertinamas geriausias, tinkamiausias bendro susitikimo būdas.

- Planuojamas bendras susitikimas visiems tinkamu metu ir tinkamoje vietoje;
- Toliau tikrinama ir vertinama situacija;
- Vertinamas pasišventimas procesui;
- Jei šalys nusprendžia nebetęsti, padedama jiems iširti kitas alternatyvas;
- Jei tarpininkas nusprendžia nebetęsti, šalims paaškinamos to sprendimo priežastys.

3 dalis. BENDRAS SUSITIKIMAS

Etapas Nr. 4. Veikimo vietos parengimas ir problemų išsklaidymas.

Šalys yra prašomos apmąstyti tuo pačiu metu kiekvienas atskirai:

- kas atsitiko;
- kaip jaučiasi;
- jų pagrindiniai rūpesčiai ir problemos;
- kaip judėti į priekį.

Etapas Nr. 5. Tyrinėjamos problemos.

Šiame etape šalys yra kviečiamos pasidalinti:

- mintimis;
- jausmais;
- informacija;
- supratimu.

Etapas Nr. 6. Susitarimų siekimas.

Šiame etape šalims padedama dalyvauti atvirame, nuoširdžiam ir sąžiningame visapusiškame apsikaitime nepažeidžiant kito asmens. Šalys yra prašomos apsikaiti:

- mintimis;
- jausmais;
- informacija;
- supratimu;
- matomais būdais, kaip judėti į priekį.

Etapas Nr. 7. Pabaiga.

Šiame etape šalys yra skatinamos toliau:

- planuoti abiem pusėm priimtinas išdavas, rezultatus;
- siekti visapusiškų, tinkamų ir pilnai suprantamų susitarimų;
- kaip įmanoma konstruktyviau spręsti problemas, planuoti tolimesnį bendravimą ir likusį procesą.

2.5. Įgūdžiais grįstos kompetencijos

Dinamiškas tarpininkavimo procesas iš konfliktuojančių šalių prašo:

- reflektuoti;
- keistis, dalintis;
- toliau judėti.

1 ir 2 etapai – atskiri susitikimai

DARBAS ATSKIRAI SU KIEKVIENA IŠ ŠALIŲ

Lentelė 5

Tikslai	Pamatiniai gebėjimai
Paskatinti žmones asmeniškai apmąstyti: <ul style="list-style-type: none"> • kas atsitiko • kaip jie jaučiasi • kaip judėti pirmyn • ar tarpininkavimas gali/negali padėti 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vietos parengimas ir savitarpio santykių, ryšių kūrimas 2. Refleksyvus klausymas 3. Žmonių ištraukimas iš konflikto zonos 4. Žmonių skatinimas tarpininkauti 5. Bešališkumas

Pamatinis gebėjimas Nr. 1. Vietos parengimas ir savitarpio santykių, ryšių kūrimas

Tarpininko elgesys:

- kviečiantis ir keliantis pasitikėjimą;
- aiškiai apibrėžiantis savo vaidmenį;
- gebantis klausytis ir konstruktyviai tvarkytis su įvairiais išskylančiais iššūkiais ir klausimais;
- demonstruojantis dėmesį ir susidomėjimą;
- kuriantis ir išlaikantis empatiją;
- gebantis tinkamai naudotis erdve, tyla, nustatyti tinkamą tempą;
- gebantis bendrauti atsižvelgus į įvairius žmonių poreikius;
- išliekantis ramus esant spaudimui;
- gebantis sukurti saugią aplinką;
- išliekantis pozityvus nepalankioje situacijoje.

Lentelė 6

ESMINIAI MOKYMOSI PUNKTAI: ĮGŪDIS Nr. 1	
<p>Paveikti besimokančius, kad jie sutiktų pasimatyti su tarpininku</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nėra gerai pradėti tarpininkauti esant klaidinančioms, neteisingoms pretenzijoms • Svarbus savanoriškas tarpininkavimo darbo aspektas • Reiktų vengti problemų, konflikto detalių aptarinėjimų • Santykių kūrimas išlaikant bešališkumą 	<p>Santykio, ryšių kūrimas ankstyvajame etape</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naudokis sąrašu, bet būk pasiruošęs reaguoti ir elgtis lanksčiai • Pradėk iš karto dirbti su žmonių rūpesčiais ir problemomis • Būk pozityvus <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pasitikrink, ar žmonės jaučiasi patogiai, ar darbas atitinka jų poreikius ▪ Pritaikyk pozityvią kūno kalbą, laikyseną ▪ Paaiškink, kad vesi užrašus

Pamatinis gebėjimas Nr. 2. Reflektyvus klausymas

Tai reiškia:

- kreipti dėmesį ir būti atviram įvairioms patirtims;
- klausytis, lyg būtum „baltas ir švarus lapas“;
- naudoti tinkamus, atsargius gautos informacijos ir jausmų apibendrinimus;
- naudoti tinkamus klausimus.

Lentelė 7

ESMINIAI MOKYMOSI PUNKTAI: ĮGŪDIS Nr. 2
<p>Prieš tarpininkavimą apgalvok, suplanuok klausimus   Išbandyk savo klausimus su kitais, pasitikrink, ką kiti galvoja apie tavo klausimus   Atskirų susitikimų metu būk reflektyvus, tavo pirma užduotis – išsiaiškinti situaciją, o ne šalių patikimumo, tikrumo vertinimas, teisimas</p>

Pamatinis gebėjimas Nr. 3. Išvedimas iš konflikto zonos

Tai reiškia:

- išsiaiškinti ir pripažinti pozicijas;
- išskirti, „ištraukti“ iš priekaištų lavinos reikalo esmę;
- matyti tikruosius poreikius už prisiimtos pozicijos.

Tarpininkas turi įtikinti konfliktuojančias puses, kad jiems yra naudinga:

- išreikšti savo susirūpinimą tiesiogiai kitiems aiškiai ir atvirai, kitam asmeniui suprantamu būdu;
- identifikuoti ir atrinkti tarpusavio problemas;
- judėti už prisiimtų pozicijų ribos interesų link;
- pripažinti ir gerbti skirtumus;
- atsakyti vieniems į kitų rūpimus dalykus;
- surasti būdų, „suvedančių“ abiejų konfliktuojančių šalių interesus.

Pamatinis gebėjimas Nr. 4. Padrąšinimas, paskatinimas mokinius tarpininkauti

Tarpininkas turėtų:

- papasakoti, kas nutinka tarpininkaujant, kaip tai atrodo, ką tarpininkas veikia, ką iš tarpininkavimo gali gauti dalyvaujančios jame šalys;
- pabrėžti tarpininkavimo naudą ir realiai apibūdinti jo ribas;
- kalbėti aiškiai, suprantamai;
- informaciją pateikti „porcijomis“, dalimis, įsitikinus, kad klausytojas pasirengęs ją priimti;
- informaciją pateikti atsižvelgus į žmogaus poreikius; paaiškinti, kokios naudos tarpininkavimas gali duoti pačiam/pačiai.

Pamatinis gebėjimas Nr. 5. Bešališkumas

Tarpininkas turėtų:

- demonstruoti susidomėjimą ir dėmesingumą;
- leisti žmonėms pateikti savas įvykių versijas, net jei supranti, kas vyksta;
- pripažinti jausmus;
- atsispirti argumentų davimui ar simpatijos rodymui;
- skatinti maksimalų dalyvavimą;
- būti subalansuotam, susikaupusiam, teisingam.

10 principų, padedančių išlaikyti bešališkumą

1. Pažink savo „kabiliukus“, silpnąsias vietas.
2. Atkreipk dėmesį į savo kūną.
3. Žinok, atpažink tam tikras elgesio klišes, vedančias į sunkią padėtį, situaciją.
4. Atkreipk dėmesį į priešais esantį žmogų.
5. Sukurk, naudokis neutralia kalba.
6. Iš anksto pasitikrink prielaidas.
7. Į kiekvieną situaciją žvelk kaip pašalietis, kuriam viskas rūpi.
8. Išsiaiškink, ar viską tiksliai supratai.
9. Kontroliuok, kiek ir kokio dėmesio skiri žmonėms.
10. Padaryk pertrauką, jei jauti, kad „skęsti“, klimpti ar esi stumiamas.

Etapas Nr. 3. Vertinimas

BENDRI SUSITIKIMAI

Lentelė 8

TIKSLAI	PAMATINIAI GEBĖJIMAI
<ul style="list-style-type: none"> • Pakviesti konfliktuojančias šalis į bendrą susitikimą jiems tinkamu laiku ir tinkamoje vietoje • Padėti šalims tinkamai pasirengti susitikimui • Surengti susitikimą ir, jei reikia, įsipareigoti šiam procesui • Pasirengti tam iš anksto 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konfliktuojančių šalių parengimas 2. Vietos parengimas

Pamatinis gebėjimas Nr. 1. Konfliktuojančių šalių parengimas

Tarpininkas turėtų:

- nuolat girdėti ir klausytis žmonių rūpesčių, nusiskundimų, problemų;
- paskatinti žmones pagalvoti apie tai, kokias problemas ir kaip jie papasakos, atskleis;
- paskatinti žmones iš anksto pagalvoti apie prioritetus ir galimas alternatyvas, jei vienas ar kitas klausimas išsispęstų.

Pamatinis gebėjimas Nr. 2. Vietos parengimas

Tarpininkas turėtų:

- parinkti neutralią, lengvai pasiekiamą ir kaip galima patogesnę vietą;
- susodinti patogiai, nekonfrontuojančiai, nepriešiskai.

Etapas Nr. 4. Bendras susitikimas

VIETOS PARENGIMAS

Lentelė 9

TIKSLAI	PAMATINIAI GEBĖJIMAI
<ul style="list-style-type: none"> • Sukurti saugią, konstruktyvią aplinką • Skatinti dalyvavimą • Vienu metu leisti šalims apmąstyti (kiekvienai savaip) tai, kas atsitiko, kaip jie jaučiasi ir kaip judėti pirmyn 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pokalbio valdymas 2. Vietos parengimas ir savitarpio santykių, ryšių kūrimas 3. Sąveikos planavimas 4. Sąveikos kontroliavimas

Pamatinis gebėjimas Nr. 1. Pokalbio valdymas

Svarbūs aspektai:

- leidimas kalbėti vienam po kito;
- temos kontroliavimas;
- klausymasis.

Pamatinis gebėjimas Nr. 2. Vietos parengimas ir savitarpio santykių, ryšių kūrimas

Tarpininkas turėtų:

- palaikyti akių kontaktą, savo laikysena demonstruoti atvirumą abiem konfliktuojančioms šalims;
- vengti bet kokio elgesio, demonstruojančio išankstines nuostatas;
- abiem pusėm paaiškinti susitikimo tikslą;
- abiejų šalių klausti, norint pasitikrinti, ar visi supranta tai, kas sakoma;
- skatinti šalis klausti, teirautis apie vykstantį procesą;
- vengti ūmumo, staigumo, jei kuri nors iš šalių pertraukinėja ar jaučiasi nusivylusi.

Ivadinės susitikimo dalies pavyzdys:

„Pirmiausia šio susitikimo metu kiekvienas iš jūsų be pertraukinėjimų turėsite galimybę išdėstyti savo mintis, jausmus, išsakyti savo rūpesčius ir problemas. Aš pasitikrinsiu, ar teisingai jus supratau, paskui padėsiu išsiaiškinti jūsų norus ir pageidavimus, į ką būtent norėtumėte susitelkti. Po to mes nagrinėsime kiekvieną problemą iš eilės, labiau detalizuodami tam, kad galėtume pagalvoti ir nuspręsti, kaip judėti toliau. Pasakykite man, ar jums šis procesas atrodo sudėtingas, ar jums nereikia pertraukos? Aš padėsiu kontroliuoti laiką ir pasistengsiu padaryti viską, kad iš šio susitikimo gautumėte kaip galima daugiau naudos. Ar turite klausimų?“

Pamatinis gebėjimas Nr. 3. Sąveikos planavimas**Standartinė seka:**

1. Pasisveikinimas ir padrašinimo žodžiai.
2. Pristatymas.
3. Trumpas tarpininkavimo tikslo ir paties tarpininko vaidmens paaiškinimas.
4. Pagrindinių taisyklių pristatymas.
5. Paaiškinimas, kaip vyks susitikimas.
6. Pakvietimas vieną iš šalių kalbėti, kai kita klausosi ir nepertraukinėja.
7. Tarpininko pirmosios versijos apibendrinimas.
8. Pakvietimas antrą šalį kalbėti, kai kita klausosi ir nepertraukinėja.
9. Tarpininko antrosios versijos apibendrinimas.

Pamatinis gebėjimas Nr. 4. Sąveikos kontroliavimas**Kontroliavimas turėtų atrodyti taip:**

1. Subalansuotas: tinkamas, priimtinas, bešališkas ir nuoseklus.
2. Palaipsnis: struktūruotas, nuo mažiau direktyvaus prie labiau direktyvaus.
3. Empatiškas: rodantis supratimą ir pripažįstantis žmonių teisę į jausmus.
4. Motyvuojantis: skatinantis ir nesmerkiantis.

Etapas Nr. 5. Bendras susitikimas

PROBLEMŲ TYRINĖJIMAS, DARBAS SU JOMIS

Pamatinis gebėjimas Nr. 5. Pagelbėjimas

Konfliktuojančios šalys kviečiamos pasidalinti **dalimi** savo:

- 1) minčių;
- 2) jausmų;
- 3) informacijos;
- 4) supratimo.

Pagrindiniai įgūdžiai:

- 1) konstruktyvus problemų apibrėžimas;
- 2) bendrumų išryškėjimas;
- 3) skatinimas mažai rizikingo pasikeitimo informacija;
- 4) darbotvarkės suderinimas.

Etapas Nr. 6. Judėjimas tolyn

SUSITARIMŲ IR SANTYKIŲ KŪRIMAS

Lentelė 10

TIKSLAI	PAMATINIAI GEBĖJIMAI
<ul style="list-style-type: none"> • Sudaryti judėjimo į priekį galimybes • Pagelbėti šalims pereiti procesą • Siekti konstruktyvaus pasikeitimo mintimis, jausmais, informacija ir supratimu 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Saugios erdvės keistis mintimis, jausmais, informacija ir supratimu sukūrimas 2. Saugios eigos palaikymas 3. Pasirinkimų įvertinimas ir apibendrinimas

Pamatinis gebėjimas Nr. 1. Saugios erdvės keistis mintimis, jausmais, informacija ir supratimu sukūrimas

Svarbu, kad šalys jaustųsi saugios, išsakydamos tai, ką nori pasakyti, nepriimtų gynybinės pozicijos.

1. Trumpai priminkit tarpininkavimo tikslus.
2. Išlaikykit atvirą, pozityvią kūno laikyseną.
3. Įvertinkit kiekvienos iš šalių komforto lygį ir progreso pajautimą.

4. Skatinkit pozityvų elgesį.

Tarpininko vaidmuo: _

1. Pasiūlyti erdvę ir rodyti dėmesį.
2. Klausytis ir pasižymėti svarbiausią informaciją.
3. Išlikti ramiam, vengti pagundos ką nors pasakyti ar padaryti.

Jei pokalbis linkęs baigtis ar pameta kryptį:

- Išlik pozityvus ir patvirtink šalių pastangas.
- Padėk jiems sutraukti informaciją.
- Dar kartą pakartok informaciją, jei reikia ir norima pradėti iš naujo.
- Apibendrink bet kokią proceso metu gautą informaciją, net jei procesas nepasiekė suplanuotos pabaigos.

Pamatinis gebėjimas Nr. 2. Saugios eigos palaikymas

Tarpininkas stengiasi, kad būtų judama pirmyn:

- išlaikomas pozityvus požiūris;
- toliau laikomasi struktūruotos sąveikos;
- išryškinami maži pajudėjimai į priekį proceso metu;
- išryškinama tai, apie ką nekalbama;
- tikrinami ir aiškinami suvokimai, jei jie skiriasi.

Pamatinis gebėjimas Nr. 3. Pasirinkimų įvertinimas ir apibendrinimas

Tarpininkas turėtų:

- 1) skatinti šalis ieškoti kitų, alternatyvių pasirinkimų;
- 2) skatinti kūrybiškai mąstyti apie pasirinkimus;
- 3) įvertinti pasirinkimus.

Pasirinkimų generavimo technika:

1. Šaliai A: Ko jūs paklaustumėte šalies B apie pirmąją problemą?
2. Šaliai A: Ką jūs pasiūlytumėte padaryti šaliai B dėl pirmosios problemos, kad gautumėte tai, ko norite?
3. Šaliai A: Ką galėtumėte mainais pasiūlyti šaliai B, kad būtų priimtas jūsų norimas problemos sprendimas?

Pasirinkimų generavimo technika:

1. Šaliai B: Ką galite pasiūlyti šaliai A dėl pirmosios problemos sprendimo?
2. Šaliai B: Ką dėl jūsų gali padaryti šalis A, kad gautumėte tai, ko siekiate sprendami pirmąją problemą?
3. Šaliai B: Ką galėtumėte mainais pasiūlyti šaliai A, kad būtų priimtas jūsų norimas problemos sprendimas?

Kūrybinio mąstymo skatinimas:

1. Apibendrinkite esančius pasirinkimus ir paprašykite sugalvoti dar vieną idėją.
2. Minčių lietus.
3. Skaičiuokite „prieaugį“ (kas daugiau pasiūlys visokių alternatyvų).
4. Dideles problemas suskirstykite į mažesnes dalis.
5. Pakartokite klausimus.
6. „Apkarpykite“ , susiaurinkite ekstremalias, priešiškas pozicijas.
7. „Kas jeigu?“

Pamatinis gebėjimas Nr. 3. Pasirinkimų įvertinimas ir apibendrinimas

1. Ar jie patenkina tikruosius poreikius, atliepia tikslus ir uždavinius?
2. Ar pasirinkimo procesas buvo tinkamai organizuotas ir vykdytas, ar visi turėjo galimybę pasisakyti?
3. Ar pasirinkimai teisingi ir tinkami?
4. Ar jie skatins geresnius santykius?
5. Ar visos galimybės, leidžiančios abiem pusėm likti nugalėtojomis, buvo ištyrinėtos?

Etapas Nr. 7 . Judėjimas pirmyn

UŽDARYMAS/PABAIGA

Lentelė 11

TIKSLAI	PAMATINIAI GEBĖJIMAI
<ul style="list-style-type: none"> • „Pagauti“ pozityvius diskusijos aspektus • Kaip galima pozityviau užbaigti patį procesą ir problemos aptarimą • Jei nėra galimybių judėti į priekį, pamąstyti, kas galėtų nutikti po to • Sukurti pagrindines taisykles būsimoms ateities sąveikoms 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gebėjimas „uždaryti“, pabaigti nagrinėti problemą 2. Gebėjimas pabaigti sąveikos procesą

Pamatinis gebėjimas Nr. 4. Gebėjimas „uždaryti“, pabaigti nagrinėti problemą

Konstruktyvi pabaiga:

1. Apibendrinkite problemas, jei buvo pasiektas susitarimas.
2. Išsiaiškinkite tai, dėl ko nesusitarta.
3. Kai problemos iš dalies išsprendžiamos, pasitikrinkite, dėl ko buvo susitarta, ir ką dar reikėtų padaryti.
4. Išsiaiškinkite visų problemų padėtį ir pasitikrinkite, ar visoms šalims tai aišku ir ar jos su tuo sutinka.

Pamatinis gebėjimas Nr. 5 Gebėjimas pabaigti sąveikos procesą

Tarpininkas turėtų:

- 1) išryškinti, pabrėžti naudingą informaciją;
- 2) išsiaiškinti konfidencialumo laipsnį;
- 3) identifikuoti tarpininkavimui skirtas jėgas, energiją, pastangas;
- 4) išsiaiškinti, ką šalys galvoja daryti, jei konfliktas vėl iškiltų;
- 5) paskatinti juos ateityje pasirinkti pačią konstruktyviausią problemų sprendimo kryptį;
- 6) padėti jiems nusistatyti pagrindines bendravimo ateityje taisykles;
- 7) gauti atsiliepimų apie tai, kaip šalys jautėsi, ką jos mano apie tarpininkavimo procesą.

Šaltiniai:

Caplan G. & Killilea M. (Eds). *Support systems and mutual help*. New York: Grune & Stratton, 1976.

Carr R. A. Theory and practice of peer counselling. *Educational & Vocational guidance*, 1984, 42, 1–10.

Carter E. & Hughes C. *Success for All Students: Promoting Inclusion in Secondary Schools Through Peer Buddy Programs*. Allyn & Bacon, 2005.

Dorosin D., D'Andrea V. & Jacks R. A peer counselling training program: rationale, curriculum and evaluation. *Journal of American College Health*, 1977, 25(4), 259–262.

Morrill C. M., et al. Peer helpers: Overview and Education. *International Journal of Adolescence & Youth*, 1987, 1(1), 33–37.

Myrick R. & Sorenson D. *Peer helping: A practical guide*. Educational Media Corporation, 1997.

Potter B., et al. *The Equip Implementation Guide: Teaching Youth to Think and Act Responsibly Through a Peer–Helping Approach*. Research Pr Pub, 2001.

Tinklapiiai:

www.njsbf.com

www.bullyingnoway.com.

www.centrovolontariato.net

www.francoangeli.it

www.educare.it

www.relazioniinarmonia.it

www.crisieconflitti.it

www.psychostore.net

www.polemos.it

www.fondazionefalcone.it

www.aadp.it

Žodynėlis

Aktyvus klausymas – neverbaliu būdu rodomas supratimas: balso intonacija, akių kontaktu, gestais.

Pritaikomos ir alternatyvios bendravimo strategijos – tai strategijos, padedančios efektyviai bendrauti. Tai gali būti ir įvairios technologijos, įranga, kūno kalba, vizualinės priemonės, konkretūs pavyzdžiai ir kt.

Konflikto sprendimas – tai veiksmas, padedantis išspręsti konfliktą.

Diskursas – tai idėjų ir vertybių schema, atspindinti pasaulio suvokimą žodine raiška.

Disputo dalyvis (besiginčijanti šalis) – asmuo, dalyvaujantis konflikte.

Pavyzdys – tai modelis, vertas pakartojimo (imitacijos).

Formuojantis tyrimas/analizė – tai veikla, kuria siekiama padėti sukurti produktą ar patobulinti procesą.

„Paslaugų paketa“ turinti ir teikianti mokykla – tai mokykla, kurioje valstybinės ir nevalstybinės tarnybos, organizacijos teikia edukacinę, socialinę pagalbą, atitinkančią mokinių ir jų šeimų poreikius.

IPPGM (inovatyvios priemonės pasiekimams gerinti mokykloje) – tai procesas, leidžiantis pasiekti rezultatų, paremtų bendra mokyklos bendruomenės vizija, bendromis vertybėmis ir sėkminga mokyklos praktika. Bendros žinios, įgūdžiai, supratimas – tai padeda siekti bendro labo ir pozityvios kaitos.

Tarpininkavimas – tai procesas, kurio metu trečias asmuo vadovauja bendravimui tarp dviejų disputo dalyvių ar besiginančių pusių.

Tarpininkas – tai neutralus asmuo, padedantis besiginančioms šalims bendrauti, ieškoti konflikto sprendimo.

Pedagogika – tai mokymo ir mokymosi pagrindiniai principai ir metodai.

Bendraamžių tarpininkavimas (peer mediation) – tai procesas, kurio metu stengiamasi užtikrinti moksleivių saugumą pasitelkus įvairias konflikto sprendimo strategijas mokyklos bendruomenėje.

Tarpininko vaidmenį atlieka moksleiviai.

Pozityvus jaunimo ugdymas – tai požiūris, akcentuojantis teigiamas jaunimo savybes, jų gebėjimą išvelgti ir suvokti problemas, kurios gali tiesiogiai juos paliesti.

Pirminė prevencija – tai veikla, siekianti užkirsti kelią problemoms (rizikos faktoriams).

Proceso vertinimas – tai viso proceso, kuriame veikė programa ar tam tikra paslauga, įvertinimas. Įvertinama, kas pasiekta, palyginti su pirminiu planu.

Produktyvi pedagogika – tai multidimensinis mokyklos praktikos modelis, kuris remiasi nuoseklumu, teigiamos aplinkos formavimu, orientavimusi į kokybę ir įvairovės pripažinimą.

Stiprinanti praktika – tai veikla, kai stengiamasi atitaisyti padarytą žalą, atkurti santykius, formuoti saugią mokyklos aplinką.

Visuminis mokyklos požiūris – tai procesas, kai pagalbon pasitelkiami visi turimi mokyklos ištekliai – mokomieji dalykai, visas personalas, visos klasės, visa ugdymo aplinka (formali ir neformali) ir kt.

3 tema. Asmens poreikių suvokimas derybomis

Žmogaus savybių pažinimas ir žinojimas, kaip jas panaudoti derybose, leidžia efektyviau planuoti derybų procesą, geriau suvokti asmens psichologinius poreikius, ypač tuos, kurie normaliomis sąlygomis sunkiai atpažįstami. Geras derybininkas, žinodamas asmens savybes ir siekdamas sandėrio nepervertinantis psichologinių poreikių, turės daugiau galimybių išvengti konflikto augimo ar užsisklendimo, pasiekti pageidaujamą ir ilgalaikį susitarimą.

Derybų metu susiduriama su dviem iššūkiais: sąmoninga asmeninių poreikių išraiška, atsispindinčia priimtoje pozicijoje (tai yra tai, kas norima iš asmens gauti, pasiekti derybomis), ir su psichologiniais poreikiais (pvz.: kitos pusės asmens identiškumas, jo savęs suvokimas ir jo noras parodyti, pateikti save iš vienos ar kitos pusės). Literatūroje daug rašoma apie atskleistus ir neatskleistus žmogaus poreikius. Socialinė mokymosi teorija, poreikių teorija, psichodinaminė teorija — visos jos reikšmingos aiškinantis ir mokantis nuspėti galimas reakcijas ir elgseną konflikto metu. Tačiau jos, pervertindamos psichologinius poreikius, mažai pasako apie derybų mokymąsi.

Yra tikima, kad modeliai, paremti įvairialypių asmens savybių suvokimu, šiuolaikiniam derybininkui gali pasiūlyti veiksmingų būdų ir priemonių. Multidimensinio modelio pavyzdys — Penkių faktorių modelis (Five Factor Model (FFM), sukurtas Costa ir McCrae. Šį modelį sudaro penkios savarankiškos dimensijos: *neurotiškumas, ekstraversija, atvirumas, sąžiningumas ir sutikimas*.

Žmonės, balansuojantys ant aukšto *neurotiškumo* slenksčio, išgyvena labai nemalonus emocijas ir derybų metu linkę demonstruoti nerimą, priešišumą, impulsyvumą. Jie sunkiai priima naujas idėjas (kūrybiškumą) ir atsisako reikšmingos, kritiškos informacijos.

Ekstravertai demonstruoja teigiamas emocijas ir tokius bruožus, kaip šilumą, pritarimą, bendruomeniškumą. Ekstravertai derybose laikosi į save orientuoto, nukreipto elgesio, stengdamiesi gauti dėmesio. Jie net gali kito asmens atžvilgiu imtis prievartos, kad dėmesys būtų nukreiptas būtent į juos.

Derybininkas, rodantis *atvirumą*, bus linkęs priimti naujus požiūrius, mintis, vertins vaizduotę, estetiką, jausmus ir veiksmus. Jei tokį bruožą turi ir derybose dalyvaujantys asmenys, reikia juos orientuoti į sprendimų priėmimą ateityje.

Labai *sąžiningi* derybininkai yra gerai pasirengę, organizuoti, bet labai susirūpinę tobulumu, kartais, prarasdami derybų proceso dinamiškumą, pernelyg susitelkę ties detalėmis. Tačiau mažiau sąžiningi yra aplaidūs ir nerūpestingi, linkę užbaigti derybas nepaieškoję alternatyvų ir naujų sprendimo būdų.

Sukalbami derybininkai yra jautrūs, žmogiški, pasitikintys, tačiau jiems trūksta užsispyrimo ir kategoriškumo. Didelio spaudimo akivaizdoje jie gali pasiduoti ir su viskuo sutikti, kad tik išvengtų konflikto, kartu prarasdami savo pačių užsibrėžtus tikslus ir uždavinius. Kartais (pačiu blogiausiu atveju) jie gali būti irzlūs, pikti, priešišškai nusiteikę, linkę derybų metu išlaikyti rungtyniavimo stilių, leidžiantys pasireikšti pykčiui.

Priešderybinis pokalbis yra būtinas tam, kad būtų geriau suvokiami asmens poreikiai, didinamos teigiamo sprendimo galimybės, vengiama kito asmens pažeidžiamumo.

FFM modelis skatina išvalgas ir padeda vengti derybose pasitaikančių klaidų.

Šaltiniai:

Bell E. C. and Blakeney R. N. „Personality Correlates of Conflict Resolution Modes“. *Human Relations*, 1977, 30, 849–857.

Burton J. W. *Conflict: Human Needs Theory*. New York: St. Martin's Press, 1990.

Costa P. T., Jr. and McCrae R. R. *The NEO Personality Inventory Manual*. Odessa, Fla.: Psychological Assessment Resources, 1985.

Costa P. T., Jr., McCrae R. R. and Dye D. A. „Facet Scales for Agreeableness and Conscientiousness: A Revision of the NEO Personality Inventory“ . *Personality and Individual Differences*, 1991, 12, 887–898.

Pruitt D. G. and Carnevale P. J., *Negotiation and Social Conflict*. Buckingham, England: Open University Press, 1993.

Tinklapiai:

www.colorado.edu

www.festo-didactic.com

www.eccellere.com

www.iir-italy.it

www.asseprim.it

Žodynėlis:

Priešiškas požiūris/nusiteikimas — tai kai šalys viena į kitą žiūri kaip į priešus. Šiuo atžvilgiu problemos sprendimo požiūris yra skirtingas — jis asmenis vienija priimti bendrus sprendimus. Priešiškas požiūris yra lydimas konfrontacijos, nesutarimų ir vienas kito neigimo.

Priešininkai — tai žmonės, esantys opozicijoje, nesutariantys dėl jiems svarbių dalykų ir todėl įsivėlę į konfliktą. Jie dar gali būti vadinami „konfliktuojančiomis, besiginčijančiomis šalimis“, disputo dalyviais.

Analitinis problemos sprendimas — tai požiūris į įsisenėjusius, sunkiai sprendžiamus ir valdomus konfliktus. Stengiamasi disputo dalyvius suvesti ir bendrai ieškoti galimų sprendimo variantų, analizuoti jų poreikius ir problemas, iškilusias konflikto procese.

Arbitražas — tai metodas, kai ginčui spręsti pasitelkiama trečioji šalis, kuri disputantų ginče priima sprendimą. Sprendimas dažniausiai yra nebesvarstomas ir įpareigojantis.

Kompromisas — tai abipusis susitarimas dėl dalies problemos sprendimo ar jos sušvelninimo. Patenkinama tik dalis, bet ne visi konfliktuojančiųjų interesai.

Nuolaida – tai vienos pusės nusileidimas kitai, kai siekiama sušvelninti situaciją, ją pagerinti. Tai gali būti savo poreikių sumažinimas, pozicijos sušvelninimas ar kai kurie kiti ginčo aspektai.

Sutaikinimas – tai trečiojo asmens pastangos pagerinti besiginčijančiųjų santykius. Tai gali būti padaroma tarpininkaujant ar kokiu nors kitu būdu. Trečiasis asmuo stengiasi išsiaiškinti nesusipratimus, sumažinti baimes, priešiškas nuostatas, užsisklendimą.

Konflikto valdymas – tai ilgalaikis sunkiai valdomų konfliktų sprendimo procesas, kuriuo siekiama, kad konfliktai neperaugtų į prievartą ar nepadarytų kokios nors kitos neatitaisomos žalos.

Konflikto sprendimas – tai situacija, kai drauge su besiginčijančiaisiais (dažniausiai), atsižvelgus į visų poreikius ir trokštamą rezultatą, stengiamasi surasti optimalų konflikto sprendimo variantą.

Konflikto transformacija – vadinamasis konflikto pokytis (dažniausiai į gera). Pvz.: įtampos sumažinimas, sušvelninimas, pasiryžimas bendrauti ir kt. Konfliktų transformacija siejama su žmonių santykių ir pačių žmonių pokyčiais.

Interesų konfliktas – tai situacija, kai priimant sprendimus asmuo turi savų interesų ir stengiasi tam daryti įtaką, sprendimą pakreipti sau naudinga linkme. Pvz.: ekspertas iš tabako gaminimo kompanijos teigia, kad tabakas nekenkia sveikatai ir nesukelia vėžio. Jei jis būtų mokslininkas, o ne tik kompanijos atstovas, jį būtų galima apkaltinti interesų konfliktu.

Pamatinės (esminės) problemos – tai su fundamentaliais žmogaus būties klausimais, vertybėmis, nuostatomis susiję dalykai.

Sprendimų priėmimo procesas – tai sprendimo priėmimo link vedantis procesas. Šiame procese galima pasinaudoti „ekspertų“, kurie į procesą pasižiūrėtų iš šalies, remdamiesi tik faktais, paslaugomis.

Nuginčijančios strategijos – tai strategijos, padedančios laužyti stereotipus, nugalėti išankstines nuostatas. Tai gali būti

draugiškas mostas, padrašinantis šypsnyš ar koks nors kitas ženklas, suprantamas ir palankiai priimamas.

Emocijos — tai jausmai, kurie nulemia ir/ar prisideda prie konflikto. Tai gali būti pyktis, gėda, nepasitikėjimas, bejėgiškumas ir kt. Jei šie jausmai suvaldomi, jie gali padėti pozityviai išspręsti konfliktą, Jei ne — konfliktas vystosi, auga, transformuojasi į sunkiai valdomus kitus konfliktus.

Pagalba, padėjimas (facilitation) — tai trečiojo asmens pagalba siekiant susitarimo. Paprastai toks asmuo padeda susitarti dėl taisyklių, darbotvarkės, padeda laikytis susitarto darbo plano ir pan. Kitaip nei tarpininkas, jis nėra toks aktyvus, nesima priimti sprendimų, nekuria ilgalaikių perspektyvinių problemos sprendimo planų.

Tapatumas — tai, kaip žmonės save mato ir pristato kitiems. Kai kurie mokslininkai išskiria asmens, grupės, socialinį tapatumą. Tapatumas — tai kas mes esame, kaip save suprantame, kaip save pristatome, kaip atrodome kitų akyse.

Tapatumo konfliktai — tai su asmens tapatumo pažeidimu ar grėsmės jam nuogaštavimu susiję konfliktai. Religiniai, rasiniai, etniniai konfliktai dažnai kyla dėl šių priežasčių.

Nešališkumas (bešališkumas) — tai trečiojo asmens požiūris, kai stengiamasi nepalaikyti kurios nors vienos pusės — vienodai laikytis visų šalių atžvilgiu.

Nesuderinami interesai — tai, ko žmonės (institucijos) vienodai ir vienu metu negali pasiekti.

Interesai — tai paslėpti troškimai ir svajonės, kurios verčia žmones stoti vienon ar kiton pozicijon. Labai dažnai žmonių interesai konkuruoja, dėl to, net ir esant opozicijoje, deramasi, ieškoma sprendimų.

Netolerancija — nenoras priimti kitokio žmogaus, grupės, bendruomenės, besiskiriančios nuo paties savęs.

Derybos — tai diskusijų procesas tarp dviejų ar daugiau oponentų, ieškančių problemos sprendimo būdų. Derybos vyksta nuolat — tarp vaikų ir tėvų, tarp vyrų ir žmonių, tarp darbuotojų ir darbdavių, tarp tautų ir valstybių.

Neutralumas – tai kai trečioji šalis neturi ryšių su besiginčijančiais ar yra jiems nešališka.

Įtikinėjimas – tai stengimasis įtikinti kitą ar kitus pakeisti požiūrį ar elgesį. Ši sąvoka dažniausiai vartojama teigiama prasme (siekimas sutarimo bendram labui).

Principingos derybos – tai Fisher ir Ury atrasta sąvoka bei aprašyta knygoje *Getting to Yes* (1981). Tai strategija, kai stengiamasi „atskirti žmones nuo problemos“. Derybos vedamos remiantis interesais, o ne priimtomis pozicijomis, tikintis bendros naudos.

Santykių problemos – tai tarp dviejų ar daugiau asmenų kylančios problemos, grįstos nepasitikėjimu, varžymusi, konkuravimu ar pan.

Sprendimui nepasiduodantis konfliktas – tai sunkiai valdomi, bet ne beviltiški konfliktai.

Stereotipai – tai asmeniui ar žmonių grupei priskiriamos savybės. Tai supaprastintas ir dažnai iškreiptas realios situacijos vaizdas, dažnai klaidingas (pvz., kad moterys yra silpnos, o vyrai – stiprūs, kad pietiečiai – karštakošiai, o šiauriečiai – ramūs ir pan.).

Vertybės – tai, ką mes suvokiame kaip gėrį ar blogį, tai, kaip mes įsivaizduojame, kad pasaulis turėtų atrodyti. Žmonės turi asmeninių, šeimos, giminės, bendruomenės vertybių.

Penkta dalis. Konfliktų atvejų analizė

Miksike Learning Folders, Estija

Įvadas

Šioje dalyje pateikiami konkretūs konfliktų atvejai – kaip pavyzdžiai iš projekte dalyvaujančių partnerių mokyklų. Tikimės, kad pateikti atvejai padės geriau suprasti ASSIST programos ir Vadovo medžiagą, aptariamąs problemas ir situacijas. Galbūt kai kurie atvejai jums atrodys labiau tipiškai, labiau svarbūs, o kiti – ne. Nelygu, kokiai ugdymo įstaigai jūs atstovaujate, kokioje sociokultūrinėje aplinkoje dirbate, su kokiomis situacijomis jūs susiduriate. Jei kultūrų klausimų, maloniai kviečiame susisiekti su pateiktų atvejų autoriais ir diskutuoti jums svarbiais klausimais. Kontaktiniai adresai yra pateikiami šios dalies pabaigoje.

Šios dalies tikslas

Pateikti skaitytojams praktinių pavyzdžių ir padėti geriau suprasti ASSIST programos bei Vadovo idėjas.

Konfliktų atvejų pavyzdžiai iš Slovėnijos

Pateikė Helena Matavž

1 atvejis

15–metis berniukas, lankydamas vidurinę mokyklą, tapo intravertu. Jis prarado kontaktą su draugais iš pradinės mokyklos, o su naujaisiais draugais bendrauja labai epizodiškai. Jis gyvena savo paties susikurtame pasaulyje, tėvai ir mokyklos patarėjai jo nesupranta. Jis prašosi dėmesio gaudamas blogus pažymius.

2 atvejis

Pilnametystės sulaukusi 18–metė mergina nusprendė nutraukti visus įsipareigojimus mokyklai ir tėvams. Ji į save dėmesį atkreipė blogais pažymiais, vėliau pradėjo eksperimentuoti su narkotikais,

laisvu, nevaržomu seksu. Ji atsisakė psichologų, ekspertų, pagalbos tarnybų paslaugų. Bet ji vis dar lanko mokyklą ir susitinka su klasės draugais.

3 atvejis

15–metė mergaitė vis dar taip pat gerai mokosi, kaip ir pradinėje mokykloje. Ji ateina ir išeina iš mokyklos laiminga. Ji turi bendraamžių, kuriems padeda, būrį, nes ji labai stipriai nori būti naudinga. Mergaitė dirba kaip savanorė, dalyvauja įvairiose mokyklos veiklose ir užsiėmimuose. Tačiau jos žinios ir pažymiai pamažu prastėja.

4 atvejis

16–metis berniukas prastai sutaria su vienu mokytoju. Dėstomo dalyko pažymiai nėra labai blogi, bet berniukas niekaip negeba siekti pažangos ir gauti geresnio pažymio. Tėvai ir mokyklos konsultantai pastebi, kad tokia situacija daro blogą poveikį berniukui. Formaliai mokytojui negalima nieko prikišti, tačiau berniukas nesiliauja skundęsis juo.

5 atvejis

17–metis vaikinys daug mokosi, bet jo pažymiai vos patenkinami. Jis norėtų baigti vidurinės mokyklos programą, tačiau jo žinios vis dėlto nepasiekia tinkamo lygio. Jam padeda mokytojai, bendraamžiai, mokyklos konsultantai.

6 atvejis

17–metė mergina mokykloje elgiasi labai agresyviai. Jos elgesys su suaugusiais ir bendraamžiais yra labai destruktivus, tiek psichologiškai, tiek fiziškai užgaulus. Tačiau ji nori pabaigti mokyklą. Mergina su niekuo nebendrauja, išskyrus savo fizinio lavinimo mokytoją. Tėvai mokykloje nesilanko. Su klasės auklėtoja santykiai prasti.

Konfliktų atvejų pavyzdžiai iš Italijos

Pateikė Katia Bruno, Euroform

1 atvejis

Privatus darželis Kosenzoje, mieste, išsiskiriančiame savo socioekonominė, kultūrine aplinka. Marko yra romų tautybės berniukas. Jis gyvena istoriniame miesto centre ir lanko privačią ugdymo įstaigą. Jį remia globėjai. Marko yra nesocialus, šiek tiek agresyvus vaikas. Darželis organizuoja kelionę, bet Marko nėra kviečiamas. Atėjęs į užsiėmimus jis pastebi, kad nėra vaikų. Klausia mokytojo, kur visi. Jam atsakoma, kad visi išvažiavo pramogauti į kitą vietą. Marko pradeda mėtyti ir laužyti žaislus.

2 atvejis

Pagrindinė mokykla Kamporoje S.G., mažame, vargingame miestelyje ant jūros kranto. Monika kartoja antros klasės kursą. Klasėje yra tik 3 mergaitės. Dominuoja vyriškosios lyties, įvairaus amžiaus, iš įvairių socialinių, ekonominių ir kultūrinių terpių moksleiviai. Mokykloje tai pati blogiausia klasė. Monika pykstasi su vienu iš klasiokų, nes jis juokiasi, tyčiojasi iš jos. Ji atsako tuo pačiu – puola muštis, pargriaudama jį ant grindų. Bando įsikišti mokytojas, bet jis yra mergaitės nustumiamas. Ji toliau puola mušti savo klasioką.

3 atvejis

Profesinė bendrojo lavinimo mokykla Kosenzoje. Italų kalbos pamokos metu Deividas yra paprašomas užversti skaitomą žurnalą. Tada jis žodžiais užsipuola mokytoją. Mokytojas paprašo iškviešti tėvus, tačiau įsikiša mokyklos direktorius, moksleivio akivaizdoje pabardamas mokytoją.

4 atvejis

Berniukų technikos mokykla mažame Šiaurės Italijos kalnų miestelyje – Brescia. Tai miestelis, kuriame, pasak statistikos,

gyvena daugiausiai alkoholį ir narkotikus vartojančių jaunuolių. Aleksas yra 18-os metų jaunuolis, kartojantis kursą trečioje technikos mokyklos klasėje. Jo elgesys kelia baimę mokytojams ir mokiniams. Jis rūko mokyklos koridoriuose, kada tik panorėjęs išeina iš klasės ir mokyklos. Per pamokas žaidžia su kamuoliu, taip erzindamas mokytoją ir trikdydamas kitus mokinius. Dažnai kamuolį meta tiesiai į mokytoją. Aleksas žodžiais užgaulioja mokytoją ir ragina kitus jo, atvykėlio iš Pietų, bandančio primesti savo įpročius ir diegti discipliną, neklausyti.

5 atvejis

Ali yra 22-ejų metų pakistaniecis, dvejus metus gyvenantis Italijoje savo sesers, kuri turi restoraną, šeimoje. Jis mokosi technikos mokykloje ir ruošiasi tapti elektriку. Toks yra jo sesers noras, nes ji siekia, kad jaunuolis kuo geriau integruotųsi itališkoje aplinkoje. Ali klasėje sėdi greta vaikinų, turinčių protinę negalią. Ali šaiposi iš šio bendraklasio ir ragina vartoti narkotikus, kuriuos jam pats pardavė.

Konfliktų atvejų pavyzdžiai iš Estijos

Pateikė Anzhelika Zaderej, Valentina Ivanova, Ljudmilla Jemeljantšenko, Inna Mällo

1 atvejis

Konfliktinga situacija kilo klasėje dėl netinkamo mokytojo požiūrio į mokinius. Matematikos mokytojas dirbo mokykloje daugiau nei 40 metų. Jo dėmesys dėstomam dalykui buvo perdėtas, o jis pats — pernelyg griežtas mokiniams. Antrus metus iš eilės jis dirbo su šeštokais. Pamokų metu mokytojas nuolat tyčiojosi iš mokinių, žodžiais įžeidinėjo juos pačius ir jų šeimas. Kartais naudodavo fizinę prievartą. Mokiniai buvo ramūs ir tylūs, kentėjo pusantrų metų, bet antrojo trimestro metu jie nusprendė pasiskųsti direktoriui ir klasės auklėtojai. Mokyklos administracija sureagavo į nusiskundimus ir pakalbėjo su mokytoju. Iš pokalbio

paaikėjo, kad mokiniai viską išsugalvojo. Įvyko dar vienas pokalbis. Jo metu mokiniai dar kartą skundėsi to paties mokytojo elgesiu ir pakartoję jo įžeidžiančius žodžius. Po antro pokalbio su administracija situacija tik pablogėjo – mokytojas tapo dar šiurkštesnis. Mokiniai pradėjo skųstis pilvo ir galvos skausmais, blogumu, pykinimu. Prasidėjo pamokų praleidinėjimas ir net mokyklos nelankymas, jei pasitaikydavo dvi matematikos pamokos iš eilės. Tėvai ėmėsi veiksmų. Jie pakalbėjo su mokytoju, bet šis ne tik viską neigė, bet ir apkaltino mokinius blogu pasirengimu pamokoms, nors 40 proc. mokinių iš matematikos turėjo ketvertus ir penketus. Trečiojo trimestro metu susirinkę tėvai parašė peticiją, reikalaujančią mokytojo atleidimo. Po ja pasirašė 100 proc. tėvų. Grėsė klasės išformavimas, nes didžioji dauguma mokinių norėjo pereiti į kitą mokyklą. Per visus mokslo metus klasės auklėtoja bandė sušvelninti situaciją, nuraminti mokinius, palaikė juos morališkai ir stengėsi racionaliai paaikinti mokytojo elgesį. Mokyklos administracija atsižvelgė į tėvų reikalavimą ir kitais mokslo metais pažadėjo pakeisti mokytoją.

Šio pavyzdžio negatyvioji pusė – pati situacija. Mokytojas buvo gerbiamas žmogus, turintis ilgalaikę mokymo patirtį. Nei pokalbiai su administracija, nei su mokyklos psichologu, nei su klasės auklėtoja nedavė jokių rezultatų. Tik baimė netekti visos klasės ir mokinių psichosomatiniai negalavimai privertė ieškoti sprendimo. Tai taip pat negatyvus visos situacijos aspektas. Teigiama tai, kad mokytojams ir mokyklos administracijai vis dėlto rūpėjo mokiniai. Jie priėmė mokiniams ir jų tėvams palankų sprendimą.

7-oje klasėje pasikeitė mokytojas, mokiniai juo buvo patenkinti, niekas nepaliko mokyklos.

2 atvejis

Konfliktas kilo tarp dviejų mergaičių iš paralelinių 7-ų klasių. Nuo pat mokslo metų pradžios Katja ir Saša nepraeidavo viena kitos nepastebėdamos. Niekada nepraleisdavo progos kumštelėti į petį ar ranką, pasityčioti ar įžeisti. Katja visada žadėjo gerai įspirti

Sašai, jei ji nesiliaus taip elgtis. Stebėdama visą šią situaciją, vienos klasės auklėtoja nusprendė pasikalbėti su mergaitėmis.

Po savaitės 7a ir 7b klasės drauge su mokytojais išvyko ekskursijon į Sillamäe muziejų. Viename iš muziejaus kambarių Katja sudavė Sašai į veidą. Mergaitė pradėjo verkti, pasiskundė mokytojai ir išėjo iš muziejaus. Klasės auklėtoja (psichologė), norėdama išsiaiškinti situaciją, nedelsdama pasikalbėjo su Katja. Ši papasakojo, kad ekskursijos metu Saša ją fotografavo, o ji to nenorėjo, nes jos nėra draugės. Katja paprašė nefotografuoti ir pasakė, kad jei Saša ir toliau tai darys, ji jai trenks. Katja baiminosi, kad Saša nuotraukas paskelbs internete ir prirašys bjaurių komentarų. Saša nekreipė dėmesio į Katjos prašymą ir toliau fotografavo. Katja nutaikė momentą, kada klasės auklėtojos nebuvo šalia, ir sudavė Sašai,

Grižusi iš ekskursijos klasės auklėtoja paskambino Katjos mamai ir, norėdama išvengti situacijos, kai Sašos tėvai nueis į mokyklą aiškintis, o mergaitės mama nieko nežinos, papasakojo, kas įvyko. Natalja, Katjos mama, stojo ginti dukros ir užsipuolė Sašą. Kitą dieną viena mergaitė iš 12-os klasės atėjo pasikalbėti su Katja. Jos klasiokai apie tai nedelsdami informavo klasės auklėtoją.. Pasirodė, kad Sašos mama paprašė vyresniosios mergaitės pasikalbėti su Katja. Netrukus mokykloje pasirodė Sašos mama, o klasės auklėtoja paprašė ateiti ir Katjos mamą, kad būtų galima aptarti susidariusią situaciją. Pokalbio metu išaiškėjo, kad mergaitės nepapasakojo visko tėvams, todėl auklėtoja paprašė ateiti ir mergaites. Sašos klasės auklėtoja (psichologė) su abiem mamom ir mergaitėm kalbėjosi valandą. Ir mamos, ir mergaitės nusiraminusios išėjo namo.

Negatyvus šios situacijos aspektas yra tas, kad buvo leista įtampai peraugti į konfliktą. Pozityvu — pedagogų kolektyvo kompetencija sprendžiant tokio pobūdžio problemas, geri bendravimo įgūdžiai, tinkamas situacijos įvertinimas, tėvų jausmų ir mergaičių priešpriešos supratimas. Konfliktas buvo išspręstas.

3 atvejis

Problema — išankstinė mokytojo nuomonė apie vaikus. Paskutiniaisiais mokslo metais į 11-ą klasę atėjo mergaitė iš kitos mokyklos. Ji buvo paskirta į vidutinio gabumo matematikų klasę. Netrukus kilo problemų tarp mergaitės ir mokytojos. Pastaroji prikalbėjo netinkamų dalykų, pvz., kad mergaitė pasielgė kvailai atėjusi į šią gimnaziją ir kad ji niekada negaus gerų pažymių iš matematikos.

Tie patystestai buvo vertinami skirtingai. Kai kurie mokiniai, padarę tokias pačias klaidas, gaudavo 4, o kai kurie — 3. Mergaitė labai jaudinosi dėl matematikos pažymių, nes ketino laikyti baigiamąjį egzaminą, o jo rezultatai buvo svarbūs stojant į universitetą.

Konfliktas vis stiprėjo. Klasės auklėtoja pasikalbėjo su matematikos mokytoja, bet pastaroji teigė, kad nieko ypatingo nevyksta. Visa tai mergaitei sukėlė depresiją, ji nebenorėjo su niekuo bendrauti.

Metų pabaigoje konfliktas pasiekė apogėjų — į mokyklą atėję mergaitės tėvai ir dėl anūkės labai besijaudinanti močiutė papasakojo, kad ankstesnėje mokykloje mergaitė buvo mylima ir gerbiama. Į šią mokyklą ji perėjo norėdama patobulinti anglų kalbos įgūdžius. Konfliktuojančios pusės buvo pakviestos į direktoriaus kabinetą, kur išdėstė savo požiūrius. Klasės auklėtoja nesuprato mokytojos neigiamo nusiteikimo mergaitės atžvilgiu, mokytojos argumentai buvo neaiškūs. Tėvai ir mergaitė nusprendė ateinančiais metais pasirinkti kitą klasę su kitokiu matematikos mokymu ir kita mokytoja.

„Tikiuosi, kad ji sutars su naująja mokytoja. Mokinė nėra linkusi konfliktuoti, atvirkščiai, ji yra labai sugyvenamo būdo, geraširdė“, — teigė klasės auklėtoja.

4 atvejis

8a klasės mokinys nuolat kenkia per pamokas: trukdo kitiems mokytis, svaidosi netinkamais žodžiais, nepagarbiai elgiasi su mokytoja. Buvo imtasi tokių konflikto sprendimo priemonių:

1. Su mokiniu buvo kalbamasi apie situaciją ir bandyta kartu ieškoti sprendimo. Mokinys, prieš tai gavęs klausimus, atliko savianalizę. Jo vertinimai buvo išklaustyti, o pokalbio dalyviai pamatė, kad mokinys pats siūlo sprendimą
2. Pokalbiuose dalyvavo ir tėvai, ir mokytoja, ir klasės auklėtoja. Jie taip pat teikė savo siūlymus.
3. Bendrų pokalbių metu buvo nustatyta konfliktų priežastis – mokinio teigimu, tai perdėti matematikos mokytojos reikalavimai. Mokinys į konfliktą įtraukė ir tėvus.

Konflikto sprendimas:

1. Aptarus mokinio atliktus darbus, tėvams ir pačiam mokiniui buvo išaiškinti mokinio įsipareigojimai pamokų metu ir atliekant namų darbus. Tėvai suprato esmę ir rado bendrą kalbą su mokytoja.
2. Mokiniui buvo pasiūlyta dalyvauti matematikos olimpiadoje, kur darbą tikrintų kitas mokytojas ir, matant rezultatus, būtų galima nuspręsti, kas kaltas, o kas teisus.
3. Mokinio rezultatai pasirodė prasti. Jis pradėjo lankyti papildomas matematikos pamokas. Konfliktas sprendėsi pamažu.
4. Pagerėjo matematikos mokymosi pasiekimai, sumažėjo agresyvumas, pagerėjo atmosfera klasėje.

5 atvejis

Mokinys A – protingas, ambicingas, puikiai save vertinantis, kelių mokyklos olimpiadų nugalėtojas, gyvenantis vienas su motina, kuri skiria jam daug dėmesio, įsivėlė į konfliktą su savo bendraamžiais. Manomas konflikto pagrindas – pavydas ryškioms asmenybėms (gerai žinoma, kad vidutinybės pripažįsta tik vidutinybes). Mokinys A – naujokas, atėjęs iš kitos mokyklos. Mokiniai gerai su juo elgėsi, bet jo kategoriškai, kartais kandūs pasisakymai, savita nuomonė ir tikėjimas savo teisumu nuteikė mokinius prieš jį. Ginčai dažnai prasidėdavo dėl nereikšmingų dalykų (kitokio pasakymo, kitokios reakcijos).

Mokinio A klasės auklėtoja kalbėjosi su juo, jo mama ir su paralelinės klasės, kur mokėsi mokinio A priešininkai, auklėtoja. Tos klasės lyderis buvo atėjęs iš didelės mokyklos, kurioje jam daug kartų teko nukentėti nuo vyresnių moksleivių. Reikėtų pabrėžti, kad mokiny A per pamokas su kitais nekonfliktuodavo, konfliktai kildavo tik laisvu nuo pamokų metu.

Konflikto kulminacija: kai visos konfliktuojančios pusės mokėsi 8-oje klasėje, priešininkų lyderis, prisidengdamas ižeistos mergaitės garbe, pradėjo peštynes. Bet mergaitė, stumtelėdama mokinį A, pati išprovokavo konfliktą. Mokytojai buvo priversti kreiptis į paauglių ir nepilnamečių inspekciją. Kalbėtasi su mokyklos administracija ir tėvais. Ši procedūra visus privertė labiau įsigilinti į situaciją, priežastis ir konflikto pasekmes, kiekvieno asmeninį vaidmenį ir atsakomybę. Konfliktas išnyko. Po pusmečio visi konflikto dalyviai kuo puikiausiai sutarė.

Konfliktų atvejų pavyzdžiai iš Lietuvos

Pateikė Daiva Penkauskienė, ŠDC

1 atvejis

Matas yra stambus, aukštas, labai aiškiu ir garsiu balsu kalbantis dešimtmetis berniukas. Pagal akademinio pažangumo rezultatus jis nėra geriausias, bet nėra ir blogiausias. Jam patiko dalyvauti klasės gyvenime, atlikti grupinius uždavinius, bet jis visuomet sugaišdavo daug laiko bet kuriai užduočiai atlikti. Dėl šios priežasties niekas nenorėjo su juo kartu dirbti ir tai darė tik mokytojo verčiami. Mato mintys įdomios, originalios, į nieką kitą nepanašios, tačiau bendraklasiai dažnai iš jų šaipydavosi. Mokytojas stengėsi pamokų metu kontroliuoti situaciją, tačiau viskas keisdavosi per pertraukas ir po pamokų. Mokiniai Matą erzindavo, stumdydavo, mėtydavo jo knygas ir sąsiuvinius, mušdavo. Matas pradėjo vengti mokyklos. Kiekvieną rytą jis iš namų išeidavo lyg į mokyklą, bet niekada iki jos nenueidavo. Klasės auklėtoja gavo telefoninę žinutę, o vėliau ir elektroninį laišką apie berniuko „ligą“. Matas

mokykloje nesirodė ištisas 3 savaites. Jis laiką leido artimiausioje interneto kavinėje.

Mokymo veiklų pasiūlymai:

Pateiktas pavyzdys yra šiek tiek modifikuotas realios mokyklinės situacijos atvejis. Šios dalies autorė, kaip mama ir mokyklos bendruomenės narė, pati stebėjo šią situaciją. Tai nebuvo labai išskirtinis atvejis. Tokių pavyzdžių galima rasti daugelyje įvairių šalių mokyklų, tačiau situacija gali būti vertinama skirtingai. Jei esate grupės mokytojas, lektorius ar seminaro vedėjas, galite dalyvius suskirstyti į 3 grupes:

- A grupė – mokiniai;
- B grupė – tėvai;
- C grupė – klasės mokytojai.

Kiekviena grupė yra prašoma iš pasirinkto ar priskirto vaidmens pozicijos išanalizuoti atvejį. Reikia pristatyti situacijos vertinimą ir pasiūlyti sprendimą. Po to, kai pristatomi visi pasiūlymai, paprašoma juos visus įvertinti ir suskirstyti pagal efektyvumo bei galimybės realizuoti laipsnį. Lektorius gali panaudoti „apskritojo stalo“ metodą, kad kiekvienos grupės nariai išbandytų save skirtinguose vaidmenyse, išreikštų skirtingus požiūrius, pareikštų kaip galima daugiau pozityvių sprendimo variantų.

Realiame gyvenime šis atvejis dėl jungtinių mokytojo, tėvų ir vaikų pastangų turėjo laiminga pabaigą. Mokytojas originalias Mato idėjas bandė palaikyti akivaizdžiai demonstruodamas, kad jos yra vertinamos, berniuko tėvai konsultavosi su specialistais ir stengėsi ugdyti berniuko pasitikėjimą savimi, o jis pats, padedamas suaugusiųjų ir keleto bendraklasių, mokėsi nepasiduoti sunkiose situacijose.

2 atvejis

Paulius yra 14–metis 8–os klasės moksleivis. Kaip ir visi paaugliai, jis yra truputį per daug triukšmingas, per daug aktyvus, per daug

pamokų metu užsiėmęs kitais dalykais, o ne mokymusi. Nepaisant to, jis mokosi gerai, išskyrus gimtąją kalbą. Mokytoja nežino, kaip atkreipti jo dėmesį, o už nederamą elgesį pamokų metu iš dėstomojo dalyko rašo 2. Paulius nusprendė nebeeiti į gimtosios kalbos pamokas. Jo domėjimasis rašymu ir skaitymu pamažėle blėso. Laimei, tėvai ir mokyklos administracija atrado tikrąsias pamokų praleidinėjimo priežastis ir leido pakeisti gimtosios kalbos mokytoją. Tačiau Paulius vis tiek praleidinėjo pamokas. Jis praleido daugiau nei 30 proc. visų pamokų per mokslo metus. Pažymiai vis prastėjo ir Paulius toje pačioje klasėje liko antriems metams.

Mokymo veiklų pasiūlymai:

Šią istoriją papasakojo tėvai. Tai tikras nutikimas, įvykęs prieš porą metų vienoje iš Vilniaus bendrojo lavinimo mokyklų. Paulius paliko šią mokyklą ir pradėjo mokytis kitoje toli nuo jo gyvenamosios vietos esančioje mokykloje. Situacija pagerėjo, jo mokymosi rezultatai taip pat. Tačiau retkarčiais jis vis tiek įsivelia į konfliktines situacijas su gimtosios kalbos mokytoja, nors ši labai stengiasi jų išvengti.

Lektorius gali paprašyti grupės prisiminti panašią patirtą situaciją, atpasakoti ją mažose grupelėse (po 3–5 asmenis), po to pristatyti visai grupei. Antroji užduotis — pristatytiems atvejams pasiūlyti pozityvių situacijos sprendimo variantų. Trečioji užduotis — situacijas ir jų sprendimus palyginti su lektoriaus pateiktais.

1. Kokie panašumai?
2. Kokie skirtumai?
3. Kokie grupės pristatytų situacijų sprendimo variantai gali būti pritaikomi lektoriaus pateiktiems?

Lektorius gali paprašyti individualiai ar mažose grupelėse situaciją perrašyti pradedant sakiniu „Jo domėjimasis rašymu...“.

Lektorius gali pasinaudoti šiais metodais: minčių lietumi, laisvu rašymu, grupės darbu, Venno diagrama ir kt.

3 atvejis

Lina yra dvylikametė. Ji ilgą laiką sirgo, jai buvo skirtas namų mokymas. Po pusmečio Lina grįžo į mokyklą. Mergaitei visuomet rūpesčių sukeldavo matematika. Po ilgo nebuvimo mokykloje atsirado didelė spraga. Mokytoja, suprasdama situaciją, neskyrė jai namų darbų kaip kitiems. Tačiau atsirado tokių mokinių, kurie tuo piktinosi: „Kodėl ji geresnė už mus?“. Mokytojos aiškinimai nepadėjo. Nepaisant to, kad joks atviras konfliktas klasėje nekilo, Lina mokykloje beveik neturėjo draugų. Ji jautėsi nesava, atstumta ir pradėjo ieškoti būdų, kaip įsiteikti klasiokams. Mergaitė pirko jiems saldumynų, duodavo pinigų, stengėsi jiems visaip pasitarnauti. Kurį laiką tokia taktika veikė, bet požiūris į ją pačią nebeprisiekė, o laikui bėgant net ir pablogėjo.

Mokymo veiklų pasiūlymai:

Aprašytas atvejis yra netikras, išgalvotas. Bet jis tikrai galėtų įvykti realiame gyvenime, o gal net ir vyksta. Lektorius gali paprašyti grupės prisiminti atvejus, kai mokiniai konfliktines situacijas bandė spręsti panašiai kaip Lina. Iš pradžių užrašomos asmeninės mintys, vėliau jomis pasidalinama, jos sugrupuojamos naudojantis „tinklo nėrimo“ metodu. Lektorius gali paprašyti apmąstyti, kokią žalą asmens vystymuisi gali daryti toks problemos sprendimas, kaip tą žalą sumažinti, kas turi už tai prisiimti atsakomybę.

Lektorius gali pasinaudoti šiais metodais: individualiu rašymu, „tinklo nėrimu“, grupės diskusija.

Visi pristatyti atvejai gali turėti kelis pačios mokyklos bendruomenės surastus sprendimo variantus. Mokytojai gali papasakoti ir tikriausiai papasakos daug įdomių, sudėtingų, sėkmingų ir nesėkmingų atvejų iš savo darbo praktikos. Pasinaudokite jais kaip metodine priemone mokymo tikslams.

Žinoma, yra atvejų, kai mokytojai jaučiasi esą bejėgiai. Tada reikia pagalbon kvieisti specialistus, ekspertus, profesionalus.

Šaltiniai

1. Bagdonas A. Mokinių stresas ir mokyklos baimė: turinys ir raiškos ypatumai. Vilnius, 2003.
2. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai. Vilnius, 2006.
3. Klizaitė J., Varneckienė A., Rupkuvienė S. Pedagoginės–psichologinės situacijos. Vilnius, 2006.
4. Rimkevičienė V. The cost of pupils' none-attendance and school year repetition. Vilnius, 2001.

Konflikto atvejo pavyzdys iš Graikijos

Pateikė Despoina Stamataki, European kultūrinės sąveikos.

Soraya yra 16–metė musulmonų tikėjimo mergaitė. Jos veidas labai gražus, bet uždengtas skara. Mergaitė dažnai šypsosi, nors kartais jos veidu nuslenka liūdesys. Soraya dažnai šnekučiuojasi, plepa su draugėmis.

Mergaitei buvo dvylika, kai ji su šeima, turinčią pabėgėlių statusą, atkeliavo į Graikiją. Jai sunkiai sekėsi graikų kalba ir matematika.

Kadangi mergaitės mokymosi rezultatai negerėja, ji vis kalba apie savo problemas, skundžiasi tėvu, kuris vadina ją kvaila, rengiame susitikimą. Susitikimo metu tėvas klausia, kodėl jo dukra, kitaip nei jos brolis, kuriam sekasi, nedaro jokios pažangos. Toliau jis tęsia kalbą apie Sadamą Huseiną, pasakoja apie kankinimus. Jis kalba ir kalba...

Pagaliau paklausus, ar jis nemano, kad tokios kalbos nėra tinkamos girdint dukrai, vyras yra pertraukiamas. Bet jis net nesuprato klausimo.

Soraya susitikimo metu nieko daug nepasako. Mes suprantame, kad tėvas neleidžia jai gyventi taip, kaip gyvena dauguma jos bendraamžių. Mes taip pat žinome, kad ji slapčia susitikėja su berniuku.

Mergaitė yra paskojusi, kad kai visa jų šeima išsirengia į

paplūdimį, Soraya ir jos motina baisiame karštyje sėdi apsirengusios. Mergaitė dėl to griaužiasi, bet kartu ji ir nenorėtų, kad kas nors matytų ją apsirengusią maudymosi kostiumėliu. Jos pusbrolis ją šnipinėja mokykloje ir turbūt viską praneša tėvui.

Nuorodos

Jei susidomėjote pateikta medžiaga ir norėtumėte sužinoti daugiau, prašome kreiptis į šios dalies autorius:

SLOVĖNIJA

Helena Matavž: helena.matavz@azm-lu.si

ITALIJA

Katia Bruno: katia.bruno@euroformrfs.it

ESTIJA

Anzhelika Zaderej: info@kjpg.edu.ee

Valentina Ivanova: infojuht@ahtme.edu.ee

Ljudmilla Jemeljantšenko: infojuht@ahtme.edu.ee

Inna Mällo: infojuht@ahtme.edu.ee

LIETUVA

Daiva Penkauskienė: daiva.dc@vpu.lt

GRAIKIJA

Despoina Stamataki: stamdes1@otenet.gr

Šešta dalis. Įvairovės valdymas

European Cultural Interactions

Autorė: Nelly Tzinieri, Jaunimo konsultavimo centro bendrojo lavinimo mokyklų

Atėnuose konsultantė

Įvadas

Kai galvojame apie konsultavimą, turime nepamiršti klasės įvairovės tautybių ir kalbų bei kilmės aspektu. Daug kas priklauso nuo mokytojo ir mokinių „pamatų“, ištakų, kilmės. Turime galvoje ne tik etninius bei kultūrinius skirtumus (pvz., galime remtis asmens identiškumo vertikale, kurią iš dalies nulemia istorinis palikimas (žr. Amin Maalouf's darbus), bet ir ugdymo, švietimo, socioekonominis, visuomeninės grupės pvz., kokios yra pajamos, socialinis statusas, išsilavinimas arba vadinamoji „horizontalioji“ konstrukcija. Įvairios priežastys lemia stipresnę ir tolesnę įvairovės plėtrą, todėl su ja susiduriama ir mokyklos aplinkoje.

European Cultural Interactions

Šiandieninio ugdymo prielaida yra „homogeniškumo–įvairovės“, kaip abiejų lygių pusių, supratimas ir vertinimas. Reikia juos suvokti ir vertinti iš abipusių perspektyvų, kaip konstruktyvų ir dinamišką, besikeičiantį reiškinį. Identiškumas, elgesys, priklausomumo jausmas, įvairūs požiūriai visuomet bus neatskiriama dinamiška mokyklinio gyvenimo dalis, kelianti rūpesčių ir problemų.

Todėl profesionalai (mokytojai, lektoriai, mokyklų vadovai ir kt.), susidurdami su įvairovės kausimais, turi atminti:

- a) neatsiejamą homogeniškumo ir įvairovės ryšį, sąsajas;
- b) dinamišką procesą, kuriame jie egzistuoja, ir nuolatinę kaitą, kurią jie patiria.

Šios dalies uždaviniai

Jau antroje šios knygos dalyje kalbama apie tai, kad konsultavimo mokykloje tikslas yra kurti saugią aplinką vengiant konfliktų ir užtikrinant taikią, ramią mokymosi aplinką.

Šios dalies tikslas – aptarti įvairovės suvokimo reikšmę mokykloje, atkreipti profesionalų dėmesį į savitarpio, bendraamžių pagalbos svarbą.

Sąvoka „įvairovė“ šioje dalyje suprantama labai plačiai – tai kultūra, etniškumas, religija, amžius, lytis, seksualinė orientacija, fizinės ir psichikos savybės, išsilavinimas, socioekonominiai pagrindai ir kt.

Šioje dalyje aptariami pagrindiniai moksliniai principai ir metodologijos aspektai, o kasdienio gyvenimo pavyzdžiai pristatomi per įvairią suvokimo prizmę: tai, kas vieniems suprantama, aišku, kitiems – ne: visi savo vertybių pasaulį mato skirtingai, daug kas yra sąlygiška, todėl vengiama griežtos klasifikacijos. Tačiau, kai yra tokia įvairovė, visuomet įmanomos derybos, tarimasis, jei siekiama abipusio supratimo, pripažinimo ir konstruktyvaus dialogo. „Savęs“ kūrimas ir realizavimas labai dažnai vyksta su „kito“ pagalba, o galiausiai tiek „aš“, tiek „kitas“ vienas kito atžvilgiu yra kintamos sąvokos.

Raktiniai žodžiai

Kultūrinis, tarpkultūrinis. reprezentacija, klišė, derybos, empatija, sutaikinimas, jėga, identiškumas.

1 žingsnis. Nuo teorijos prie praktikos

A. Pagrindiniai teoriniai tarpkultūrinės pedagogikos modelio principai:

- Pedagogika tiesiogiai susijusi su asmenimis: be gebėjimų ir

interesų domimasi ir autobiografinė ir mokymosi praeitimi.

- Pedagogika tiesiogiai susijusi su veiksmu: ji remiasi antropologiniu principu, kad žmonės yra aktyvios būtybės, kurios nori pačios valdyti savo gyvenimą.
- Pedagogika tiesiogiai susijusi su civilizacija: kaip gyvenimo formavimo instrumentą ji perduoda žinias ir išmintį.

B. Essindžerio modelis: 4 pagrindiniai tarpkultūrinio švietimo principai:

1. Empatija;
2. Solidarumas;
3. Pagarba kultūrinei įvairovei;
4. Nacionalistinio mąstymo atsisakymas (t. y. klischės ir išankstinės nuomonės).

2 žingsnis. Žinojimo, bendravimo, krizių valdymo poveikiai

2.1. Žinojimas

Pagrindiniai klausimai, kuriuos, prieš pradėdamas dirbti su bendraamžių pagalbininkų grupe, turi apmąstyti mokytojas–patarėjas, mokytojas–konsultantas, yra šie:

Kaip man kurti savo, kaip patarėjo, vaidmenį?

Kokios mano stipriosios pusės „Aš galiu...“ nuo pasimetimo iki savigarbos?

Emocinis savęs, savo galių pažinimas (mąstant apie „save“ ir „kitus“).

Kaip man nusistatyti ribas?

Kaip man nusistatyti prioritetus, „taikinius“ (ko aš noriu, kad jie išmoktų, sužinotų, kiek galima plėsti, gilinti jų žinias)?

Kaip motyvuosiu?

Kokius požiūrius kursiu, skatinsiu?

Kaip aš kursiu savo „profesinę“ tapatybę?

Ar mes žinome, kaip bendrauti? Kaip tvarkytis su įvairove?

Kaip galime bendrauti su bendruomenėmis?
Ką mes joms galime pasiūlyti?
Ko mes galime iš jų išmokti?

Kaip pavyzdį pasitelkime šią užduotį:

Etapas A:

Asmeninis herojus:

Dalyviai pasidalina į dvi grupes ir kiekvienas iš jų mąsto apie savo pačių herojų–idealą (po to, jį/ją nupiešia). Dalyviai yra prašomi užduoti savo įsivaizduojamiems herojams, jei juos susitiktų, tokius klausimus: a) Ko jie siekia? b) Iš kur semiasi jėgų? c) Su kokiais sunkumais susiduria?

Etapas B:

Kiekvienas dalyvis paprašomas parašyti pasakojimą savo herojaus vardu.

2. 2. Bendravimas

Sąsajų tarp „panašumų“ ir „skirtumų“ supratimas.

Žinome, kad žmonės yra linkę kategorizuoti, t. y. priskirti save ar kitus kokiai nors ypatingai kategorijai (pvz., pagal odos spalvą, kalbą, lytį, kilmę ir pan.). Žmonės taip pat pagal tam tikrus požymius priskiria save kokiai nors bendruomenei ar bendruomenės grupei. Tokiu būdu atsiranda „etiketės“, prisidedančios prie hierarchinių santykių, o kartu ir konfliktų kūrimo tarp pavienių asmenų ar grupių.

Svarbu, kad mokytojai ir mokiniai skirtybes suvoktų ne kaip neišvengiamas kliūtis, bet kaip praturtinantį, dinamišką procesą.

Nėra jokių magiškų receptų, kaip to pasiekti, tačiau pravartu atkreipti dėmesį į du aspektus:

1. Mes esame priklausimo nuo mūsų mokinių patirties;
  2. Mes esame priklausomi nuo vyraujančių santykių tarp mokinių.
- Šiek tiek pasiaiškinkime, kas vyksta grupės viduje. Ne visada

ryški ir aiškiai suvokiama elgsena, įvairūs spėliojimai ir nuotaikų kaita gali būti siejama su lyderių konkurencija, kova dėl hierarchijos ir privilegijų, santykiais tarp skirtingų lyčių, skirtingų amžiaus grupių, aplinkos destrukcija, religiniais aspektais ar asmeniniais ketinimais. Trumpai sakant – su viskuo, kas nesiderina su grupės planais. Grupės dinamika gali būti pažeista būtent dėl tokių „slaptų“ ir nepripažintų įvairovės aspektų.

Keletas iliustruojančių pavyzdžių:

A) Sudarykite dvi grupes. Kiekviena iš jų turi ginti vieną pasirinktą argumentą, o vėliau daryti atvirkščiai – ginti priešingą argumentą (pvz., laikytis pozicijos, kad mokinys už rimtą nusizengimą turi būti šalinamas iš mokyklos, o vėliau daryti priešingai – ginti poziciją, kad jis būtų paliktas mokykloje. Abiem atvejais reikia pateikti svarių argumentų).

B) Išgyvenimas džunglėse. Reikia įsivaizduoti situaciją, kad lėktuvas nukrito vidury džunglių. Išlikę gyvi pasidalina į dvi grupes. Kiekvienas asmuo turi parengti savo išgyvenimo planą. Kiekviena grupė (asmuo, pora ar keletas asmenų) perskaito savo planus, pasidalina su kitais, diskutuoja, aptaria, aiškinasi savo ir kitų jausmus, mintis.

2. 3. Valdymas

Skirstymas į tam tikras kategorijas, jėgos ir galių demonstravimas dažnai baigiasi konfliktais. Kiekvienas iš mūsų turime tam tikrų galių. Ar mes tai suvokiame? Štai keletas nuorodų, padėsiančių tai išsiaiškinti:

- Pažinkime save;
- Pažinkime kultūrą;
- Pažinkime įvairias kultūrinės ir tapkultūrinės situacijas;
- Pažinkime kitas kultūras;
- Mokykimės mokytis.

Nereikia siekti jėgos ignoravimo, reikia ją tyrinėti, pažinti ir panaudoti pozityviems tikslams. Konfliktas gali būti puiki asmens ir grupės kaitos galimybė.

Egzistuojančios įtampos ar konflikto pripažinimas padeda išvengti netinkamo ar net nusikalstamo elgesio mokykloje.

Be šio straipsnio pavyzdžių jūs taip pat galite pasiremti šioje knygoje pateiktais konfliktų atvejų analizės pavyzdžiais. Didžioji jų dalis kalba apie įvairovę, jos suvokimą, valdymą ir vertinimą.

3 žingsnis. Priemonės

Yra įvairių knygų, literatūrinių ir informacinių tekstų, filmų, TV laidų apie kitas, ne tik Europos Sąjungos, šalis. Naudodamiesi šiomis priemonėmis mokytojai mokinius gali supažindinti su kitomis kultūromis. Menas padeda pažinti egzistuojančią įvairovę pasaulyje. Yra žinoma, kad susižavėjimas knyga ar paveikslu padeda kurti sentimentalias sąsajas. Prie kitokio pasaulio atradimo prisideda ir biografijos.

Jos leidžia geriau suvokti įvykius ir situacijas, o subjektyvi pozicija (per autoriaus ar herojaus „aš“) juos daro labiau tikroviškus. Skaitytojai tarp savęs ir autoriaus audžia minties ryšius. Jie susitapatina su autoriaus mintimis, rūpesčiais, atsiminimais. Skaitytojai rašytojuje atranda dalį savęs, kuriama tam tikra intymumo atmosfera.

Jei kalbėsime apie filmus, užtenka prisiminti „Babelį“, „Ruandos viešbutį“, „Vandenį“, iraniečių filmus „Rojaus spalva“, „Rojaus vaikai“, „Atmink mane“ ir kt.

Autobiografijos padeda moksleiviams kurti ir pristatyti savo pačių istorijas, kurti įsivaizduojamas kitų biografijas. Tai puiki proga iš įvairių pusių pasižiūrėti į save ir kitus. Iš tiesų nustebinsime pamatę, kiek įvairių rakursų, požiūrių, nuomonių egzistuoja, kaip mes, lygindami su kitais, susiauriname ar išplatiname mūsų suvokimą, ir kaip mus stipriai veikia supanti aplinka. Tokios priemonės padeda lengvai nusikratyti klišių ir stereotipų.

Mokinių taip pat galima paprašyti sukurti vaidmenų žaidimą. Viena grupė gali būti „imigrantais“, kita — „vietiniais“, trečia —

„turistais“ ir pan. Jų galima paprašyti būtent prisiimto vaidmens akimis pavaizduoti praleistą dieną ar patirtą įvykį. Tokiu būdu situacijos suvokiamos įvairiapusiškiau, giliau, prasmingiau, išvengiama nesusipratimų, nesutarimų ir net konfliktų

W. Goodwin teigia, kad pamatinis švietimo tikslas turi būti mokymas, kaip mąstyti, kaip kalbėti, kaip prisiminti ir kaip kelti klausimus. Šių tikslų siekimas kuria dialogo, bendravimo atmosferą, formuoja asmeninio požiūrio raišką.

Panašių programų, kaip kad mūsų ASSIST programa, kūrimas turi įtakos teigiamiems poslinkiams mokyklos aplinkoje. Mokomasi klausytis ir girdėti, žiūrėti ir matyti, suprasti save ir kitus. Saugios ir teigiamos mokyklos aplinkos kūrimas lemia ir artimiausios bendruomenės santykių tobulinimą.

Šaltiniai

«Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης», Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο σχολείο. Φραγκουδάκη Α., εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1985.

«Το πολύχρωμο σχολείο», Σχεδία, εκδ. Νήσος.

«Σχολείο χωρίς σύνορα», Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης της ΟΛΜΕ, ΟΕΔΒ.

«Ψυχοκοινωνιολογία της σχολικής τάξης», Τσιπλιτάρης Α., Τα εκπαιδευτικά, 1994.

«Ο σύμμαχος από την άλλη χώρα», Τσαλίκουλου Φ., εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

«Μετανάστες, Παλιννοστούντες, Πρόσφυγες στην Ελλάδα» εκδ. του 2004 (CD ROM), ΚΕΝΕΠΑ.

«Ρατσισμός, κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής». ΥΠΕΠΘ – Γ.Γ. Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα, 1996.

«Μειονότητες και Εξουσία», Παπαστάμου Στ. – Μιούνν Γκ., εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1983.

«Προκαταλήψεις & Στερεότυπα» Δημιουργία και

αντιμετώπιση, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – ΓΓΛΕ.

«Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης», Γεωργογιάννης Π. 1997, Αθήνα, Gutenberg.

«Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση», Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας, Cummius J. 1999, Αθήνα Gutenberg.

«Θύματα και Θύτες», Kast, Verena, εκδ. Θυμάρι, Αθήνα, 2001.

«Μέσα στη φωτιά», (Μετασχηματισμός μεγάλων ομάδων, αξιοποιώντας τις συγκρούσεις και την διαφορετικότητα), Arnold Mindel, εκδ. Γραφές, Αθήνα, 2002.

«Η επιθετικότητα, στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία» Επιμέλεια: Ι.Ν. Νέστορος, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1997.

«205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων» Ζ. Αρχοντάκη – Δ. Φιλίππου, εκδ. Καστανιώτη, 2003.

Caffery T., Erdman P. & Cook D. Two systems/one client: Bringing families and schools together. *The family journal*, 2000, 8: 4, 154–160.

Crothers L., Kolbert & Barker W. Middle school student's preferences for antibullying interventions. *School Psychology International*, 2006, 27, 475–487.

Dake J., Price J., Telljohann S. & Funk J. Principals' perceptions and practices of school bullying prevention activities. *Health education & behaviour*, 2004, 31, 372–387.

Sharp S. Self-esteem, response style and victimization: possible ways of preventing victimization through parenting and school based training programmes. *School Psychology International*, 1996, 17, 347–357.

De Carlo M. „Stereotype et identite“ in *Etudes de Linguistique Applique No 107*. Didier Erudition, 1997, 279–290.

Irigaray Luce,, *Je Tu, Nous: Toward a Culture of Difference*, Routledge, London, [1990] 1993.

Simmel Georg. «The stranger» in *On Individuality and Social Forms*. (Ed. by Donald N. Levine), The University of Chicago. Press, Chicago [1908] 1971.

Naudingos papildomo skaitymo nuorodos:

People Building Peace. 351 inspiring stories from around the world, European Centre for Conflict Prevention, 1999.

All different, all equal, educational pack, Council of Europe, 1995.

Compass, A manual on human rights education with young people, Council of Europe, May 2002.

Social Inclusion, T-KIT Nr. 8, Council of Europe and European Commission, June 2003.

Intercultural Learning, T-KIT Nr. 8, Council of Europe and European Commission, November 2000.

Hierarchy of Needs, Abraham Maslow.

Europe–Anti–discrimination, Fundamental Social Rights and Civil Society.

Manual for human rights education, UNESCO, Paris, July 1997.

Virtual School – The Sciences of education Online

www.auth.gr/virtualschool/index.html

www.niotho-asfalis.gr

www.theartofcrime.gr

Žodynėlis

Klišė – išankstinės nuomonės forma – tai takoskyra tarp realybės ir mūsų įsivaizdavimo, tai supaprastintas, iškreiptas ir apibendrintas tikrovės vaizdas.

Kultūrinis – tai su kultūros komponentais susietas realybės suvokimas tam tikroje erdvėje ir laike.

Tarpkultūrinis – daugelio kultūrų egzistavimas toje pačioje erdvėje.

Empatija – požiūris, vedantis į „kito“, „kitokio“ pažinimą, priėmimą, stengimasis į dalykus pažvelgti kito akimis, stengimasis susitapatinti su kitais.

Identiškumas – tai priklausomumo jausmas, asmenybės formavimas remiantis subjektyviomis ir objektyviomis situacijomis.

Tarpininkavimas – tai konfliktų valdymo būdas, kai asmuo (tarpininkas) vadovauja asmenų, įsivėlusių į konfliktą, pokalbiui ir kartu siekia bendro sprendimo, kad nebūtų „laimėjusių“ ir „pralaimėjusių“, o konfliktas nebūtų toliau plėtojamas.

Derybos – tai strategija, padedanti pasiekti pokyčių. Tai procesas, kurio metu niekas nepasiekia to, ko nori, bet pasiekia dalį norimo, arba susitariama dėl kompromiso. Su derybomis siejamos šios sąvokos: *kaina, pelnas, teisės, pareigos, vertybės*.

Reprezentacija (socialinė) – ji atsiranda dėl žmogiškojo bendravimo. Ji yra kintanti, dinamiška, reprezentacija siejama su mūsų abstrakčiu mąstymu, nuomone ir įsitikinimais bei tarpasmeniniais santykiais ir taktika. Ji priklauso nuo mūsų pačių, savęs pateikimo ir nuo mūsų susikurto „kitų“ paveikslo, kurie, mūsų manymu, nepriklauso mūsų pasauliui.

Jėga/galia (socialinė) – sąmoninga ar nesąmoninga, visuomeniniai ar asmeniniai gebėjimai, kurių pagrindas – kultūrinės bendruomenės palaikymas, asmens psichologija ir/ar dvasios stiprybė. Socialinė jėga padeda bendrauti.

Septinta dalis Kaip tai atrodo praktikoje?

Keletas naudingų strategijų, metodų ir technikų

Daiva Penkauskienė, Šiuolaikinių didaktikų centras, Lietuva

Įvadas

Šioje dalyje pristatysime keletą ugdymo strategijų, metodų ir technikų, kuriomis projekto partneriai naudojami savo kasdieniame darbe su vaikais, mokiniais, jaunuoliais, suaugusiais. Tai priemonės, kurios tinka bet kokiai grupei – pagal amžių, socialinę, etninę kilmę ar kt. Skiriasi tik jų pristatymo ir panaudojimo būdas tam tikroje aplinkoje ir situacijoje. Todėl manėme, kad yra prasminga paaiškinti kontekstą, kuriame vyksta veiksmas. Mes visi žinome, kaip mokytojai žavisi įvairiais metodais. Jie nori jų vis daugiau ir daugiau. Šios knygos bendra autoriai nori atkreipti dėmesį į *tikslingą* metodų naudojimą, kai visada keliami tokie klausimai:

- Koks yra šios veiklos tikslas?
- Kaip mano pasirinkta strategija, metodas padės pasiekti norimų tikslų?
- Kuri strategija, metodas geriausiai padės siekti užsibrėžto tikslo?

Gerai mokytojai, kaip geri artistai, savo „kišenėse“ turi įvairių ir įdomių daiktų (metodų), bet tikrai išmintingi mokytojai visada žino, kad nereikia traukti visų iškart ir vienu metu. Jie puikiai išmano, ką, kur, kada ir kaip panaudoti. Mes nesitikime pateikti niekad nematytų, negirdėtų priemonių. Daugelis iš jų bus net jūsų išbandytos. Bet mes tikimės, kad aprašytos situacijos privers dar kartą pagalvoti apie priemonių naudojimą įvairiose situacijose, o galbūt kai kurios pasirodys visai naujoje šviesoje.

Šios dalies tikslas: pristatyti įvairias strategijas, technikas, metodus, projekto partnerių naudojamus kasdienėje veikloje

dirbant su įvairaus amžiaus, tautybių, išsilavinimo, visuomeninio statuso žmonėmis..

Raktiniai žodžiai ir sąvokos:

Strategija – tai ilgalaikio poveikio kompleksinis ugdymo įrankis, susidedantis iš keleto dalių – tai filosofinė

(požiūrio atžvilgiu) ir praktinė (naudojimo prasme) sąvoka.

Metodas – tai paprastas, savarankiškas ugdymo įrankis, padedantis pasiekti norimo tikslo ar veiklos uždavinių.

Technika – tai kompleksinis ugdymo įrankis, prisidedantis prie veiklos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo. Daugeliu atveju savyje talpina keletą metodų ar apima įvairias jų grupes.

Šios trys sąvokos dažnai yra susipynusios tarpusavyje, todėl jas sunku išskirti. Mokytojai dažnai jas vartoja kaip sinonimus. Projekto partneriai šias sąvokas taip pat vartoja savo nuožiūra.

Pavyzdžiai iš Italijos (Euroform)

Bendraamžių paramai reikia labai aiškių strategijų, ji apima daugelį elementų, tokių kaip aktyvus klausymas, pasidalinimas patirtimi, įvairių galimybių tyrinėjimas, įvairių pagalbų formų paieška ir kt. Konsultavimas yra grįstas bendravimu, empatija, supratimu. Asmenys, pradėję tai daryti, gali dirbti su pavieniais asmenimis ar grupėmis. Konsultavimas – tai truputis žmonių santykių filosofijos ir psichologijos, truputis technikos. Visa tai gali egzistuoti atskirai, bet tada negalėtume to vadinti konsultavimu.

Norėtume išskirti keletą technikų:

Lentelė 12

1. Aktyvus klausymas 1. 1. Dėmesio kreipimas 1. 2. Klausimai 1. 3. Perfrazavimas arba persakymas 1. 4. Apibendrinimas	2. Problemos sprendimas 2. 1. Apibrėžimas 2. 2. Kūrybinis mąstymas 2. 3. Svarbių elementų identifikavimas 2. 4. Vertinimas 2. 5. Sprendimo priėmimas	3. Kūno kalba/ pažinimas 3. 1. Atsipalaidavimas 3. 2. Laikysena 3. 3. Kvėpavimo kontroliavimas
4. Planavimas 4. 1. Tikslų nustatymas 4. 2. Numeravimas (sąrašas) 4. 3. Surūšiavimas, sustatymas į vietas 4. 4. Vertinimas	5. Asmeninis tobulėjimas 5. 1. Vizualizacija 5. 2. Patvirtinimas 5. 3. Darbas su emocijomis 5. 4. Vaidmenų žaidimas 5. 5. Intuityvūs požiūriai, mėginimai	

1. AKTYVUS KLAUSYMAS

Geras klausymas sudaro mažiausiai 50 proc. viso konsultavimo darbo. Konsultantas, padrašindamas kalbėtoją, palaikydamas ir modeliudamas pokalbį, pasitelkia tam tikrų įgūdžių. Turime atkreipti dėmesį į keletą „ne“, būtinų konsultanto darbe:

- neteisk kalbančio asmens;
- neduok asmeniškų patarimų;
- neinterpretuok;
- neprisiimk atsakomybės už konsultuojamąjį.

Aktyviam klausymui reikia šių įgūdžių:

1. 1. Dėmesio kreipimas

Labai svarbu klausytis ir klausiančiajam parodyti, kad yra atidžiai klausomasi jo pasakojimo. Pirmiausia apie tai, kad yra klausomasi, galima spręsti iš kūno kalbos. Laikysena, veido išraiška, akių kontaktas rodo dėmesį. Klausytojo laikysena turi būti atsipalaidavusi, patogi. Jis/ji nuo konsultuojamojo turi laikytis per tinkamą atstumą. Tai yra ne per daug toli, kad susidarytų nutolimo jausmas, ir ne per daug arti, kad jaustųsi „lindimas“ į patį žmogų. Klausytojas turi išlaikyti natūralią veido išraišką. Joje atsispindės

kalbančiojo emocijos ir nuotaikos. Tinkamas akių kontaktas yra toks, kuris sako: „Aš esu su tavimi“. Tai reiškia žiūrėti į žmogų, bet ne spoksoti. Dar galima kalbėtoją padrašinti žodžiais, garsais, tokiais kaip „taip“, „aišku“, „tęskite“, „aha“, „mm“ ir t. t.

Svarbu, kad kalbėtojas nebūtų pertraukinėjamas, kad nebūtų pametamas pokalbis, pagrindinė jo mintis.

1. 2. Klausimų naudojimas

Norėdamas gauti informacijos arba drašindamas kalbėtoją, konsultantas klausinėja. Daugiausia vartojami uždari klausimai. Pavyzdžiui: „Kada pirmą kartą tai pastebėjote?“, „Kiek metų jūsų sūnui?“. Atsakymai būna trumpi arba tiesiog „taip“ arba „ne“. Atviri klausimai vartojami tyrinėjimo tikslais. Jais siekiama padrašinti plačiau, išsamiau pasakoti, paaiškinti, plėtoti mintį. Pavyzdžiui: „Ką jūs manote apie darbą?“, „Ką norėtumėte pakeisti?“, „Apie ką norėtumėte šiandien pakalbėti?“. Atvirus klausimus reikia vartoti nuosaikiai ir nesistengti jais patenkinti savo smalsumo.

1. 3. Perfrazavimas

Parafrazė – tai trumpas teiginys, atspindintis esmę to, kas buvo pasakyta. Tai glausta tos pačios reikšmės išraiška, tik kitais

žodžiais. Perfrazavimas yra bandomojo pobūdžio, todėl jei mintis būtų persakoma netiksliai, pasakotojas laisvai ir nevaržomai gali konsultantą pataisyti. Perklausiama gali būti taip: „Ar aš teisingai supratau, kad...“, „Jūs sakėte, kad..., ar ne?“. Paprastai parafrazė baigiama klausiamaisiais žodžiais „ar ne?“, „ar taip?“, „ar teisingai?“. Parafrazė naudojama dėl trijų priežasčių:

1. Tai yra dar vienas būdas parodyti, kad yra klausomasi ir suprantama, ką pasakotojas kalba.
2. Tai būdas įsitikinti, kad išgirsta tai, ką pasakotojas nori pasakyti.
3. Tai būdas pačiam pasakotojui išsiaiškinti savo mintis ir jausmus.

1. 4. Apibendrinimas

Apibendrinimas — tai keleto parafrazių kombinacija, apimanti ir kalbėtojo mintis, ir jo jausmus. Atkartojama pagrindinė kalbėtojo mintis, nubrėžiamas perspektyva, identifikuojamos svarbios kryptys, temos. Apibendrinimas gali išryškinti ir galimus konfliktus, ir jau priimtus sprendimus. Apibendrinimas, kitaip nei perfrazavimas, gali iškreipti, interpretuoti pasakotojo mintis. Tačiau būtina pasitikrinti, kad niekas nepridedama, niekas neišmetama iš to, kas buvo pasakyta. Apibendrinimas būna trumpas ir glaustas, baigiasi klausimu „ar teisingai?“. Apibendrinama dažniausiai pokalbio pabaigoje. Tai yra tarsi viso susitikimo paveikslas, atspindys. Apibendrinimas padeda kalbėtojui apsispręsti, ar nori toliau tęsti susitikimus su konsultantu, ar ne.

2. PROBLEMOS SPRENDIMAS

Konsultavimas gali padėti asmeniui, nesugebančiam susitvarkyti su savo problemomis. Konsultantas, norėdamas padėti asmeniui apsispręsti, imtis ar nesiimti kokių nors veiksmų, naudoja klausimus ir įvairias technikas. Šį procesą sudaro keli etapai:

2.1. *Problemos apibrėžimas*

Konsultantas padeda konsultuojamajam apibrėžti problemą. Į ką norima susikoncentruoti? Kokie tos ar kitos problemos požymiai? Kada ji atsirado, koku būdu, su kuo tai siejasi? Tai klausimai, padedantys kalbėtojui atidžiau pažiūrėti į visas problemos puses, aspektus ir nuspręsti, koks yra jos galimas poveikis konsultuojamajam.

2.2. *Kūrybiškas mąstymas*

Žmogaus protas yra neįtikėtinai. Tai liudija ir kompiuterio išradimas. Šis aparatas palengvina gyvenimą daugeliui žmonių, priversdamas jiems dirbti. Nors ir labai gaila, bet protas turi ir silpnybių. Viena iš jų – tos pačios informacijos naudojimas tuo pačiu būdu vis iš naujo ir iš naujo, todėl labai sunku atrasti naują informaciją tarp senosios. Kitaip sakant, protui patinka įpročiai. Dažnai mums nesiseka rasti problemos sprendimo ne todėl, kad tokio nėra, bet todėl, kad vis grįžtame prie tos pačios mąstymo schemos, prie tų pačių išvadų. Mūsų protas, atmintis suka ratais ir mes jaučiamės užstrigę. To priežastis – tai naujo požiūrio į tą pačią situaciją, naujų tos pačios informacijos kombinacijų trūkumas.

Kūrybinio mąstymo technikos gali mums padėti. Jos skatina, verčia mūsų protą judėti pirmyn, išsivaduoti iš formų, klišių arba radikaliai pasukti kitu keliu. Prieš imdamasis kūrybiško mąstymo technikų ir strategijų, konsultantas turi padėti pačiam konsultuojamajam atrasti galimus sprendimo būdus. Galima paklausti, kokių priemonių jis/ji galvojo imtis, kas buvo atėję į galvą, apie ką buvo mąstoma, o galbūt ko nors jau buvo imtasi. Kartais konsultanto siūlymai padidina galimų alternatyvų skaičių.

Štai keletas galimų kūrybiško mąstymo technikų:

„Minčių lietus“

Asmenys yra kviečiami užrašyti arba pasakyti balsu tai, kas tuo metu ateina į galvą. Paprastai tai būna informacija, idėjos, asociacijos, susijusios su tam tikra tema, problema. Svarbu tai, kad nemąstoma apie informacijos, minčių teisingumą ar neteisingumą.

Neturi būti išsakytų minčių vertinimo, kitaip bus baiminamasi atvirai jas išsakyti. Svarbu pačios minties greitis, netikėtumas.

Asociacijos

Vienas pradeda nuo žodžio, įvaizdžio ar minties, o po to visi kiti nedelsdami asociatyviniu principu tęsia žodžiu ar raštu. Toks būdas leidžia pamatyti ir suprasti asmens minčių ir jausmų, kuriuos sukelia konkretus daiktas ar idėja, kontekstą. Yra įvairių būdų, kaip pasinaudoti asociacijomis. Vizualizacija yra kitas būdas pasireikšti nesąmoningai, užslėptai informacijai. Svajojimas taip pat yra tos pačios prigimties. Daugelis atradimų, naujų idėjų yra gimę sapnuojant ar svajojant.

Stūmimas

Galima atrasti daug neįtikėtinų, atrodytų, neįmanomų dalykų, kai mūsų mąstymas yra stumiamas, verčiamas „išlįsti“ iš įprastų formų, rutinos. Tam galima pasitelkti spaudimą arba logikos atsisakymą.

2. 3. Svarbių elementų identifikavimas

Kartais alternatyvos ar nauji požiūriai yra nepriimtini konsultantui arba net bauginantys, nes nesutampa su asmeninėmis vertybėmis, nenorima daryti pažeidimų ar sukelti kokių nors svarstymų, abejonių. Konsultantas, net ir nesutikdamas su jam nepriimtinomis vertybėmis ir požiūriais, gali pripažinti, kad tai gali turėti poveikio konsultuojamajam, ir turi pasirinkti. Reikia išskirti ir atskirti sudėtinės problemos dalis: praktinius klausimus, emocinius išgyvenimus ir sunkumus, pataisomus ir nepataisomus dalykus ir pan. Padalinimas į mažesnes dalis padeda geriau suvokti situaciją ir priimti sprendimus.

2. 4. Vertinimas

Konsultantas gali užduoti atvirus klausimus apie galimas pasirinktų alternatyvų pasekmes. Tai turi labai didelės reikšmės pačiam konsultuojamajam – tai žinia, kad jis/ji gali įveikti

problema, jei bus apsvarstytos ir įvertintos visos alternatyvos. Tai neatskiriama sau galimybės suteikimo konsultavimo dalis.

2. 5. Sprendimas

Poto, kai aptariamos visos galimos alternatyvos, konsultuojamasis gali nuspręsti, kad viena iš jų yra labiausiai trokštama. Taigi pasirinkimas paprastas. Tačiau taip atsitinka ne visada. Dažnai sunku nuspręsti, ką pasirinkti.

Konsultantas gali padėti apibendrinamas visas alternatyvas, apmąstymus, reflektuodamas kiekvieną konsultuojamojo mintį ir pabrėždamas tai, kas jau buvo pasiekta, nuspręsta ieškant sprendimo. Jausmų aptarimas, atsargus perfrazavimas gali labai padėti. Taip pat svarbu sustoti, padaryti pauzę, jei įvedama kokia nors nauja tema, pristatoma nauja mintis. Reiktų pasiteirauti, ar konsultuojamasis, prieš priimdamas galutinį sprendimą, nori tęsti diskusijas nauja tema. Tai padeda nenuklysti nuo pagrindinės minties ir tikslo – sprendimo priėmimo. Jei nusprendžiama tęsti, tada dirbama prie įgyvendinamo plano detalių. Baimė, entuziazmas, nenoras ar išankstinis nusistatymas – visa tai gali lydėti siūlomą konsultanto pagalbą.

3. KŪNO KALBA

Svarbu pažinti kūno kalbą, ypač suvokus protinių, fizinių, emocinių ir dvasinių žmogaus pusių ryšį. Ne taip seniai mokslininkai, gydytojai prieštaravo minčiai, kad mūsų mąstymas tiesiogiai veikia kūną ir atvirkščiai. Bet dabar tai jau neginčijama. Būtų sunkiai įsivaizduojama, gal net ir neįmanoma, kad žmogus jaustųsi namuose kaip namuose, savo bendruomenės nariu to neišgyvendamas, nejausdamas emociškai ir fiziškai. Holistinė samprata taikoma tiek asmeniui, tiek pačiai visuomenei. Be savigarbos neįmanoma kitų pagarba. Savigarba suprantama taip pat, kaip pagarba savo kūnui, nelygu jo apimtis, forma ar galimybės. Kalbant apie kūno pažinimą, reikia atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

3.1. *Atsipalaidavimas*

Atsipalaidavęs kūnas mums padeda jaustis gerai, jaustis kaip namuose, jausti ir suprasti save. Sutelkę dėmesį į atskiras kūno dalis mes galime nustatyti, ar yra įtampa, ar jos nėra. Giliai įkvėpę ir iškvėpę mes „išleidžiame“ ją, pamažu mūsų kūnas atsipalaiduoja ir mes pasijaučiame patogiai. Kitas atsipalaidavimo būdas – įtempti, o paskui atlaisvinti kūno dalis, tai derinant su kvėpavimu (jį užlaikant ir išleidžiant).

Vizualizacija gali padėti atsipalaiduoti kitiems. Atsipalaidavimas neturi būti painiojamas su snūduriavimu, lėtumu ar pasyvumu. Tai gali būti puikus būdas pradėti susirinkimą, padaryti pertrauką ar „nusileisti ant žemės“ sunkiais emociniais momentais.

3.2. *Laikysena*

Laikysenos svarba turi dvi puses: taisyklinga laikysena padeda teisingai kvėpuoti, o to reikia optimaliam energijos kiekiui gauti. Tuo pačiu metu mūsų laikysena gali daryti stiprų psichologinį poveikį. Konsultuojamasis niekada nebus kritikuojamas dėl nepakankamai optimalios laikysenos. „Optimali“ nereiškia nieko blogo ar gero, o tik laikysenos ir energijos santykį. Mūsų fiziniai įpročiai ir elgsena gali arba padėti, arba kliudyti išsipildyti mūsų

norams. Todėl konsultanto laikysena taip pat turi spinduliuoti, „kalbėti“ be žodžių“. Kūno kalbos atspindėjimas, atkartojimas yra puiki metodinė priemonė ir galimybė patyrinėti, analizuoti bei aptarti žmonių viltis ir baimes, ketinimus ir tendencijas, nuostatas ir kitus jausmus. Todėl rūpinimasis savo fizine sveikata (pvz., pasirūpinimas tinkama kėde, krėslu), gali būti svarbus žingsnis įgaunant daugiau savo pačių gyvenimo kontrolės.

3.3. *Kvėpavimo kontroliavimas*

Kita svarbi technika – kvėpavimo stebėjimas, jam leidžiant pamažu slinkti pilvo apačia. Kvėpavimo kontrolė yra reikšminga emocijoms, nepageidaujamiems susijaudinimams ar baimėms kontroliuoti. Atsižvelgdami į turimą laiką ir poreikius, galime susitelkti ties pilnu jėgos praktikuojamu kvėpavimu arba pasitenkinti minimaliu.

Pastaba. Šias technikas galima praktikuoti kaip sudėtinę ir natūralią konsultavimo proceso dalį arba tik pateikti informaciją. Konsultavimas – tai ne jėgos ar kiti panašūs užsiėmimai. Šios technikos naudojamos tik tiek, kiek jos naudingos siekiant tikslo.

4. PLANAVIMAS

Daugeliu atveju proceso planavimas yra tiesiogiai susijęs su problemos sprendimu. Kad būtų aiškiau, pristatome įvairius planavimo etapus, išskirdami ir aptardami kiekvieną iš jų.

4.1. *Tikslo nustatymas*

Yra didžiulė atkarpa tarp noro, troškimo ir tikslo. Nors turime neribotą skaičių troškimų, tačiau per savo gyvenimą pasiekiamo tik keletą užsibrėžtų tikslų. Alternatyvos, prioritetai, įsipareigojimai yra lemiantys mūsų kelio nuo noro iki tikslo pasirinkimui aspektai. Štai keletas technikų, kurios gali būti naudingos galvojant apie tikslų formulavimą:

- Leisk laisvai reikštis fantazijai, kad suvoktum savo troškimus ir pageidavimus;

- „Persijok“ juos klausdamas savęs: „Ar aš tikrai to noriu?“ Kas, jei tai taps tikrove?“; „Ar aš stengiuosi kam nors įtikti ar sutaikyti ką nors?“; „Ar tai derinasi su manimi, mano vertybėmis?“; „Ar aš galėsiu pasinaudoti savo gabumais, talentu?“;
- Išvardink jų punktus;
- Apsvarstyk jų tikroviškumą, būtinumą, vaisingumą, prasmingumą ir kt.;
- Pasirink svarbiausius, daugiausiai taškų surinkusius, ir paversk juos tikslais su konkrečiais įsipareigojimais ir pageidaujama jų pasiekimo data.

4.2. Numeravimas (sąrašas)

Kai nusistatome tikslą, reikia sąrašo „Tai reikia padaryti“ , kad tikslas būtų pasiektas. Surašoma viskas, kas, manoma, bus būtina, naudinga bet kuriame plano įgyvendinimo etape. Toliau imamės visa tai numeruoti ir suskirstyti atskiromis kategorijomis. Paprastai pasirenkamos 3–6 kategorijos ir įvardijamos, pavyzdžiui, taip: „reikia pagalbos“, „medžiaga“, „mokymai“, „vieta“ ir t. t.

4.3. Surūšiavimas

Vienas gerai žinomas konsultantas yra pasakęs: „Tikslas – tai svajonė, turinti grafiką“. Skamba paprastai, viskas, ko reikia (žinoma, teoriškai), – tai visus darbus surikiuoti tinkama eile ir vykdyti. Kitas, be tvarkos, svarbus rūšiavimo elementas yra padalinimas laiko atkarpomis (savaitėmis, mėnesiais, metais ir t. t.) . Reikia turėti aiškų planą, ką reikia padaryti kiekvieną dieną, savaitę, mėnesį, o ne krūvos darbų, kuriuos tiesiog reikia padaryti, sąrašą. Sėkmė pasiekama žingsnis po žingsnio.

4.4. Vertinimas

Tai nuolatinis, permanentinis procesas. Kad nereiktų pasibaigus procesui kelti klausimo „Kas buvo ne taip?“, mes planuojame refleksijas ir įvertinimą nuo pat proceso pradžios iki jo pabaigos. Mes nuolat savęs klausiamo: „Kas atsitik素...?“ „Kaip jaučiamės?“ „Kas, mūsų manymu, galėtų pagelbėti?“. Vertinimo rezultatai bus

skirtingi per visą procesą. Svarbu suprasti, kad vertinimas – tai dalis proceso, o ne nesėkmės ar žlugimo rodiklis.

5. ASMENINIS TOBULĖJIMAS

5.1. Darbas su emocijomis

Leidimas tyrinėti savo emocijas ir jausmus yra esminė konsultavimo dalis. Dažnai negalima pajudėti nė iš vietos problemos sprendimo link, kol neišreiškiamos emocijos. Emocijų pripažinimas – tai konsultanto profesionalaus požiūrio pagrindas. Daugeliui žmonių yra sunku atpažinti ir atskleisti jausmus. Baimė, gėda, išdidumas veda prie emocijų užgniaužimo arba pasireiškimo netinkamu būdu. Kartais tai, ką žmogus sako, neatsispindi jo išorėje. Todėl svarbu pažinti veido išraiškas, mimikas, laikyseną, balso intonacijas ir kt. Užduodami klausimus, kviesdami pasisakyti mes padedame asmeniui išreikšti jausmus.

5.2. Vaidmenų žaidimas

Žaisdami, imituodami situacijas mes tyrinėjame požiūrius, jausmus, apie kuriuos nežinome, ir pasirengiame situacijoms, kuriose galime pasijausti nejaukiai ar nesaugiai. Vaidmenų žaidimai – tai ne teatras, ne drama. Tai tik trumpa veikla – improvizacija pasirinkta tema, kuri pabaigoje yra įvertinama visų dalyvių.

Pavyzdys:

Konsultuojamasis jaudinasi dėl interviu su darbdaviu. Inscenizuojama situacija: iš pradžių konsultuojamasis būna vadybininku, darbdaviu, vėliau – pats savimi. Atliekami tik keli bandymai, o visa veikla netrunka daugiau nei 10–15 minučių. Vertinti pradeda konsultuojamasis, aptardamas savo jausmus ir potyrius. Konsultantas ir/ar kiti dalyviai pasidalina savo pastabomis. Kai kurie gėdijasi vaidinti, todėl nereikia nieko versti. Galbūt panorės vėliau (dažniausiai po to yra džiaugiamasi), o jei ne – nieko baisus..

5.3. *Intuityvūs požiūriai*

Giliau pažinti padeda ne tik vizualizacijos pratimai, bet ir kitos technikos. Ką, kaip ir kada naudosime, priklauso nuo mūsų pačių ir konsultuojamųjų poreikių.

Diskusijos apie:

1. *Konsultavimo teigiamas puses* (kalbama apie tai, kaip konsultavimas padeda – kuria natūralią, palankią savitarpio pagalbos atmosferą; vyksta tarp bendraamžių, dirbama formalioje aplinkoje, pvz., mokykloje, darbovietėje, jaunimo organizacijoje; siekiama bendro tikslo, konsultanto vaidmuo ribojamas dėl jo amžiaus ar to paties statuso, kaip ir konsultuojamojo).

2. *Struktūrą.*

Konsultavimas gali vykti įvairiose aplinkose. Nėra griežtai nustatyto susitikimų ir pokalbių laiko, metų trukmės, dalyvių skaičiaus grupėje. Viską lemia konsultuojamojo poreikiai ir konsultanto gebėjimai.

Konsultavimas gali būti atliekamas:

- individualiai ar grupėje;
- per nustatytą ar nenustatytą susitikimų skaičių;
- per nustatytą ar nenustatytą laiko tarpą;
- pasirinkus ar nepasirinkus specifinių temų;
- kaip mokymo dalis ar kaip pats mokymas.

3. *Dvi konsultavimo puses – padėk kitam ir padėk sau pačiam* (supratimo, socialinės pagalbos, įvairių vaidmenų prisiėmimo ir asmeninio augimo patirtis).

4. *Kas gali suardyti konsultavimo susitikimą.*

5. Konsultanto asmenybę.

6. Kuo paprastai užsiima, ką veikia konsultantas:

- Atidžiai klausosi to, kas sakoma;
- Dirba drauge, stengdamasis apibrėžti konsultuojamojo tikslus, gerbdamas jo/jos vertybes ir kultūrą;
- Padeda suvokti mintis, jausmus ir susirūpinimą, jaudinimasi;
- Padeda permąstyti mintis, jausmus, elgseną;
- Moko, rodo, padeda jausmus išreikšti kiekvieną savaip;
- Moko, rodo, padeda priimti tai, kas nekeičiama;
- Moko, rodo, padeda tau pačiam ir tavo santykiams su kitais;
- Padeda pasirinkti geriausią veikimo būdą, atitinkantį tavo interesus;

- Naudoja įvairias technikas, padedančias tyrinėti ir atrasti tai, kas tau svarbu.
- 7. Savitarpio pagalbos susitikimuose dalyvaujančių moksleivių savybes.
- 8. Problemų tipus, aptariamus susitikimų metu.
- 9. Moksleivius, kuriems pasisekė išspręsti šias problemas.
- 10. Ką tau pačiam reiškia bendraamžių parama?
- 11. Mitai ir faktai apie bendraamžių paramą.

Pavyzdžiai iš Lietuvos (šiuolaikinių didaktikų centras)

Grupinis darbas

Tai mokymo ir mokymosi būdas, kai besimokantiems skiriama užduotis, kurią atlieka jie patys. Grupinis darbas skatina diskusijas, dalinimąsi mintimis, gebėjimą priimti kolektyvinius sprendimus. Ši veikla padeda taupyti laiką, prisiimti atsakomybę, sudaro galimybę pasisakyti kiekvienam, skatina ieškoti bendrų sprendimų. Kai kurie mokytojai linkę grupės darbą laikyti žaidimu. Tačiau jei jis bus organizuojamas prasmingai, tai „žaidimas“ duos naudos.

Mokytojas ar lektorius turi nuspręsti, kodėl, kada, kaip ir kur organizuoti grupės darbą. Tik tada, kai žinoma, ko tikimasi iš šio darbo, imamės besimokančiuosius skirstyti į grupes, nustatome grupių skaičių, kiekvienam dalyviui numatome vaidmenis, užduotis ir įvertinimą. Paprastai grupę sudaro ne daugiau kaip 5 nariai. Taip lengviau susikaupti, atlikti užduotis ir pristatyti darbus. Grupės gali būti maišytos, t. y. jas gali sudaryti skirtingų gebėjimų, pomėgių, savybių asmenys. Dažnai nutinka, kad vienas kuris nors grupės narys imasi lyderio vaidmens. Tai būna ir tarp vaikų, ir tarp suaugusiųjų. Ne visada tai yra blogai, bet būtina stebėti, kad lyderis neužgožtų kitų grupės narių ir visi turėtų lygias galimybes pasireikšti.

Pavyzdys:

Mokytojas mokslo metų pradžioje nori nustatyti elgesio klasėje taisykles. Jis/ji 25 mokinius padalina į 5 grupes (išsiskaičiavus 1, 2, 3, 4, 5; 1, 2, 3, 4, 5...) ir prašo kiekvieno atskirai pagalvoti ir grupei pristatyti bent vieną taisyklę, kurios norėtų, kad būtų laikomasi. Kiekviena grupė turi 15 minučių diskusijoms, 10 minučių bendram sprendimui, 2 minutes pristatymui, likusias 10 minučių viskam užrašyti ant lentos. Galima naudotis visomis tuo metu prieinamomis priemonėmis: pieštukais, žymekliais, dideliais popieriaus lapais ir kt. Pamokos pabaigoje klasė turi turėti bendrą, sutartą taisyklių sąrašą.

Grupės darbas gali būti organizuojamas naudojantis įvairiais metodais. Vienos grupinės veiklos metu galima pasitelkti keletą metodų. Kartais grupėms leidžiama pačioms pasirinkti veiklos metodus, labiausiai tinkamus tikslui siekti. Todėl grupinis darbas laikomas bendro darbo veiklos strategija arba veiklos forma.

„Minčių lietus“ (proto ar smegenų šturmas)

Tai veikla, kurios metu laisvai, nevaržomai generuojamos mintys (kaip galima daugiau, kaip galima įvairiau) pasirinkta tema, problema be jokio išankstinio pasirengimo ar nusiteikimo ir kritiško vertinimo. Asmenys, poros ar grupės „minčių lietu“ renkasi įvairiais mokymo(si) tikslais, siekdami atnaujinti, atkurti senas mintis, prisiminti užmirštus dalykus arba apibendrinti kokią nors temą ar idėją. Besimokantieji užrašo ir išsako viską, ką jie žino ar mano žinantys. Jie taip pat gali formuluoti klausimus (pvz.: „Ar tikrai jūriniai vėžliai verkia?“). Tokiai veiklai taip pat skiriamas fiksuotas laikas. Paprastai tai trunka nuo 5 iki 15 minučių. Individualus „minčių lietus“ tėra tik veiklos pradžia, vėliau dalinamasi mintimis su kitais. Ši veikla mažai kontroliuojama – leidžiama mintims tekėti laisvai ir priimti atsakomybę už jas. Svarbu pažymėti, kad tai visusgreitai įtraukianti veikla, mąstymą pajungianti tikslingam darbui. „Minčių lietus“ porose tinka tiems, kurie nenori ar nedrįsta garsiai išsakyti savo minčių prieš visą auditoriją. Dažnai mintimis pasidalinę poroje tokie žmonės tampa drąsesni ir pasirenkę savo mintis pristatyti kitiems. Darbas porose taip pat taupo laiką ir sudaro didesnes galimybes pasisakyti visiems (jei grupė didelė). Darbas grupėje leidžia pamatyti bendrą ir įvairų „minčių lietaus“ vaizdą. Kai kada mokytojai/lektoriai iškart pradeda dirbti su visa grupe. Kartais taip daroma todėl, kad grupė nėra anksčiau išbandžiusi tokios veiklos arba jai reikia nežymaus vadovavimo.

Dažniausiai „minčių lietus“ pasitelkiamas užsiėmimo pradžioje (įsitraukti į naują temą, pasidalinti mintimis ir nuomonėmis, gauti informacijos, kas jau žinoma vienu ar kitu klausimu. Tačiau jis taip pat tinka apibendrinti, ieškoti galutinio sprendimo ir bendrai sutarti.

Pavyzdys:

Mokytojas nori aptarti įvairovės klausimą daugiakultūrinėje klasės aplinkoje. Diskusija pradedama paprašius pagalvoti bei užrašyti (individualiai ar porose) 3 dalykus, kurie, jų nuomone, skiria mokinius vienus nuo kitų.

Mokiniai galvoja, rašo, o vėliau dalinasi mintimis. Galiausiai sudaromas bendras savybių, kurios yra būdingos atskiriems asmenims, sąrašas. Tada šios savybės sugrupuojamos. Mokytojas paprašo atidžiai patyrinėti ir savyje atrasti šių ar panašių savybių. Galiausiai vaikai pamato, kad daugelis dalykų, kuriuos jie buvo įvardinę kaip skirtynes, iš tikrųjų yra ir savybės, būdingos dažnam iš jų. Mokytojas gali paprašyti toliau padiskutuoti, kada „skirtumai“ tampa „panašumais“, kada vieni ir kiti gali padėti bendruomenei, o kada trukdyti.

Darbas porose

Darbas porose — tai lyg darbas mažoje grupėje, nes turi daug panašumų. Pagrindinis skirtumas tas, kad dirbama labiau intymioje aplinkoje, detaliau ir giliau, nes dirbant dviem kryptimis sutaupoma laiko. Darbas porose skatina apsikeitimą mintimis, idėjomis, abejonėmis, svarstymais ir kartu leidžia ieškoti sprendimų galimybių, siekti bendro rezultato. Poros daug ko išmoksta vienos iš kitų. Jos gali pasiekti puikiausių rezultatų moksle, sprendžiant įvairias socialines problemas ir kt.. Labai svarbu, kaip poros yra sudaromos. Jei apgalvotai ir tikslingai, galime tikėtis tinkamo

rezultato per optimalų laiką. Jei atsitiktinai, neplanuotai, tai sunku prognozuoti, koks bus rezultatas. Yra daugelis poravimo būdų ir daug metodinio darbo. Kaip ir darbas grupėse, taip ir darbas porose laikomas bendro darbo veiklos strategija arba veiklos forma.

Pavyzdys:

Rūta ir Mėta yra aštuntokės. Rūtai nesiseka gramatika. Kalbos mokytoja ne visada turi laiko jai padėti. Pati Rūta sunkiai bendrauja ir su mokytoja, ir su bendraklasiais, nes neseniai prarado tėvą. Ji jaučiasi nejaukiai mokoma tos pačios klasės mokytojos. Mėta supranta situaciją. Ji pasiūlo padėti. Mergaitės susitinka du kartus per savaitę po pamokų ir drauge ruošia namų darbus. Po trijų mėnesių Rūtos pažymiai pagerėjo, nors rašydama rašinius ji dar daro klaidų. Mėta atrado, kad jos mokytojiška praktika davė naudos jai pačiai. Mokydama kitą, ji pati geriau suprato dalyko medžiagą bei geriau pažino klasės draugę.

Apskritas stalas

Apskritas stalas (Kagan, 1992) – tai bendradarbiavimo strategija, kurią pasitelkus dalinamasi mintimis, jos visos įvertinamos ir padaromi tam tikri sprendimai. Dirbama keliomis grupėmis. Kiekviena iš jų ant atskiro popieriaus lapo surašo teiginius, mintis tam tikra tema ar klausimu (pvz.: „Kuo mokymasis formalioje

aplinkoje skiriasi nuo neformalios aplinkos?“), kita grupė mąsto kitu šiai temai artimu klausimu (pvz.: „Mokymo metodai ir būdai neformalioje aplinkoje“) ir t. t. Kiekvienos grupės lapai ratu iš kairės į dešinę siunčiami tam, kad kiekviena grupė galėtų pamąstyti visais klausimais ir pareikšti savo nuomonę. Kiekviena grupė rašo skirtingų spalvų rašikliais, todėl visiems aišku, kur ir kokios grupės mintys išsakytos. Pabaigoje visos grupės būna pasisakiusios visais klausimais. Ši strategija sudaro puikią galimybę ginčytis, aptarinėti, reikšti įvairias nuomones, nesutikti, diskutuoti, argumentuoti, kolektyviai ieškoti geriausio sprendimo.

Apskrito stalo metodą taip pat galima naudoti siekiant ugdymo tikslų: apibendrinimo (pvz., didelės temos, skyriaus), mokantis naujų žodžių ar sąvokų.

Pavyzdys:

Kalbos mokytoja patiria sunkumų mokydama gramatikos kitataučius, kuriems ši kalba nėra gimtoji. Mokytoja nusprendžia padalinti klasę į 5 grupes. Kiekviena grupė yra prašoma surašyti visus žinomus žodžius šiomis temomis:

- 1 grupė — vaisiai ir daržovės;
- 2 grupė — gyvūnai;
- 3 grupė — augalai;
- 4 grupė — darbai, profesijos;
- 5 grupė — valgiai, patiekalai.

Kiekviena grupė surašo viską, ką žino ar prisimena (pirmasis etapas), toliau popieriaus lapą siunčia kitai grupei, o patys kartu gauna dar kitos grupės lapą (antras etapas), peržiūri jį, pataiso klaidas ir dar prirašo naujų žodžių.

Lapai ratu siunčiami tol, kol kiekviena grupė gauna peržiūrėtą, ištaisytą ir kitų papildytą savo lapą (pirmojo etapo). Mokytoja ir mokiniai mato visų darbą ir indėlį (dėl naudojamų skirtingų rašiklių spalvų), todėl yra lengva įvertinti visiems kartu.

Apmąstymas (refleksija)

Tai pamokos, mokymo ar užsiėmimo atkarpa, kai pažvelgiama atgal ir apmąstoma tai, kas A phase in a tai, kas padaryta: ką pasisekė įgyvendinti, pritaikyti, suprasti, išsiaiškinti ir kt.

Apmąstymas — tai ypač svarbi strategija siekiant supratimo ir savo nuomonės formavimo. Apmąstymas — tai lyg stabtelėjimas, žvilgsnis atgal į „senesnius laikus“. Tai senos ir naujos informacijos apmąstymas. Rašto darbai, knygos, diskusijos, asmeninė patirtis — visa tai padeda apmąstyti. Galima individualiai apmąstyti trumpesnę ar ilgesnę laiko atkarpą, tačiau apmąstymas tampa vertingas tada, kada juo pasidalinama su kitais. Refleksijos gali būti įvairių formų: atpasakojimas, laisvas rašymas, planai, piešiniai, grafikai, garso ar vaizdo įrašai ir kt. Svarbu jas užrašyti, o kokia forma — tai jau pasirinkimo reikalas. Tai, kas užrašyta, gali būti vėl iš naujo peržvelgiama, įvertinama, diskutuojama.

Pasidalintos refleksijos gali būti gretinamos, lyginamos su kitomis. Tada mes jas turime paaiškinti, pagrįsti, pateikti įrodymų. Konsultavimo darbe turi atsirasti vietos refleksijai, jos turi būti planuojamos, kad būtų galima įvertinti esamą aplinką, situaciją ir procesą. Konsultantai turi mokėti pamokyti kitus apmąstyti savo mintis, jausmus, elgseną, veiklą ir tuo remiantis planuoti ateitį.

Pavyzdys:

Grupė socialinių pedagogų, būsimų mokytojų, o dabar – universiteto studentų, atlieka savaitės praktiką socialinės rūpybos institucijose (kūdikių ir vaikų namuose, prevencijos, užimtumo ir dienos centruose). Jų užduotis – stebėti ir užrašinėti (jei reikia – padėti) viską, kas ten vyksta: kaip organizuojamas darbas, kas ir už ką atsakingas, kokia aplinka ir mikroklimatas ir t. t. Jų prašoma kiekvieną dieną pildyti dvipusį dienoraštį.

Vėliau, remdamiesi juo, jie turi parengti praktikos pristatymą visai grupei. Šis darbas buvo jų studentiškos praktikos aplanko (portfelio) dalis.

**Pavyzdžiai iš slovenijos
(suaugusiųjų švietimo centras, Maribor)**

Individualus darbas

Individualus darbas yra grupinio darbo pirmtakas. Dirbant individualiai svarbu nepamiršti, kad tokiam darbui reikia didelio pasirengimo ir jam keliami didesni savitarpio pagalbos ir konsultavimo programos, kuri yra neatsiejama nuo jos dalyvių psichologinių ir socialinių skirtumų, reikalavimai. Vyrauja nuomonė, kad individualus darbas lengviau organizuojamas, nei darbas porose ar grupėse. Bet jei jis organizuojamas tinkamai, tai taip pat reikia laiko tokio darbo tikslams ir užduotims formuluoti, parengiamajam darbui atlikti. Individualus darbas gali būti organizuojamas pasitelkus įvairius metodus ir technikas: skaitymas, rašymas, stebėjimas, piešimas, pristatymas ir t. t.

Pavyzdys:

Vyresnėse klasėse mokiniams dėstomas pasirenkamasis dalykas „Profesinis konsultavimas“. Mokiniais sunkiai sekasi pasakyti, ką jie nori veikti, ko jie siekia, kaip jie įsivaizduoja ateities profesiją. Mokytoja supranta, kad konsultavimas netenka prasmės, nes mokiniai nėra pasirengę darbui. Mokytoja nusprendžia pakeisti

pamokos eigą ir pradeda nuo asmeninių problemų, interesų identifikavimo. Ji paprašo kiekvieno atskirai 15 minučių laisvai ir nevaržomai (negalvojant apie stilių ar klaidas, fiksuojant viską, kas tik ateina į galvą) parašyti darbą tema „Geriausio patarėjo portretas“. Mokytoja buvo nustebinta rezultatų: „Asmeninis patarėjas“ buvo daugiaveidis – mokiniai jį įsivaizdavo įvairiai. Mokytojai tapo aišku, kad teks dirbti individualiai.

Pratimai ir žaidimai

Pratimai ir žaidimai yra labai naudingi, nes jie ugdo asmens psichiką, emocijas ir fizinę veiklą. Pratimų ir žaidimų panaudojimas duoda puikių rezultatų, kurie atsispindi mokslo darbuose, praktinių užduočių pavyzdžiuose, integruoto pobūdžio veiklose. Tai ypač svarbu ir konsultavimo darbe. Dažnai, pasitelkus pratimus ir žaidimus, siekiama mokinio atsivėrimo. Pavyzdžiui, jis ar ji išgyvena tėvų skyrybas ir norėtų šiek tiek laiko praleisti su viena ir kita šeima. Šią situaciją aptarti įprastu būdu būtų sunku, nes reiktų įveikti užsisklendimą. Tokiu atveju gali tikti žaidimas, padėsiantis įveikti emocines, psichologines problemas. Žaidimas kuria įvairias situacijas, leidžia į tą patį reiškinį pažiūrėti iš įvairių pusių, nagrinėti priežastis ir numatyti galimas pasekmes.

Žaidimai yra tinkama veiklos forma ir mažesnėse, ir didesnėse

grupėse. Jais, kaip „ledlaužiais“, dažnai pradedamos veiklos, užsiėmimai. Žaidimai taip pat naudojami atliktiems darbams, pasiektiems rezultatams įvertinti.

Pavyzdžiai:

Sprendimo priėmimas

Klasė padalinama į dvi dalis. Pirmoji grupė vaizduoja vienos šeimos gyvenimą, antroji – kitos. Šeimų aplinkos yra skirtingos. Viena atrodo labai spalvingai – gražūs žaislai, kompiuteris, stalo žaidimai ir t. t. Kita šiek tiek „nuobodesnė“ – knygų lentynos, popierius, pieštukai, sofa, stalas su saldumynais. Mokytoja paprašo mokinių pasirinkti vieną ar kitą šeimą (padalintos erdvės pusę). Daugelis, žinoma, renkasi pirmąją. Bet keletas su knygomis rankose patogiai įsitaiso ant sofos. Mokytoja paklausia, kaip ir kodėl mokiniai priėmė tokius sprendimus. Tolesnės diskusijos padėjo suvokti, kad nėra blogo pasirinkimo, visi yra geri. Juk aplinkos pasirinkimą lemia laikas, situacija, norai, poreikiai. Pasirinkimai gali kisti.

Panašų dalyką galime matyti ir žmonių santykiuose. Kartais norime praleisti laiką su smagiais, linksmais žmonėmis, o kartais – su ramiais, santūriais. Šeimos taip pat skirtingos. Bet nuo to jos netampa blogesnės ar geresnės. Mokytoja gali paprašyti prisiminti Simpsonų šeimynėlę, kai berniukas trumpam buvo pasirinkęs kitą šeimą, gyvenančią kaimynystėje, ir kas gi nutiko paskui?..

Grupės sudarymas

Dėžėje yra tiek spalvotų lapų, kiek klasėje mokinių, ir tiek skirtingų spalvų, kiek grupių mokytojas nori sudaryti. Mokiniai nesirinkdami iš dėžės traukia lapus. Ištraukusieji tą pačią spalvą sudaro grupę.

Susipažinimas

Kiekvienas ant lapelio užrašo savo vardą ir vieną teigiamą savybę. Vedėjas surenka lapelius, sumaišo ir atsitiktinai padalina

iš naujo. Kiekvienas ieško asmens, kurio vardas užrašytas gautame popierėlyje. Tada ratu sustojama taip, kad šalia stovėtų asmuo, kurio vardas užrašytas gautame lapelyje. Po to susipažįstama: pasakomas vardas ir pakomentuojama geroji savybė.

Apšilimas

Dviese vaizduojamas namas: rankos pakeliamos virš galvos ir padaromas stogas. Viduje yra namo „šeimininkas“ – kitas grupės narys. Vedėjui sušukus „šeimininkas!“, visi „šeimininkai“ turi pakeisti „namus“. Jei šaukiama „namas!“, „namai“ keičia šeimininkus. O jei sušunkama „žemės drebėjimas!“, tai visi turi pakeisti pozicijas.

Išraiškos

Kiekvienas individualiai pagalvoja apie tai, kas jį stiprina ir kas erzina. Po to grupės nariai šiuos jausmus pavaizduoja piešinyje. Vertinimo metu bandoma nustatyti, ar tai tikra jausmų išraiška, ar bandoma ką nors nuslėpti, pagražinti.

Apibendrinimas ir vertinimas

Dalyviai stovi ratu. Vedėjas, stovėdamas viduryje, atsitiktiniam grupės nariui meta kamuolį. Asmuo, pagavęs kamuolį, pasako pirmą į galvą atėjusią mintį apie atliktą veiklą.

Dailės darbeliai

Dailės darbeliais galima išreikšti asmens požiūrius, surasti atsakymus į jam rūpimus bendruomenės klausimus

(socializacijos problemas). Dailė renkama ne tik todėl, kad ji atlieka terapinę funkciją, bet ir todėl, kad galutinis rezultatas nėra vertinamas. Svarbu pats procesas, nes dailė tampa programos dalimi, ir kitų siužetų, temų panaudoju (per jas galima suvokti kuriančiojo norą ar nenorą dalyvauti kokioje nors bendruomenės veikloje).

Pavyzdys:

Pradinės mokyklos mokiniai lankstė popierinius laivelius. Visi darbeliai buvo skirtingi. Kai kurie labai dideli, kai kurie mažučiai, vieni spalvoti, kiti balti. Mokytoja vaikus padalino į grupes po 8 narius ir paprašė laivus „jūroje“ surikiuoti taip, kad kiekvienam iš jų liktų erdvės keliauti skirtingomis kryptimis. Nors tai buvo dailės pamoka, tačiau ja buvo siekiam ne tik meninių tikslų. Mokiniai jau iš anksto žinojo, kokio dydžio bus „jūra“ ir kiek joje gali tilpti laivų. Šia veikla buvo siekiama ugdyti bendradarbiavimą, pagarbą kitiems.

Šaltiniai:

1. POLLARD A. *Reflective teaching: Effective and Evidence-informed Professional Practice Continuum*. London, New York, 2002.
2. COWLEY S. *Sue Crowley's teaching clinic*. The Continuum International Publishing Group, 2003.
3. KJAERGAARD E., MARTINĖNIENĖ R. *Demokratija kasdien*. Vilnius: Garnelis, 2000.
4. STEELE J., MEREDITH K., WALTER S., TEMPLE C. *Reading and Writing for Critical Thinking*. Guidebooks I-VIII. New York, 1998.
5. CRAWFORD A., SAUL E. W., MATHEWS S., MAKINSTER J. *Teaching and learning strategies for the thinking classroom*. Open Society Institute, New York, 2005.
6. SHAPIRO D. *Conflict and Communication: A Guide through the Labyrinth of Conflict Management*. New York: Open Society Institute, 1995.

Naudingos nuorodos ir kiti papildomi skaitiniai:

- <http://www.businessballs.com/teambuilding.htm>
- Robert Epstein, Jessica Roberts: *The Big book of Motivation Games*
- Trainers' Warehouse
- <http://www.kidsource.com>
- <http://www.npin.org>
- <http://www.fctel.uncc.edu>
- Putnam.J.W.(Ed.) *Cooperative learning and strategies for Inclusions: Celebrating diversity in the classroom*. Baltimore, US, 1998.
- Vaughn S., Bos C. S.& Schumm J. S. *Teaching exceptional, diverse, and at-risk students in the general education classroom*. Boston, US, 2003.
- Silberman M. *Active learning: 101 strategies to teach any subject*. Allyn& Bacon, US, 1996.
- Daniels H., Bizar H. *Methods that matter. Six Structures for best Practice Classrooms*. Stenhouse Publishers, York, Maine, US, 1998.
- Pratt D. (Ed.) *Terrifying Teaching. 100 Great teachers share their best ideas*. Pembroke Publishers Limited, Canada, 1997.
- Moyles J. R. (Ed.) *The excellence of Play*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia, US, 1994.

Gerosios praktikos pavyzdžiai

Lietuva

„Moksleiviai – moksleiviams“. Tutorių programa, padedanti įveikti mokymosi sunkumus.

Koordinatorė: Romualda Raguotienė, psichologė,
psichologijos mokytoja.

A. Mickevičiaus gimnazija, Vilnius

Kontaktas: raguotiene@yahoo.com

Daugiau apie programą: www.vpu.lt/sdc

Jaunimo programa „Bendraamžiai – bendraamžiams“. Tutorių programa, padedanti įveikti įvairias socialines problemas.

Asociacija „Naujos jungtys“, Vilnius

Daugiau apie programą: www.naujosjungtys.lt

Programa mokyklų specialistams, dirbantiems su hiperaktyviais vaikais.

Asociacija „Naujos jungtys“, Vilnius

Koordinatorė: Zina Baltrėnienė, Jaunimo karjeros centras,
Kaunas

Kontaktas: zina@jkc.vdu.lt

Daugiau apie programą: www.naujosjungtys.lt

„Big brothers, big sisters“ programa, padedanti vaikams ir jaunuoliams susidraugauti bei padėti vienas kitam.

Paramos vaikams centras, Vilnius

Koordinatorė: Jūratė Čižauskaitė

Kontaktas: juratecizauskaite@gmail.com

